

Videojournalisters arbejde med sårbare medvirkende i reportage- og dokumentargenren

Af Sara Stoksbjerg Buhl Christiansen

Kandidatafhandling i Journalistik & Psykologi

Roskilde Universitet

Januar 2018

Vejledere: Mads Kæmgaard Eberholst & Mikka Nielsen
Studenr. 44797. Antal anslag 239953

“Andres tillid må ikke misbruges.
Der bør vises særligt hensyn
over for personer,
som ikke kan ventes at være klar over
virkningerne af deres udtalelser.
Andres følelser,
uvidenhed
eller svigtende herredømme
bør ikke misbruges.”

(Pressenævnets *Vejledende regler for god presseskik*,
Reglernes indhold, B, stk. 4)

Abstract

The purpose of the current study was to explore the videojournalist work with “vulnerable sources” in the tv and documentary film genre. The main focus of the study was to investigate the ethical dilemmas and relational challenges experienced by the videojournalist when working with vulnerable sources, as well as which considerations the videojournalist takes into account with the aforementioned clientele. It is an empirical study which is based on phenomenological interviews with six videojournalists whom are working with vulnerable sources, and participant observations of supervisory meetings between videojournalists and a supervising psychologist. The data gathered from the interviews and observations have been analyzed through a hermeneutical method, which has resulted in the discovery of themes relevant for the study. The results of the analysis showed that when working with vulnerable sources, the videojournalist feel a greater relational commitment to the sources, as well as experiencing difficulties in navigating between the expectations and demands of the source, the illustrated factual reality to the intended viewer and the production goals, which is largely due to ethical dilemmas. The results also showed that vulnerable sources are at higher risk of experiencing negative consequences as a result of participating in a documentary production, and often require special attention to their vulnerable factors, to reduce the risk of having a negative experience in relation to their participation. The videojournalist employ their empathetic skills, conscience and situational awareness to reduce such risks for the vulnerable sources. In this regard, it was found that both psychology and ethical philosophical considerations hold a promising perspective in preventing harm coming to the vulnerable sources as well as the videojournalist.

Indholdsfortegnelse

Indledning	6
Problemfelt	7
Problemformulering	8
Kapitel I Kontekst	9
Dokumentarisme	9
Sprængning af det sociale, afgrænsede rum	9
Dokumentarisme og journalistik	11
En faktisk virkelighed	14
Dokumentarismens genrer og stemmer	15
Presseetikken	19
Kapitel II Metodologi og videnskabsteori	22
Valg af litteratur	22
Videnskabsteori	23
Metode	26
Adgang til empiri.....	26
Valg af videojournalisten som aktør.....	26
Fænomenologiske forskningsinterviews.....	26
Præsentation af empiri.....	28
Samtykke og anonymisering.....	29
Hermeneutisk tilgang til analysearbejdet.....	30
Kapitel III Teori	32
Etik	32
Den sårbare Anden.....	35
Bubers dialogfilosofi	37
Jeg og Du	37
Jeg og Det.....	39
Løgstrups etik	41
Den etiske fordring.....	41
Livsytringer	45
Empati, sansning og fantasi	47
Gergens socialkonstruktionsime	50
Poetiske aktivister	51
Selvberetning og narrativer	52
Livshistoriefortællinger	54

Kapitel IV Analyse	57
Indkredsning af videojournalistisk praksis	57
Navigering mellem forskellige hensyn.....	59
Aftaler og forventninger	65
Tillid	68
Grænser og sansning.....	71
Nærvær og empati	73
Nærhedsrelation	77
Fortællingen om virkeligheden	81
Sammenfatning	87
Kapitel V Diskussion	92
Sårbarhed	92
Løgstrup i presseetikken	92
Afhængighed og autonomi	94
Poetisk aktivisme og magt	96
Kapitel VI Perspektivering.....	101
Refleksioner om etik i praksis	101
Konklusion.....	106
Referenceliste.....	108
Bilag	111
Bilag 1 Artikel til Zetland.....	111
Bilag 2 Samarbejdsaftale med DR Ung	117
Bilag 3 De presseetiske regler.....	118
Bilag 4 Medieansvarsloven.....	120
Bilag 5 Interview med Johannes Pico	131
Bilag 6 Refleksioner ifm. artikel	132

Indledning

Det har været en rejse ind i et for mig uudforsket felt, der gror frem i et møde mellem journalistikken og psykologien, at skrive dette speciale. Motivationen til projektet sprang fra en nysgerrighed omkring, hvordan man som videojournalist i reportage- og dokumentargenren arbejder med fortællinger om mennesker i det samfund, vi lever i. Fortællinger, der giver indblik i vores forskellige tilværelser og præferencer i livet, som almindelige borgere træder frem i offentligheden og bliver ansigtet på. Disse udgør i journalistisk forstand kilderne, og er i den dokumentariske tv-genre også kendt som medvirkende. Blandt disse medvirkende findes mennesker, der betegnes som ”sårbare medvirkende”.

I rollen som VJ¹ gjorde jeg mig selv erfaringer i min praktik på DR Ung med reportage- og dokumentarprogrammer rettet til DR3 som afsender. Undervejs fandt jeg ofte mig i situationer, hvor jeg på den ene eller anden vis oplevede udfordringer særligt omkring relationen til det menneske, jeg fulgte med kamera, og disse udfordringer manifesterede sig primært som tvivl, kickstartet af en underlig mavefornemmelse. Nogle af tankerne jeg gjorde mig i arbejdet mindede om dem, jeg på mit studie har haft i forbindelse med fx feltarbejde, hvor jeg som kvalitativ forsker har gjort mig etiske og metodiske overvejelser omkring mødet med et genstandsfelts deltagere, samt omkring oversættelsesarbejdet gennem beskrivelsen heraf. Desuden mindede arbejdet mig om rollen som psykolog grundet indgående beskræftigelse med de medvirkendes følelsesliv, eftersom de delte meget personlige livshistorier med mig, trods den åbenlyse forskel fra psykologens mål med terapi og behandling. Dette har i mig skabt en forforståelse om, at jeg kunne lære noget om dette videojournalistiske felt ved at forsøge at forstå det fra et psykologisk perspektiv.

Af disse oplevelser kom inspirationen til at undersøge de spørgsmål, der havde rejst sig i praksis nærmere. Hvad var det, der var på spil af udfordringer i arbejdet med disse mennesker, jeg mødte og skulle lave et program om? Hvad var det for dilemmaer, jeg oplevede? Hvad var det for et ansvar, som jeg oplevede at stå med i hænderne? Hvad betyder det at være en sårbar medvirkende – og hvad er overhovedet sårbarhed?

¹ VJ er et begreb, der betyder ”videojournalist” og dækker over en journalist, dokumentarist eller tilrettelægger, der udover denne rolle yderligere har en funktion bestående af videofotograf og lydmand i én og samme rolle.

Problemfelt

I den danske tv-branche sendtes tidligere et hold af minimum to til tre mennesker (journalist, fotograf og lydmand) ud i marken, når der skulle produceres tv. I dag er der en stigende tendens til, at tv-producenter i højere grad sender en enkelt videojournalist ud i marken for at dokumentere en given virkelighed (Interview med Johannes Pico, Bilag 5)². Her skildres almindelige borgeres liv, der er med til at give indblik i forskellige menneskers virkeligheder og tanker, og dette leverer dokumentarismen som genre levende billeder af til en bredere offentlig befolkning (Bondebjerg, 2008: 11).

For at skabe disse dokumentariske visuelle produkter, møder videojournalisten sin kilde og følger denne med et kamera med formål om at skildre dennes liv og videreformidle en historie om dette menneske. Dette er for videojournalisten et arbejde, der strækker sig over et længere forløb, hvori videojournalisten og den medvirkende er sammen om at viderebringe fortællinger fra denne medvirkendes liv og virkelighed, og således opstår en relation mellem disse to mennesker. Igennem tilblivelsen af produktionen og gennem eksponering er den medvirkende i risiko for at lide overlast, hvorfor den videojournalistiske praksis ligeledes er omfattet af Pressenævnets *Vejledende regler for god presseskik* (herfra refereret til som ”presseetikken”, Bilag 3), der som de etiske retningslinjer for journalister erkender denne offentlighedsomtales potentielle skadevirkninger, og dermed forpligter journalister på at forholde sig etisk forsvarligt til dette i deres arbejde (Brurås, 2014: 14). I presseetikken påtales et særligt hensyn, der skal vises over for ”personer, som ikke kan ventes at være klar over virkningerne af deres udtalelser. Andres følelser, uvidenhed eller svigtende herredømme bør ikke misbruges.” (Bilag 3).

Videojournalisten har særlige hensyn at forvalte til en særlig gruppe mennesker, for hvem der kan være en større risici forbundet med eksponeringen, hvorfor disse altså forstås som særligt sårbare. Den videojournalistiske praksis rummer således en problemstilling, der består i at viderebringe information til befolkningen, og samtidig undgå at forvolde den sårbare medvirkende uforvarende skade.

I et tværfagligt krydsfelt mellem journalistikken og psykologien, udspringer specialets erkendelsesinteresse i en undren vedrørende, hvordan videojournalisten forholder sig i arbejdet med at skildre virkeligheden som den er, og samtidig tage vare

² Formand for Film og TV Gruppen i Dansk Journalistforbund (DJ) Johannes Pico anslår denne stigning på baggrund af et øget optag af medlemmer i den nyere faggruppe for VJs. DJ har oprettet denne med en målsætning om at forbedre vilkårene for netop denne arbejdsrolle.

på den medvirkende og sig selv på en måde, hvor begge kommer tilfredsstillende igennem denne proces. Journalistikken og psykologien mødes i en problemstilling vedrørende de etiske perspektiver, der angår forholdet mellem mennesker, og hvordan man lever med og behandler hinanden. Dette undersøges i en videojournalistisk praksis, hvor videojournalisten udgør genstandsfeltets centrale aktør, og hvor relationen mellem videojournalisten og den sårbare medvirkende udgør specialets fokus.

Problemformulering

Hvilke hensyn forholder videojournalisten sig til i arbejdet med sårbare medvirkende i reportage- og dokumentargenren, og hvordan oplever videojournalisten relationelle udfordringer og etiske dilemmaer i denne videojournalistiske praksis?

Kapitel I Kontekst

Nærværende afsnit indsætter læseren i den praksiskontekst, som danner ramme for undersøgelsens fokus. Videojournalistens arbejde med sårbare medvirkende undersøges i reportage- og dokumentargenren, og derfor vil denne genre i følgende afsnit belyses. Slutteligt vil de gældende etiske regler for praksis anskues, eftersom disse udgør etiske betingelser i den journalistiske praksis, hvori videojournalisters arbejdsrolle i særlige institutionelle sammenhænge hører under.

Dokumentarisme

For at forstå dokumentarismens genre og betydning, kan det med fordel anskues, hvordan dokumentarismen har udviklet sig i det danske medielandskab. Hertil inddrages Bondebjergs (2008) gennemgang og analyse af den danske tv-dokumentarismes historie fra 1951 frem til ca. 2000. Bondebjerg er særligt inspireret af Plantinga og Nichols, der står for væsentlige bidrag på definitioner af dokumentariske genrer, og heraf udvikler Bondebjerg sin genre teori og tilføjer en udfoldelse af den dramatiserede dokumentarfilm. Desuden har Peter Harms Larsen bidraget med begrebet faktion, der angår faktagenren, der kendetegnes ved at ville "oplyse seerne og give dem viden, indsigt, forståelse, holdning og handlemuligheder" (Larsen, 2003: 186). Harms Larsen skelner mellem programmer, der formidler viden overfor at bearbejde holdninger til virkeligheden. Men eftersom dokumentarismen ikke er et begreb, der udfoldes, samt at Harms Larsens genreopfattelse ikke indbefatter den poetisk-refleksive dokumentar, som også kendetegner dokumentaren, vil Bondebjergs eget bidrag tages udgangspunkt i.

Sprængning af det sociale, afgrænsede rum

Bondebjerg giver indblik i, hvordan dokumentarismen og tv-mediet har haft betydning for den danske nationsbygning og identitet i årene efter fjernsynets fremkomst i 1950'erne (Bondebjerg, 2008: 11). Til forskel fra fx nyhedsformidling har dokumentarismen en mere bearbejdet og personlig vinkel på borgerens liv i synliggørelsen og afbildningen af de mange danskeres virkeligheder. Ved at gøre det muligt at se direkte ind i forskellige samfundsmedlemmers liv, leverer tv-dokumentarismen som genre *levende billeder med lyd* af det skildrede, levede hverdagsliv

helt ind i danskernes stuer. Ikke nok med, at danskerne pludselig kunne følge med i sine medborgeres liv på tv-skærmen, så åbnedes danskernes øjne i takt med opblomstringen af en globaliseret multimediekultur også for den større globale virkelighed (ibid.). Dokumentarismen var ikke ene om på tv at gøre det globale rum synligt og nærværende i danske stuer, men også særligt live-reportager vidner om tv-mediets evne til at få større begivenheder til at brænde sig fast på verdensborgerens nethinde. De, der havde tv i 1963, husker formentlig stadig John F. Kennedys død, eftersom denne begivenhed faldt sammen med etableringen af de første transatlantiske live-sendinger via satellit og fik verdens tv-befolkning til måske for første gang at føle sig som et globalt publikum. Derfor er det svært at underkende tv-mediets betydning med sin todimensionelle repræsentation af verdensomspændende virkeligheder. Også Prinsesse Dianas død i 1997, Berlinmurens fald i 1989 og angrebet på World Trade Center i 2001 blev qua tv-mediets globale tilstedeværelse og tilvejebringelse markante mediebegivenheder med stor symbolsk betydning (ibid., 18). Levende billeder, herunder dokumentargenren, giver seeren en fornemmelse af at være der selv i det levede liv og i den egn af verden, som de bliver præsenteret for (ibid., 13-14).

Med reference til historikeren Benedict Andersons teoretiske bidrag i *Imagined Communities* fremhæver Bondebjerg, at national og kulturel identitet bygger på et forestillet fællesskab, som bl.a. skabes gennem kunst, medier og kommunikation (ibid., 13). Denne identitetsdannelse sker både ved at sætte billeder på både et samfunds historie og kultur på makroplan, men også som dette kommer til udtryk i hverdagslivet hos individer og i deres fællesskaber på mikroplan. Dokumentarismen forener således det lille og store perspektiv, og giver befolkninger mere direkte indblik i levet liv og hverdagsbevidsthed ved at få den almindelige dansker til at åbne sig for kamera og mikrofon. I den journalistiske litteratur skelnes mellem forskellige typer kilder, herunder ekspert-, part- og erfaringskilder, hvor erfaringskilder skal forsyne en historie med identifikation og gøre det abstrakte konkret, og i historiefortællingen udtaler erfaringskilden sig om egne oplevelser og erfaring (Schmidt, 2011: 107). Samfundsborgere kan således optræde som erfaringskilder i historier, hvor deres hverdagsliv skildres. Hverdagskulturen er en:

”(...) sammensat kultur, der ikke bare udgøres af det normativt forestillede og mere etablerede, men af alle de modsatrettede tendenser og kulturblandinger, som en given national kultur består af.” (Bondebjerg, 2008: 14)

Således betoner Bondebjerg tv-mediet som det, der for alvor bringer både den globale virkelighed og indblikket i de mange lokale hverdagsbevidstheder ind i danskernes stuer, og bidrager på denne måde til sprængningen af det lukkede, nationale rum, samt

overskridelse af individers subjektive, afgrænsede sociale rum. Tv-dokumentarismen som genre har således været med til at spejle samfundsborgernes udvikling:

”De moderne massemedier har været centrum for netop denne kulturblanding, som finder sted i hverdagskulturen, fordi massekulturen i sit forsøg på at nå ud til alle også har villet tale med mange forskellige stemmer.” (Bondebjerg, 2008: 14)

I denne spejling handler dokumentarismen ikke udelukkende om neutralt at lægge virkeligheden og hverdagskulturen frem for seerne, men griber også ind i og fremlægger kritiske billeder af virkeligheden samt løfter sociale problemstillinger, og har derfor en potentielt styrke som magtkritik (ibid., 15, 17). Dokumentarismens rolle og betydning kendetegnes ifølge Bondebjerg ved at komme tættere på virkeligheden og ind under overfladen:

”Tv-dokumentarismen graver sig ned i og går bag om tv-nyhedernes løbende strøm, den går bag om familien Danmarks hverdagsliv, graver sig ned i politiske og sociale problemer, går tæt på magtens korridorer, og den går tæt på den menneskelige psyke og ud i grænseoverskridende sider af vores virkelighed.” (Bondebjerg, 2008: 18)

I sin nedgravning i sociale problemstillinger og skildringen af disse virkeligheder handler det ikke blot om nøgterne og afbalancerede skildringer, men dokumentarismens sigte er også ifølge Bondebjerg:

”(...) at fremlægge de menneskelige dimensioner, at give virkeligheden en mere personlig, subjektiv og kunstnerisk dimension.” (Bondebjerg, 2008: 19)

Dokumentarisme og journalistik

Bondebjerg belyser forholdet mellem dokumentarisme og journalistik, og påpeger i denne sammenhæng, at dokumentarismen ikke kan reduceres til journalistik, eftersom dokumentarismen har større udtryksmæssig frihed og variationsbredde både på genremæssigt og institutionelt plan.

”De dokumentariske genrer er karakteriseret ved en stærkere forbindelse mellem kreativitet og autenticitet, mellem æstetisk bearbejdning og fortælle teknik og dokumentation og forankring i den beskrevne virkelighed.” (Bondebjerg, 2008: 39)

Historisk set er dokumentarismen tæt forbundet med journalistik, men dokumentarismen er ikke underlagt de nyhedskriterier, som ofte styrer journalistikkens udvælgelse og vinkling af historier, men nogle genrer inden for dokumentaren kan dog vælge at trække på disse, såsom aktualitetskriteriet i den kritiske, undersøgende dokumentar (ibid., 39, 41). Da avisjournalistikken forlod den traditionelle meningspresses meget informerende og refererende journalistik, og begyndte at fokusere på reportagen og interviewet, udvikledes den fortællende og

aktive journalistik, hvor modtageren nærmere opfattedes som en *oplevelende* læser, der konfronteredes med virkeligheden gennem journalistens mere levende beretning, der gav mulighed for at opleve andre mennesker gennem fx interviewet. Da Tom Wolfe skabte konceptet New Journalism, videreførtes reportagejournalistikken ved brug af ”scenisk fremstilling, levende reportage, metaforisk symbolsk sprog og også inddragelse af det skrivende subjekt” (Bondebjerg, 2008: 43). Tom Wolfe argumenterede derfor imod forestillingen om, at det, der adskiller journalistik fra litteratur, eller fakta fra fiktion, var virkemidlerne og stilen. I stedet mente Wolfe, at man måtte anskue *forholdet til virkeligheden*, herunder forholdet til sandhed og objektivitet som det afgørende kriterium, hvor det er tilladt at gøre brug af alle slags virkemidler, så længe man overholder det, som fakta er defineret ved, herunder at den fremstillede virkelighed kan dokumenteres.

”Modtagerne forventer med andre ord, uanset hvilke virkemidler der bruges, at journalisten søger at beskrive og forklare virkelige forhold og finde frem til en eller anden form for dokumenterbar sandhed om denne virkelighed.” (Bondebjerg, 2008: 43)

Når der i journalistikken eksisterer en klar adskillelse mellem referat og kommentar, er dette en understregning af idealet om objektivitet, som kendetegner journalistikken, men dokumentarismen er ikke underlagt samme journalistiske normer og regler. Dokumentarismen er derfor mere inspireret af reportage- og featureformen, der henholdsvis i højere grad ”rummer dels den dramatiske tilstedeværelse i og rapportering fra virkeligheden, dels den mere subjektive, iscenesatte og fortællende form for kreativ bearbejdning af virkeligheden” (Bondebjerg, 2008: 44). Sondringen mellem reportagen og featuren opfattes i journalistisk forstand mellem rapportering med en mere impressionistisk gengivelse af virkelighedens overflade, og featuren, der karakteriseres ved større bearbejdning, syntetisering og forklaring af virkeligheden, som ofte tilføjes subjektive, fortællende træk (ibid., 51).

Bondebjerg fremhæver én definition på featuren, der karakteriseres som et prosaisk drama, hvor stumper af virkeligheden sættes i et spændingsforhold til hinanden, og er dermed i slægtskab med dramaet, der giver featuren dens slagkraft. Den dramatiske spænding består sjældent isoleret set i de enkelte scener, men derimod i *overgangene* mellem scenerne. I featuren lægger kendsgerninger sammen og samler således udsnit til en *helhed*, hvori en konklusion fremstår. Reportagen derimod fremlægger en række enkelte kendsgeringer, og giver dermed et *udsnit*, og fremtræder mere som objektiv, hvor en feature fremtræder som subjektiv. Definitionen af reportagen som en objektiv

skildring ved en passiv registrering af et forløb er ikke dækkende ifølge andre teoretikere, her Ahm og Holder, der citeres af Bondebjerg:

”På samme måde som filminstruktøren og journalisten bagefter på grundlag af de indtryk, begivenhederne har givet dem, ud af virkelighedens kaotiske mangfoldighed danner en helhed, skaber tv-producenten på stedet og samtidig med hændelserne en helhed, der kan fuldt ud så personligt opfattet og gengivet som filminstruktørens og journalistens.” (Bondebjerg, 2008: 54)

I denne definition af tv-reportagen betones den personlige opfattelse, og derudover knyttes begrebet kunst til tv-reportagen, eftersom dette arbejde kræver kunstnerisk følsomhed og fortolkningstalant (ibid., 54-55). Dokumentarismen minder derfor i denne optik om tv-featureen, der som et billedessay belyser et givent emne ved at fremlægge dokumentarisk materiale i digterisk form, hvorved resultatet ikke blot bliver oplysning, men også en kunstnerisk oplevelse (ibid., 55-56). Betoningen af kunsten og kreativitet er i at finde i Griersons beskrivelse af dokumentaren som ”a creative treatment of actuality” (Bondebjerg, 2008: 19). Dette forhold toner ligeledes frem i Christiansens formulering af en poetik for dokumentarfilmen i 1938:

”(…) en realisme, der dramatiserer det moderne liv (...) symbolske lyde, akustisk realisme, kontraster mellem musik og billeder (...) virkelighed, bearbejdet virkelighed, virkelighed i billeder, virkelighed i ord, lys og musik, som sammen skaber en fortælling, et drama.” (Bondebjerg, 2008: 19)

Forholdet mellem kunst og journalistik er et konfliktfyldt område, herunder også diskussionen af subjektivitet og objektivitet samt virkemidler og fortælleformer, og disse forhold medtages i Bondebjergs inddeling af grundgenrerne i dokumentarismen, som vil blive belyst senere i rapporten (jf. afsnittet *Dokumentarismens genrer og stemmer*).

På det journalistiske nyhedsområde hersker et objektivitetsideal, der ofte sættes i tæt forbindelse med journalistens praksis, og denne objektivetsnorm formuleres af Schudson i følgende:

”The objectivity norm guides journalists to separate facts from values and to report only the facts. Objective reporting is supposed to be cool, rather than emotional, in tone. (...) According to the objectivity norm, the journalist’s job consists of reporting something called ‘news’ without commenting on it, slanting it, or shaping its formulation in any way.” (Schudson, 2001: 150).

Denne objektivitetsnorm skal sikre den journalistiske integritet, således at modtageren opfatter kommunikationen som værende troværdig og valid i forhold til den virkelighed, som beskrives (Skovgaard et. al., 2012), og læner sig tæt til journalistens *uafhængighed* og *frie stilling*, som også betones i presseetikken (Bilag 3).

Hermed er den tætte forbindelse mellem journalistikken og dokumentarismen blevet belyst, hvor dokumentarismen i sin selvstændige art afklædes journalistikkens objektivetsideal. På baggrund af interviews med 29 dokumentarister, som Bondebjerg har foretaget, er det de færreste, der knytter en forbindelse mellem journalistik og kunst, selvom de alligevel erkender, at der bruges en række virkemidler i tv-dokumentarismen, der kendes både fra den filmiske dokumentarisme og fiktion.

En faktisk virkelighed

Dokumentarismen og journalistikken har det fællestræk, at de begge tager deres udgangspunkt i en faktisk virkelighed.

”En grundlæggende og basal definition af dokumentarismen er til stede i dette historiske udspring: vores måde at forholde os til dokumentarismens billeder på beror på, at vi forholder os til dem som beskrivelser af en faktisk virkelighed.” (Bondebjerg, 2008: 59)

Kravene om sandhed og objektivitet, der kendetegner nyhedsjournalistikken og den kritiske undersøgende journalistik, kan dog aldrig for dokumentariske former ifølge Bondebjerg være absolutte, højst et tilstræbt ideal. I dokumentarismens egenart er det ej heller objektivitet og sandhed, hverken i videnskabelig, empirisk eller journalistisk forstand, der sættes i centrum. Dog forstås dokumentarismen som havende et mere direkte forhold til virkeligheden end fiktion, og er som udgangspunkt en fremstilling, der beskriver og fortolker virkelige hændelser. Heroverfor er fiktionen opfundne fortællinger, selvom de kan minde meget om virkeligheden. Virkemidler og stilistiske træk kan ej heller forstås som tilhørende enten en fakta- eller en fiktionsæstetik (ibid., 61).

Definitioner af dokumentarisme bestemmes i højere grad af, hvilken relation man etablerer mellem dokumentarismen, virkeligheden og modtageren. Grunden til at man som seer ikke er i tvivl om, hvorvidt man på tv’et kigger på fakta eller fiktion, skal ifølge Bondebjerg søges i de institutionelle faktorer, herunder socialt og kulturelt indarbejdede genrekonventioner, som udgør nogle kognitive mekanismer i måden, vi forholder os til virkeligheden på (ibid., 65). Dette angår en ”genremærkning”, der er indlejret i medieinstitutionerne som afsendere og de erfaringer, modtagerne har med disse medier. Derfor handler det om en dokumentarisk kontrakt med seeren, der for eksempel etableres i optakten af en udsendelse og er et pragmatisk signal til modtageren om dokumentarisk troværdighed:

”(...) det er alt sammen dokumentarfilm, fordi de på hver deres måde etablerer et – sommetider nok så omskrevet – direkte forhold til virkeligheden, som gør, at vi som modtagere indtager faktapositionen.” (Bondebjerg, 2008: 69)

Således er det uanset dokumentarismens specifikke genre et overordnet kendetegn ved dokumentarfilm, at den gør krav på at blive modtaget og forstået som et direkte udsagn om en faktisk virkelighed. Herunder beskriver Bondebjerg, at grænsen mellem fiktion og nonfiktion ikke findes i distinktionen mellem manipulation og efterligning af virkeligheden, ej heller mellem fantasi, kreativitet og kopiering af virkeligheden, men at modtageren præsenteres for en direkte påstand og dermed bygger på en implicit, uudtalt social kontrakt mellem tekstens producent og det diskursive fællesskab om at se filmen som nonfiktion.

Dokumentarismens genrer og stemmer

I dette afsnit belyses de forskellige tilgange og stemmer, der karakteriserer de forskellige dokumentariske genrer. Teorien, som Bondebjerg fremsætter, bygger videre på antagelsen om dokumentarismen som værende former inden for faktagenrerne, der på mangfoldig og kreativ vis bearbejder den autenticitet og virkelighed, som udgør dokumentarismens byggesten, og er således en form for autentisk kreativitet.

Bondebjergs fire grundgenrer inden for dokumentarismen synliggøres i følgende skema (se *Skema 1*). Disse drages frem i rapporten, fordi teoriskemaet illustrerer dokumentargenrerens variationsbredde og let kan give læseren et overblik heraf. Grundgenrerne har betydning for *forholdet til virkeligheden*, herunder hvilket forhold der etableres til kilderne fra den faktuelle virkelighed, som indgår i den dokumentariske skildring, og hermed også hvilke ”stemmer”, der driver fortællingen, som vil blive relevant i analysen. Disse kan dog ikke forstås som enkeltstående genrer, da de fleste dokumentarfilm rummer elementer fra flere af de fire genrer.

[Skema 1] Bondebjergs fire grundgenrer for dokumentaren (Bondebjerg, 2008: 111)			
Autoritativ dokumentar	Observerende dokumentar	Dramatiserede dokumentar	Poetisk-refleksiv dokumentar
Epistemisk autoritet	Epistemisk åbenhed	Epistemisk hypotetisk	Epistemisk æsteticisme
Forklaring og analyse	Observation og indlevelse	Sætte virkeligheden til debat og dramatisere faktuel virkelighed	Æstetisk virkelighedsoplevelse og sansning
Klart forløb, linearitet, kausalitet og retorisk opbygning	Episodisk, mosaik af livsverdenskvæser, hverdagsliv	Rekonstruktion og dramatisering. Narrativ struktur	Virkelighed i formel, æstetisk ramme
Spørgsmål-svar Beviser-vidner-eksperter	Konsekvens eksperter Aktør-udsagn Livsform og institution	Afprøvning af virkelighed, holdninger og dokumentarismens grænser. Fiktivt indhold i dok-form eller dok-indhold i fiktiv form	Kategorier, associative og symbolske mønstre. Æstetisk iscenesat virkelighed
Oplysning, propaganda, kritik	Social etnografi og dokumentation af social virkelighed	Spænding mellem fiktion og fakta i form eller indhold. Medie-refleksivitet	Æstetisk bevidsthed Dokumentarisk metabevindsthed Medie- og samfundskritik

Særligt den autoritative og observerende genre læner sig op ad den journalistiske form, hvor den dramatiserende og poetisk-refleksive genre har en større distance til den objektivistiske opfattelse af dokumentarismens forhold til virkeligheden.

Noget af det, der adskiller disse genrer fra hinanden, er hvilken fortællestil, der vælges. I narratologien kaldes dette også fokalisering, og angår hvilken "stemme", og hermed hvilket *point of view*, der anlægges, som afgør den måde, seeren adresseres. Det kan fx være:

- en visuel synsvinkel, som tilskueren tilbydes, el. som en karakter i fremstillingen har
- en karakters eller en fortællers synsvinkel og holdning til den verden som beskrives
- den holdning, der fremgår af filmes samlede diskurs og udsagn

(Bondebjerg, 2008: 105)

I *Skema 2* fremstilles Bondebjergs uddybning af grundgenrerens forskellige dimensioner, herunder virkelighedsreferencen, temaverdenen, fortællerstemmen, formålet og eksempler på undergenrer.

[Skema 2] Dimensioner i de dokumentariske grundgenrer (Bondebjerg, 2008: 112)				
Dimensioner	Autoritativ	Observerende	Dramatiseret	Poetisk-refleksiv
Virkelighedsreference	Stærk faktaforankring, men virkelighed som sag/problem der undersøges og forklares	Stærk faktaforankring, men virkelighed som hverdagsliv og levet liv	Fakta-forankring til diskussion eller indirekte omskrevet, hypotetisk eller konstrueret virkelighed	Fakta-forankring svag og sat i æstetisk ramme, virkeligheden sat til diskussion
Temaverden	Ofte sager af stor offentlig og almen interesse: socialt, økonomisk, politisk	Skildringer af hverdagsliv, forskellige livsformer	Bred tematik, men ofte tendens til at søge det sensationelle eller ekstraordinære	Bred tematik og blanding af samfundskritik, mediekritik og subjektive dimensioner
Fortællerstemme	Klar brug af voice over eller flere, klart hierarkiserede fortællere	Normalt ingen eller meget diskret VO, stemmer fra virkeligheden det centrale, men også mere subjektiv-performativ form	Journalistisk VO	Subjektiv, personlig, ironisk eller på anden måde påfaldende, ofte klart meta-tekstlig stemme og/eller social kritik
Formål	At afsløre, kritisere og få offentlig debat om ting der bør forandres	At vise hverdagen for at skabe større tolerance og forståelse	At afdække sociale og psykologiske mekanismer, at dramatisere faktuel viden og historie	At skabe ny bevidsthed om virkelighedsoplevelsen, at skabe bevidsthed om dokumentarismen
Undergenrer	Oplysende Kritisk-undersøgende Performativ-satirist	Social reportage Performativ-interaktiv Hverdagsserien	Det iscenesatte eksperiment Drama-dok Dokudrama Realityshow Mockumentary	Æstetisk-associativ Metatekstuel Avantgarde

De dokumentariske stemmer kan have forskellige funktioner, beskriver Bondebjerg (jf. dimensionen *Formål*), der ligeledes har betydning for forholdet til og fremstillingen af virkeligheden, og er fremstillet i følgende:

At kortlægge, dokumentere og bevare: en neutral stemme, der siger ”sådan er virkeligheden, her er det dokumenteret og vist frem”

At overtale og propagandere: en mere påtrængende og insisterende stemme, som har et bestemt budskab, som den godt vil levere for at få os til at skifte holdning eller synspunkt

At analysere og forhøre: kritisk, næsten detektivisk stemme, der sætter virkeligheden og dens aktører under pres, fordi den er på jagt efter en sandhed neden under den officielle overflade

At udtrykke: en mere psykologisk eller poetisk stemme, som prøver at skildre individuelle eller kollektive mentalitetsformer, stemninger eller følelser, eller som blander instruktørens egen subjektive stemme ind i skildringen af en anden virkelighed

(Bondebjerg, 2008: 60)

Disse stemmer og dimensioner er væsentlige grundelementer, og måden disse gøres brug af og sammensættes på i det dokumentariske produkt er medbestemmende for, hvordan den pågældende dokumentariske genre kan karakteriseres og betegnes (ibid., 98).

Selvom specialet bygger på interviews med videojournalister, der i den ene eller anden forstand har været i berøring med tv-dokumentarismen, som udfolder sig på kryds og tværs af disse grundgenrer fremsat af Bondebjerg, er specialets fokus ikke at afdække eller undersøge forskelle mellem de respektive genrer eller tv-kanalers dokumentartraditioner. Derimod er disse perspektiver medtaget for at pege på mangfoldigheden i den genre, der udgør undersøgelsens kontekst, hvor fokus i højere grad er videojournalisters erfaringer inden for det dokumentariske landskab, som altså spænder over flere arbejdssammenhænge og dokumentariske genrer. Som Bondebjerg beskriver:

”Der er altså mange forskellige stemmer i det dokumentariske univers: for mange til at bringe dem på én stilistisk formel, og definere en bestemt måde, dokumentarismen præsenterer og forholder sig til virkeligheden på.” (Bondebjerg, 2008: 60)

Opsamling

Dette afsnit har indsat læseren i dokumentarismens mangfoldige form, og beskrevet forholdet mellem dokumentarismen og journalistikken. Dokumentaren har uanset de forskellige genrer en forpligtende reference til virkeligheden, og placerer således modtageren i en position i forhold til den virkelighed, der kommunikeres. Der er dog et væld af stemmer i det dokumentariske univers, og dette umuliggør en bibringelse af en bestemt måde, som dokumentarismen forholder sig til virkeligheden på.

Filmdokumentarismen var født inden tv-dokumentarismen dukkede frem, der dog henter noget af sin inspiration fra journalistikken, men dokumentarismen kan ikke anskues som en journalistisk genre. Også tv-dokumentarismen har andre institutionelle og produktionsmæssige forhold end fx nyhedsjournalistikken, og kan grundet dens grundgenre ikke forklares og forstås ud fra de klassiske journalistiske formater og normer. Faktaområdet, som dokumentarismen skriver sig ind i, kan deles i to spor, henholdsvis det mere journalistiske nyheds- og faktaspør, der er underlagt stærkere institutionelle normer, og dokumentarismens mere kreative frihed i forhold til den verden, den omhandler. Denne større frihed i forhold til indhold og form gør dog kontrakten med modtageren til en mere kompliceret affære.

Presseetikken

Presseetikken inddrages her som belysning af praksisfeltets kontekst, da det udgør en væsentlig del af undersøgelsens begrundelse, eftersom at personer, der offentliggør dokumentarprogrammer på tv (uanset om de selv ville betegne sig som "journalist"), er forpligtede på presseetikken – hvis deres dokumentariske produktion offentliggøres af institutioner, der er underlagt presseetikken. Presseetikken udgør den vejledende og lovgivningsmæssige etik, der eksisterer i den journalistiske praksis og udgør dermed de etiske krav, der stilles til videojournalisterne.

Pressenævnets *Vejledende regler for god presseshik* (Bilag 3) er de gældende etiske regler for massemedier vedtaget i Medieansvarsloven, der gælder indenlandske periodiske skrifter, herunder billeder og lignende fremstillinger, der trykkes eller på anden måde mangfoldiggøres (Bilag 4). De vejledende regler vedkommer en journalists forvaltning af etik i sin profession, og beskriver i forbindelse med massemediernes frie adgang til indsamling og offentliggørelse af informationer følgende:

“Under varetagelse af disse opgaver bør massemediernes anerkende hensynet til den enkelte borgers krav på respekt for den personlige integritet og privatlivets fred og til behovet for beskyttelse mod ubeføjet krænkelse.” (Bilag 3)

Her påtales et hensyn til den enkelte borger, som journalister i arbejdet med offentliggørelse af information til borgere er forpligtet på. Der ligger således et ansvar hos journalisten, der funderes i nogle forhold, som journalister skal være opmærksom på i den relation, de har til en kilde. Ydermere betones et udvidet ansvar om særligt hensyn, når der er tale om en bestemt type kilder:

“Andres tillid må ikke misbruges. Der bør vises særligt hensyn over for personer, som ikke kan ventes at være klar over virkningerne af deres udtalelser. Andres følelser, uvidenhed eller svigtende herredømme bør ikke misbruges.” (Bilag 3)

Således må journalisten i sit virke forvalte sin etik i forhold til dette særlige hensyn, der betones. Presseetikken omtaler således selv dette særlige hensyn, der må udvises over for en bestemt type sårbar kilde, hvorfor dette i specialet vil indgå i forståelsen af en sårbar medvirkende.

Flere mediehuse har ydermere en intern etik, der er en udvidelse af de vejledende regler for god presseskik (Blach-Ørsten, Lund & Burkal, 2015: 100), fx Danmarks Radio. I deres etiske retningslinjer *DRs etik* (2017) uddybes et område, der kaldes *Følsomme emner*, som er et relevant etisk perspektiv i undersøgelsen af de udfordringer, der består i arbejdet med sårbare medvirkende, hvor de følsomme emner netop kan være særligt relevante:

”Hvis der er tale om følsomme emner af privat karakter, skal de medvirkende have grundig information om programmet, og den rolle som de medvirkende kommer til at spille i det færdige program. Følsomme emner kan fx være misbrug, psykiske lidelser, groft svigt i familien eller kriminelle forhold.” (DR, 2017: 18)

I citatet betones de følsomme emner, der betyder, at den medvirkende har krav på grundig information om, hvordan denne fremstilles i programmet, herunder hvad det vil sige at blive eksponeret i medierne. Sigtet hermed beskrives i følgende:

”Disse oplysninger skal sikre, at den medvirkende har fået al relevant information om deltagelsen og dermed mulighed for at træffe en kvalificeret beslutning om sin medvirken.” (DR, 2017: 18)

Medvirkende, der således indgår i programmer med emner af følsom karakter, har krav på at informeres grundigt for selvstændigt at kunne træffe en kvalificeret beslutning om deres medvirken. I DR's regi kræves, at der indgås en skriftlig medvirkendeaftale, der skal indeholde informationerne:

- ”programmets indhold og omfang af medvirken
- at DR har den fulde redigeringsret, herunder også ret til at fravælge den medvirkende i den endelige produktion
- hvorvidt den medvirkende kan tilbagekalde sit samtykke til medvirken og i givet fald, hvor længe?
- hvorvidt den medvirkende er berettiget til at se optagelserne igennem inden udsendelse?
- DRs rettighedserhvervelse til at udnytte optagelserne, herunder genudsendelser”

(DR, 2017: 18)

Aftalen skal sikre, at den medvirkende har forstået og accepteret forudsætningerne for at deltage, og dette er tilrettelæggerens ansvar. Er præmissen forstået og accepteret, er denne således juridisk bindende. I henhold til ovenstående punkt angående, hvorvidt den medvirkende er berettiget til at se optagelserne igennem inden udsendelse, er der ved særlige omstændigheder udvidet krav herom:

”Når produktioner går meget tæt på menneskers liv, skal de pågældende have mulighed for at se den færdige produktion inden udsendelse. Det bør i den forbindelse understreges for de medvirkende, at DR har den fulde redigeringsret.” (DR, 2017: 12)

Der betones en *gennemsynsret*, som den medvirkende har til at se programmet inden udsendelse, hvis programmet går meget tæt på dennes liv. Dog understreges det, at den medvirkende ikke har *redigeringsret*, hvilket betyder, at den medvirkende ikke har ret til at redigere i materialet og sammensætte dette efter eget ønske, og dette skal sikre tilrettelæggerens uafhængighed. Slutteligt skal påpeges, at der i DR's etik også hviler et ansvar på journalisten, der handler om at vurdere konsekvenserne for den medvirkendes deltagelse i et program:

”Desuden skal det overvejes, hvorvidt den medvirkende kan overskue en evt. kraftig mediebevågenhed og om der bør tilbydes bistand i form af fx psykolog.” (DR, 2017: 14)

Kapitel II Metodologi og videnskabsteori

Specialet udgøres af en empirisk undersøgelse af videojournalisters oplevelser i arbejdet med sårbare medvirkende. Kvalitative forskningsinterviews er foretaget for at undersøge dette, der i rapporten analyseres i sammenhæng med udvalgt teori. I dette kapitel vil specialets videnskabsteori og metodologi fremlægges.

Valg af litteratur

Ethvert forskningsprojekt kræver et grundigt indblik i den allerede eksisterende litteratur og empiri på genstandsfeltet. Specialeundersøgelsens fokus er på videojournalisters arbejde med sårbare medvirkende, og derved er litteratur om dette emne blevet søgt efter gennem flere tilgange, blandt andet gennem systematisk søgningsstrategi og kædesøgning, samt søgning på Google Scholar, EBSCOhost og PsycINFO. Det er dog blevet tydeligt i den fortløbende litteratursøgning, at der ikke hersker megen relevant litteratur om arbejdet med sårbare medvirkende i journalistikken. Kildelitteraturen udgøres primært af litteratur inden for nyhedsjournalistikken og dets forhold til kilderne. Grundlæggende er fokus i den journalistiske faglitteratur på journalistiske produktioner og disses effekter, der kun i begrænset omfang kan inddrages til at belyse forholdet mellem videojournalist og sårbare medvirkende i dokumentargenren. Med det psykologiske perspektiv inddrages derfor litteratur, der kan anvendes til at forstå den journalistiske proces og de aspekter, der forstår journalisten som et menneske, der indgår i en relation. Derfor er en selvstændig pointe i denne litteratursøgning, at der ikke er fundet særligt meget relevant forskning på området. En nyere dansk undersøgelse foretaget af adjunkt Karen Løth Sass på Tv- og medietilrettelæggelse, DJMX, undersøger dog gennem interviews med tv-tilrettelæggers arbejde med sårbare medvirkende, hvilket er noget af det nyeste og mest relevante fund. Et af resultaterne fra denne undersøgelse peger på, at "Der bør i uddannelsen og på arbejdspladserne være mere fokus på det psykologiske aspekt i arbejdet som tilrettelægger." (Sass, 2016: 11). Dette speciale søger således at bidrage til netop dette.

Da undersøgelsen har udfoldet sig i et tværfagligt felt mellem journalistikken og psykologien, har litteratursøgningen været en udfordring at afgrænse, fordi dette i forvejen ikke eksisterer i særlig grad som et kombineret fagfelt. Dette skal forstås sådan, at det er mere separate og uafhængige fagområder, der kun i særlige henseende

overlapper³. Herunder optræder kvalitative metoder i begge discipliner, men journalistikken behandles i nærværende speciale grundlæggende ud fra dets virke som praksis, og ikke som en akademisk tradition i sig selv. Journalistikkens samfundsrolle forstås i kraft af sin demokratiske funktion (Bro, 2006), og har således sit fundament i en samfundsstruktur, som fordrer at en sådan journalistisk praksis opretholdes. Derfor findes begrundelsen for journalistikkens virke i dens eksistensberettigelse som en praksis. Heroverfor kan psykologien forstås som en traditionel humanvidenskab, hvoraf psykologrollen i praksis har sit filosofiske afsæt (Rendtorff, 2011: 10). Derfor er en motivation bag denne undersøgelse ligeledes at tænke disse fagdiscipliner sammen for at undersøge, hvorvidt psykologien kan inddrages til at belyse de problematikker, der findes i den videojournalistiske praksis. På baggrund af refleksioner gjort ud fra pågældende praksis, er relevant teori udvalgt. De primære teoretikere kan dog trods deres placering i den psykologiske faglitteratur argumenteres for at have journalistisk relevans, da dette rummer et tværfagligt potentiale i bibringelsen af anderledes perspektiver på en videojournalistisk problemstilling (Enevoldsen & Jelsøe, 2012: 30, 61). De primære teoretikere og disses videnskabsteoretiske tilgang vil blive belyst i følgende afsnit.

Videnskabsteori

De centrale teoretikere for specialet, der vil anvendes i samspil med empirien i analysen, er Martin Buber, K.E. Løgstrup og Kenneth J. Gergen. Disse teoretikere placerer sig primært inden for en fænomenologisk og eksistentialistisk filosofisk tradition samt en socialkonstruktionistisk tradition.

Den eksistentialistiske filosof Martin Buber (1878-1965) er i dag særligt kendt for sit hovedværk *Jeg og Du* fra 1922, der har været inspirationskilde for mange, som forsker i mennesket, herunder psykologer (Pahuus, 2002: 262). Med opfattelsen af, at eksistens går forud for essens, forsøger Buber at karakterisere fænomeners eksistens. Buber fremtræder i dag som en central figur inden for den dialogiske filosofi, hvor den åbne dialog er essentiel. Bubers tænkning er et opgør med individualismen og forståelsen af mennesket som selvstændigt og selvberoende, der skulle komme før enhver form for fællesskab. Netop hvad det betyder for mennesket at være i et fællesskab, var Buber

³ I specialets akademiske forankring ved RUC hører universitetsfagene journalistik og psykologi begge inden for humaniora.

særligt optaget af. Ifølge Buber kan mennesket kun blive et egentligt *selv* ved at stå i et forhold til andre. I Bubers filosofi i *Jeg og Du* er den etiske fordring:

”(...) at finde i de konkrete møder mellem mennesker, der skaber grundlag for moralsk respekt og udfoldelse af det sociale liv.” (Rendtorff, 2011: 36-37).

Bubers dialogfilosofi sætter forholdet og kærligheden mellem Jeg og Du som grundlag for den etiske relation.

K.E. Løgstrup (1905-1981) er med sit hovedværk *Den etiske fordring* (1956) en fremtrædende teoretiker, der er optaget af forholdet mellem mennesker ud fra mødet i den konkrete situation, og opfatter kærlighed som det centrale grundlag for etikken. I Løgstrups tænkning gøres den etiske fordring til et ontologisk grundvilkår, hvilket betyder, at Løgstrup ikke forstår etik som fænomener, der udgør grundvilkår ved den menneskelige eksistens, der således allerede er i livet på forhånd, og ”uten den ville ikke interpersonlige relationer kunne blomstre og det sociale samfund ville forvitte.” (Nortved, 2007: 175). Løgstrup var fænomenolog, og betegnede selv sin etik som en human eller almen etik. Særligt kritisk var han over for den individfokusering, som kendetegner kantianske og deontologiske positioner i etikken, der lægger vægt på det enkelte individs autonomi, uafhængighed og ret til selvbestemmelse. Selv når mennesket er mest suverænt og selvstændigt, er dets styrke og uafhængighed ifølge Løgstrup stadig fundamentalt en afhængighed af andre, og mennesket er således aldrig selvtilstrækkeligt i deres forhold til andre (ibid., 186).

Kenneth J. Gergens (f. 1935) socialkonstruktionisme i *An Invitation to Social Constructionism* (2009) udfordrer videnskabeligt hædrede ideer såsom objektivitet, sandhed, fornuft og viden, og dermed den tilsyneladende kendsgerning, at menneskets erfaring neutralt genspejler verden. Forestillingen om et sandt udsagn, der korresponderer med en kendsgerning, må i højere grad opfattes som betydninger i bevidstheden, der er skabt og har fået dets mening i kraft af vores relationer:

”Det vi betragter som sandt om verden, er da ikke affødt af billeder i vores bevidsthed, men af relationer. Forståelse af verden opnås i kraft af koordination mellem mennesker - forhandlinger, overenskomster, sammenlignende synspunkter osv. Set fra dette standpunkt går relationer forud for alt, hvad der er intelligibelt. Intet eksisterer for os som en intelligibel verden af genstande og personer, før der er relationer.” (Gergen, 2010: 18)

I de sociale relationer kommunikerer vi med hinanden, og det er gennem sproget, at vi konstruerer den verden, vi lever i. For Gergen er etik ligeledes et socialt konstrueret produkt af kulturelle diskurser, og kan dermed ikke – ej heller på tværs af kulturer – gøre krav på almen gyldighed. Det er i stedet de dimensioner af virkeligheden, der er konstruerede, fortolkede og diskursive, som socialkonstruktionismen er optaget af:

”Gergen fremstiller den kvalitative forsker som en ”poetisk aktivist”, der har til opgave at skabe beskrivelser af mulige fremtider med henblik på at konstruere den sociale verden på nye måder.” (Brinkmann, 2010: 472)

Det er denne betoning af mennesket som et socialt konstruerende væsen, der gør det relevant at inddrage Gergens teori, da dette kan belyse den del af videojournalistisk virke, som angår det skabende i form af de dokumentariske produkter, der konstrueres. Gergens opfattelse af selv’et er som et produkt af sociale samspil:

”(…) beretninger om selv’et fundamentalt set ikke er individuel ejendom, men relationernes besiddelse – produkter af sociale samspil. Dét at være et selv med en fortid og en potentiel fremtid er faktisk ikke det samme som at være en uafhængig handlende person, unik og autonom, men derimod at være del af en gensidig afhængighed.” (Gergen, 2012: 218)

I citatet betoner Gergen ligeledes som både Buber og Løgstrup menneskets gensidige afhængighed, hvorfor disse på trods af deres erkendelsesmæssige forskelle alligevel kan bidrage med relevante perspektiver.

Disse tre teoretikere har det tilfælles, at de alle betoner de sociale relationers afgørende betydning, og forstår således mennesket som relationelle væsener. Dog har Løgstrup og Buber en ontologisk forståelse af mennesket, hvorved deres fænomenologiske og eksistentiale tilgang er optaget af at finde frem til essensen af et fænomen, som det fremstår for mennesket, hvorved socialkonstruktionismen ikke er optaget af at finde ind til fænomenerne men derimod af, hvordan mening skabes gennem konstruktioner såsom fortællinger. Fortællinger, der ikke eksisterer som fænomener og eksistens i sig selv, men som noget, der samskabes, og dermed har de forskellige måder at forstå og undersøge verden på. Derfor har teoretikerne forskellige funktioner i specialet, hvor Løgstrup og Buber bruges til at forstå menneskelige relationer, og Gergen i højere grad bruges til at forstå, hvordan mening skabes gennem fortællinger, og der får betydning af måden, hvorpå den sociale verden perciperes for mennesket. Løgstrups og Gergens forskellige epistemologiske tilgange til, hvordan verden undersøges, kan sammenfattes i Bubers betoning af mennesket, der i den relationelle forståelse er et Du, men ved beskrivelsen genskabes som en social konstruktion, hvor mennesket frembringes som et Det, hvilket er relevant at forstå, hvilken betydning dette har for vores relationer. På denne måde tjener teoretikerne forskellige formål i analysen.

Metode

Adgang til empiri

Undersøgelsens empiri er indsamlet på baggrund af en samarbejdsaftale (Bilag 2), der er indgået mellem Erik Struve Hansen, afdelingschef på DR Ung, Danmarks Radio, og mig som specialestuderende. Denne afdeling producerer dokumentarprogrammer til DR3⁴. Samarbejdsaftalen giver adgang til at interviewe videojournalister fra DR Ung, samt at observere på to supervisors møder mellem videojournalister og en psykolog. DR Ung som fællesnævner og adgangsgiver til forskningsdeltagerne er valgt på baggrund af, at jeg selv har været i praktik i denne afdeling, hvorfor tilladelsen hertil har været mulig at få, eftersom jeg allerede har et tillidsforhold til de pågældende videojournalister.

Valg af videojournalisten som aktør

Specialets erkendelsesinteresse rettes mod videojournalisters oplevelser af hensyn, relationelle udfordringer og etiske dilemmaer, der finder sted i arbejdet med sårbare medvirkende. Årsagen til at videojournalisten står som den centrale aktør er, at det er denne, der har den primære relation til den medvirkende. Det er i denne enkelte videojournalists bevidsthed, at etiske overvejelser omkring egen tilgang og relationen til den medvirkende finder sted, og derfor er det interessant at få indblik i netop denne aktørs oplevelser, følelser, refleksioner og erfaringer, hvorigennem forståelse søges opnået i denne undersøgelse.

Fænomenologiske forskningsinterviews

Den kvalitative tilgang i forskningsinterviewene er inspireret af fænomenologien, der som retning blev introduceret af Edmund Husserl i den første del af 1900-tallet, og er en filosofisk refleksion over, hvordan verden fremtræder for og perciperes i menneskets bevidsthed (Zahavi, 2008: 122). Mennesket kan ikke tage for givet, at det ved, hvad en anden person tænker eller føler, og det er derfor nødt til at spørge og lytte omhyggeligt, hvilket indebærer at se bort fra antagelser, teorier og refleksioner (Jacobsen, Tanggaard & Brinkmann, 2015: 217). En af de væsentlige forståelser inden

⁴ For nyligt blev det annonceret, at DR3 som flow-kanal på traditionelt TV lukker, hvor DR Ungs produktioner overgår til digitale platforme i form af streaming på internettet.

for fænomenologien er, at den menneskelige bevidsthed er *intentionel*, dvs. rettet mod noget, der samtidig betoner den subjektivitet, som mennesker har. Gennem intentionaliteten kan forskeren få adgang til forskellige fænomener, som kan beskrives ud fra den betydning, det har for menneskets bevidsthed (ibid., 219). Således handler det for fænomenologien om at komme til sagen selv, og søger som hovedmål at beskrive et subjekts *livsverden* (ibid.). Livsverdenen er den virkelighed, der kan erfares og som mennesket ofte tager for givet, som er fyldt med mening og betydning. Det er altså den fænomenologiske metodes hensigt at få indsigt i et menneskes livsverden og dets intentionalitet, og ifølge fænomenologien opleves og perciperes livsverdenen i *førstepersonsperspektiv* (ibid.). For fænomenologien er det dermed væsentligt at være i kontakt med det kropslige subjekt i sin rette natur, da dette giver adgang til første-personsperspektivet. Denne tilgang til interviewene er valgt, fordi den retter sig mod videojournalisternes oplevelser, tanker og følelser. Samtidig skaber det en stor grad af opmærksomhed hos forskeren på at have en åben tilgang til interviewpersonerne, således at disse formår at udtrykke sig, som er et særligt etisk perspektiv at medtage for en forsker, der har et kendskab til genstandsfeltet i forvejen, således at denne ikke lader sig diktere af egen forforståelser og fordomme. En semistruktureret interviewguide blev udarbejdet, hvor fokus var på videojournalisternes arbejde med sårbare medvirkende, herunder på relationen og fortællingen, og under selve interviewet efterstræbtes en lyttende og åben tilgang til samtalen, hvilket fordrer sensitivitet fra interviewes side. Således bestræbte jeg mig på at sætte egne forforståelser i parentes, og pauser med plads til refleksion og åbne spørgsmål blev ligeledes prioriteret, samt at spørge uddybende ind til videojournalisternes konkrete beskrivelser samt de tanker og følelser, der fandt sted i forbindelse hermed. Ved at skubbe egne præfabrikerede spørgsmål i baggrunden kan videojournalisternes erfaringer tone frem, der gennem første-personsperspektivet oplever den arbejdspraksis, der søges en forståelse af.

”Relationen mellem forsker og udforsket er *også* en magtrelation, der i de fleste tilfælde er asymmetrisk, idet forskeren har den videnskabelige kompetence og ofte den symbolske magt til at definere bestemte versioner af virkeligheden som sande.”
(Brinkmann, 2015: 470)

Som ovenstående citat peger på, er magtrelationen mellem forsker og interviewperson asymmetrisk, hvor forskeren grundet sin ekspertise og autoritet har evnen til at definere bestemte omstændigheder som sande. Men der har qua samarbejdsaftalen været et sigte om at formidle undersøgelsens resultater tilbage til genstandsfeltets deltagere, og der er derfor efterstræbt en inddragende tilgang til forskningsdeltagerne, hvor de i interviewsituationerne med deres viden og erfaring opfattes som værdifulde

samarbejdsdeltagere i et fælles mål om at forstå de problemstillinger, der karakteriserer deres arbejde.

”(...) interviewet må ses som en aktiv interaktion mellem to eller flere personer, der leder til socialt forhandlede, kontekstuelte baserede svar.” (Tanggaard & Brinkmann, 2015: 30)

Det kvalitative element ved disse interviews er, at disse som sociale praksis giver viden, der er situeret i en specifik historisk og kulturel sammenhæng, og med samarbejdsaftalen er sigtet således rettet mod videojournalisternes konkrete praksis. Målet med interviewet er dermed at få indsigt i videojournalisternes udfordringer i praksis, således at denne undersøgelse potentielt kan bidrage med perspektiver, der gør os bedre i stand til at forstå den videojournalistiske praksis:

“(...) gode interviewprojekter har det, man kan kalde pragmatisk og kommunikativ validitet – de er gyldige, fordi de lærer os noget om menneskers livsverden, og fordi de påvirker teoriudvikling og vores tænkning og handlen inden for bestemte områder.” (Tanggaard & Brinkmann, 2015: 34).

Ydermere er der med et metodisk sigte om triangulering, der angår det at undersøge et fænomen fra to eller flere vinkler, der kan styrke undersøgelses validitet, foretaget to deltagerobservationer på to supervisionsmøder. Dette var blevet efterspurgt af en af videojournalisterne grundet projektets særligt følsomme karakter, som oplevede de medvirkende som sårbare. Eftersom forskningsinterviewene er fyldestgørende for at belyse specialets undersøgelse, er observationerne medtaget som understøttende og perspektiverende empiri, da det i høj grad var mange af de samme udfordringer, der blev italesat i forskningsinterviewene, hvorfor sidstnævnte primært anvendes i analysen.

Præsentation af empiri

I skemaet nedenfor er præsenteret en oversigt over empirien.

Fænomenologiske forskningsinterviews	Observationer
6 forskningsinterviews á ca. 1-2 timers varighed med 6 forskellige videojournalister	2 deltagerobservationer på supervisionsmøder á ca. 1,5-2 timers varighed
Videojournalisterne henvises i rapporten til som:	Mellem 1 psykolog og henholdsvis 2 og 3 videojournalister
VJ.a, VJ.b, VJ.c, VJ.d, VJ.e og VJ.f	(Observationsnoter: 50 sider)
(Interviews: 180 siders transskribering)	

Interviewdeltagerne er udvalgt på baggrund af forskellige uddannelsesbaggrunde, eftersom at disse differencer er en realitet på arbejdspladsen. Jeg har foretaget dette valg for at undgå at favorisere en specifik baggrund og dermed tilgang på én bestemt uddannelse, men derimod søgt at medtage de forskellige erfaringer og refleksioner, der kan tænkes at tegne et mere nuanceret og mangfoldigt indblik. Uanset hvilken titel, som videojournalisterne ville bruge til at betegne sig selv, vil begrebet ”videojournalist” anvendes som betegnelse for denne rolle i rapporten.

Samtykke og anonymisering

Efter at have fået grønt lys fra afdelingschefen opsøgte de udvalgte videojournalister, der da har givet deres samtykke til at deltage i de forskningsinterview. Et grundlæggende etisk problemfelt vedrørende kvalitativ forskning angår den omstændelighed, at ”kvalitativ forskning ofte handler om menneskers personlige liv og erfaringer og placerer private ytringer i en offentlig arena”, og med en kvalitativ tilgang arbejdes der derfor ”mere direkte med private, subjektive og ofte intime aspekter af menneskers liv.” (Brinkmann, 2015: 463). Dette er til forskel fra en kvantitativ og mere statisk metodologi, hvor private og individuelle egenskaber skjules bag tal og gennemsnit (ibid.). Derfor fordrer denne tilgang en etisk refleksion over forskerens tilgang til genstandsfeltet og de inddragede aktører i forhold til håndtering af følsomme informationer. Interviewdeltagere er blevet informeret om, at interviewet omhandler videojournalistens udfordringer i arbejdet med sårbare medvirkende, hvor der primært vil stilles spørgsmål til relationen med og fortællingen om den medvirkende, og derfor spørges ind til tanker, erfaringer, oplevelser og følelser forbundet hermed. Desuden er interviewdeltagerne blevet forsikret anonymitet, hvilket er et forsøg på at muliggøre frie og ærlige udtalelser bekymring om, hvad videojournalisterne kan og ikke kan sige for selv at beskytte deres medvirkende, kolleger mm., samt for at undgå, at bestemte udtalelser kan få uønskede konsekvenser for dem, da oplysningerne ellers kan være nemt identificerbare. Af denne årsag fremgår derfor kun udpluk og udvalgte interviewpassager i denne rapport, da fortroligheden er essentiel både for videojournalisterne selv og for afdelingen. Da rapporten undersøger videojournalistens oplevelser og erfaringer opnået gennem dennes samlede arbejdssammenhænge, er det ikke DR Ung som afdeling, der undersøges, og det er ej heller centralt for analysen, præcis hvilken videojournalist, der udtaler sig. For at sikre anonymiteten anonymiseres navne på medvirkende og programmer fuldstændigt.

Denne store grad af anonymisering betyder for analysen også, at videojournalisternes forskellige nuancer i oplevelser og forståelser (livsverden) nedtones i analysen, hvilket har været et nødvendigt etisk valg. Det er af samme grund, at observationerne kun inddrages i lidet grad, da den fortrolige samtale i rummet omhandlede meget konkrete problematikker, hvorfor kun få temaer drages frem fra disse møder. Ligeledes medfører anonymiseringen, at interviewtransskriptionerne ikke er vedlagt som bilag, da en sløring af de følsomme oplysninger er for omfattende og kræver for stor grad af manipulation ved omskrivning. Transskribering er foretaget af de lydbandede interviews, og i citaterne illustreres ændringer med [], hvis der er foretaget anonymisering.

Hermeneutisk tilgang til analysearbejdet

En hermeneutisk tilgang til analysen er valgt, eftersom hermeneutikken er optaget af sociale aktørers forståelser og meningssammenhænge, der kommer til udtryk gennem handlinger, mundtlige ytringer, normer og værdier (Højberg, 2009: 338). Disse må altid ses som historisk betingede, hvilket vil sige indlejret i en bestemt situation afhængig af konteksten, inden for hvilken aktørerne befinder sig og er i stand til at kommunikere ud fra (ibid.). I hermeneutikken forstås genstandsfeltet som allerede fyldt af fortolkning og forståelse, hvor:

”(...) den referenceramme, hvorfra aktørerne taler, handler og orienterer sig (forståelseshorisonten), udgør en meningsfuld (og ikke hermed modsigelsesfri) sammenhæng, og det er denne der danner grundlag for fortolkningen af aktørernes praksis.” (Højberg, 2009: 338)

Den sociale praksis tillægges således mening ud fra en forståelseshorisont, der udgøres af aktørernes forforståelser og fordomme. Forskeren bringer ligeledes sin forståelseshorisont bl.a. i form af teoriapparat ind i fortolkningsprocessen, der er en hermeneutisk vekselvirkning mellem del og helhed. Det er således en kvalitativ tilgang, der retter sig mod det unikke og kontekstafhængige, og indskrives i en fortolkningsvidenskabelig tradition.

Med sigtet om at forstå de sociale aktørers menings- og betydningssammenhænge, der hidrører praksis, er analysen i en fortolkningsproces blevet grebet an ved grundig granskning af transskriptionerne for at udvinde relevante perspektiver, der er undergået tematisering i analysen. Mønstre, der trådte frem i empirien, er blevet udvalgt på baggrund af sammenfald i videojournalisternes oplevelser samt ønsket om at tegne et billede af de mest fremtrædende udfordringer i praksis. Fokus i analysen er således på relationelle udfordringer og etiske dilemmaer, herunder også

videojournalisternes oplevelse af hensyn i relationen med en medvirkende. Grundet anonymiteten fremstår de forskellige videojournalister i højere grad som en samlet masse med én fælles stemme, hvilket nedtoner de individuelle unika pro persona (som er de essentielle meningsforskelle i deres respektive livsverdener), men har været en etisk nødvendighed. Jeg vil argumentere for, at analysen alligevel kan give betydningsfuld indsigt i de videojournalistiske problematikker, eftersom beskrivelsen af disse fremadrettet bedre vil kunne forstås og forholdes til. Således er også efter analysen et perspektiverende afsnit, hvor disse problematikker reflekteres på.

Kapitel III Teori

Dette kapitel vil først og fremmest indledes med en introduktion til etiske teoretiske retninger, der kendetegner både etikken i den journalistiske og psykologiske praksis. Dernæst følger en redegørelse af specialets primære teoretikere, hvorved centrale begreber for analysen udpensles.

Etik

Bag enhver moralfilosofi hersker et menneskesyn, og i den moralfilosofiske historie har forskellige teoretikere bidraget med etiske teorier, der har forskellige værdier – etiske eller erkendelsesmæssige – som ideal. Der findes i den kvalitative forskning en pluralitet af værdier, og dette er centralt eftersom det betyder følgende:

”Det er netop eksistensen af *forskellige* værdier, der giver anledning til etiske dilemmaer. Etiske dilemmaer opstår, når to eller flere værdier ikke kan realiseres på samme tid.” (Brinkmann, 2015: 468)

Hermed understreger Brinkmann, at der opstår *etiske dilemmaer*, når flere ønsker ikke kan indfries samtidigt. I den kvalitative forskning er der således en kompleksitet på spil, der udfordrer et eventuelt forsøg på at kodificere etisk praksis til generelle etiske regler, da der altid vil være en kløft mellem de generelle regler og deres konkrete anvendelse, således at det af etiske grunde på et tidspunkt vil blive nødvendigt at forkaste eller bryde en vedtagen regel, hvorfor det i Brinkmanns optik er betydningsfuldt at bevare en pluralisme, når det kommer til etiske værdier (ibid., 471).

Brurås (2014) gennemgår en række relevante etiske perspektiver, der knyttes til den journalistisk praksis, herunder konsekvensetik, utilitarisme, pligtetik, uvidenhedens slør, diskursetik, dydsetik, den gyldne middelvej og situationsetik. Alle disse har i en vis forstand en betydning af etiske refleksion i den journalistiske praksis. Brurås rejser spørgsmålet om, hvordan journalister skal forholde sig til følgerne og konsekvenserne af det, de publicerer (Brurås, 2014: 291). Herved forefindes en opfattelse af, at journalistens opgave og pligt er få informationer og sandheden frem i lyset og dermed publicere uafhængigt af følgerne, en offentlig omtale måtte medføre, eftersom journalistens integritet bygger på en loyalitet til publikum, der til hver en tid har krav på information. Denne konsekvensneutralitet indebærer, at journalisten af princip ikke skal tage udvise hensyn, og dette er et pligtetisk perspektiv på forståelsen af det journalistiske grundlag. Men konsekvensneutraliteten lader sig ikke gennemføre som

princip, og der må i stedet foretages i enafvejning af informationers væsentlighed på den ene side og skadevirkningerne, som en offentlig omtale vil medføre. I presseetikken lægges ligeledes stor vægt på konsekvenserne af journalistisk adfærd og publicering:

”Når det presseetiske regelverket er opptatt av personvernet og hensynet til enkeltmennesker som bliver omtalt, er det nettopp ut fra en vurdering av de negative konsekvenser som offentlig omtale kan føre med seg.” (Brurås, 2014: 292).

De skadevirkninger, presseetikken er optaget er, må i første række ses i forhold til hensynet til enkeltpersonen. Brurås fremhæver situationsetikken, som skal ikke forstås som et selvstændigt alternativ til de resterende etiske grundtanker, men kan optræde i flere af disse. Brurås bringer denne etik på banen, fordi denne etik tager afstand fra pålagte og fasttømrede etiske retningslinjer. Situationsetikken indbyder til en forståelse, hvor etik ses som den enkeltes ansvar:

”God etikk blir ikke praktisert ved å følge læreboka, men derimot ved at hver enkelt av oss – når vi er oppe i en vanskelig situasjon – tar ansvar for det valget vi gjør, og handler etter vår samvittighet. Vi ønsker ikke å være bundet av noen på forhånd angitte normer og regler; en etisk avgjørelse må tas der og da. Hver situasjon er unik og krever sin egen vurdering og beslutning.” (Brurås, 2014: 308)

Udfordringen ved denne etik er, at den tangerer til individualisme, hvilket vil betyde, at etikken kan blive uberegnelig og uforudsigelig. I den journalistiske praksis ville det få følgende konsekvens:

”De som skal beskyttes av et presseetisk regelverk – kilder, journalistikkens objekter osv. – vil ikke ha noen slags sikkerhet om hvordan de vil bli behandlet. Pressen vil miste tillit.” (Brurås, 2014: 309)

Derfor mener Brurås, at journalister bør have fælles arbejds-etiske normer, som er konkretiserede retningslinjer og skriftligt nedfældede, samt have et apparat til at håndhæve dette.

Rendtorff (2011) redegør for nogle etiske betragtninger, der findes i den psykologiske praksis, hvorpå psykologers professionsetik hviler. Her medtages betragtninger inden for eksistens-, nærheds- og omsorgsetik, da disse udgør kernen i psykologens arbejde. Rendtorff behandler etiske teorier og principper i psykologers professionelle virke samt andre professioner, der arbejder med mennesker (fx pædagoger, psykologer og sundhedsprofessioner), og mener dermed, at på områder i det professionelle og faglige liv, hvor man har med mennesker at gøre på et nærhedsetisk grundlag, ikke kan komme uden om den eksistentielle etik og omsorgsetikken, hvorfor disse perspektiver vil medtages i rapporten i anskuelsen af den videojournalistiske praksis, eftersom der også her beskæftiges med intime aspekter af menneskets liv. hrndihy

Rendtorff anskuer psykologens virkelighed ud fra en fænomenologisk og kritisk hermeneutisk tilgang, der handler om at beskrive og fortolke, og rejser spørgsmålet om, hvordan en psykolog skal forholde sig på et teoretisk velfunderet grundlag til konkrete etiske spørgsmål i arbejdet:

”Dette gælder om rigtigt at kunne forstå meningen og indholdet i de etiske problemer og dilemmaer, som psykologen konfronteres med. Det gælder om at fortolke de etiske dimensioner af en situation, som man står i – af etikken i det terapeutiske rum eller af andre forhold mellem psykologer og deres klienter og patienter.” (Rendtorff, 2011: 12)

Nærhedsetikken er fx optaget af etiske grundfænomener såsom fx tillid, barmhjertighed, ærlighed og skyld og ser disse fænomener i lyset af det fælles tilhørsforhold til livsverdenen mellem mennesker:

”Alle etiske fænomener bunder i dette perspektiv i menneskets tilhørsforhold til en interpersonel livsverden, der definerer den etiske fordring og det etiske ansvar mellem mennesker.” (Rendtorff, 2011: 31)

Psykologen oplever etikken som en spontan etisk fordring fra det andet menneske, der betinger det umiddelbare og nære liv i en fælles livsverden. Etikken bliver dermed til denne nære situation, hvor etikken omhandler forholdet til det andet menneske som en ”konkret Anden” (Rendtorff, 2011: 31). Eksistensetikken kan betragtes som en særart af nærhedsetikken, der lægger vægt på menneskets eksistentielle autonomi, hvor det med egen radikale frihed kan vælge for sig selv, hvori livet indebærer en række valg, som individet kan forholde sig til og vælge i en række situationer.

Et grundlag for omsorgsetikken bistod Martin Buber med via opmærksomheden på det konkrete møde mellem mennesker. Moralen opstår hos Buber i den gensidige udveksling i dialogen, der danner grundlag for den etiske fordring (ibid.). Rendtorff fremhæver som en omsorgsetisk variant af nærhedsetik ydermere K.E. Løgstrup, der betoner menneskets forviklede liv med hinanden som et grundvilkår, der skaber en etiske fordring om at tage ansvar og drage omsorg for det andet menneske. Løgstrups udvikler ikke direkte en etik for omsorgsprofessioner, men mente derimod selv at hans etik var en almen etik, der finder sted i det konkrete møde med den partikulære anden, hvorfor Løgstrup i højere grad kan forstås som situationsetiker, der betoner etik på et nærhedsrelationelt og erfaringsnært plan (Nortvedt, 2007: 176, 186).

Ydermere fremhæver Rendtorff den narrative etik som havende betydning i psykologens virke. Her flyttes fokus fra etikken i relationen hen på etikken i den terapeutiske *kommunikation*, hvor den eksistentielle samtale sættes i centrum, der bærer præg af en situationsorienteret forståelse af den anden:

”Ikke et monologisk herskerblik, men et deltagerperspektiv med personens erfaringer i centrum.” (Rendtorff, 2011: 39)

Derved fordrer den narrative etik en større grad af holistisk forståelse af mennesket, hvorved mennesket indgår som en deltager med egne perspektiver og erfaringer, der kræver særlig etisk opmærksomhed i den kommunikative relation:

”Den livshistorie, som klienten måtte have, kan ikke reduceres til et medicinsk eller socialt tilfælde, men den medvirker til at forstå patientens og klientens psykologiske problemer i et bredere eksistentielt perspektiv, da den enkelte fremstiller sin livsverden igennem sin livshistorie, der indebærer forholdet til andre mennesker. Personlig identitet er en fortalt identitet (...)” (Rendtorff, 2011: 40)

Således bliver etikken narrativ, da der allerede er etik til stede i menneskets fortælling om eget liv. I den narrative tilgang opstår etikkens grundlag ud fra ideen om ”én selv som den anden” hvor der skal ”opstå en generøs gensidighedsrelation i gensidig ”given og modtagen” mellem de involverede parter i dialogen” (Rendtorff, 2011: 40). I den narrative sammenhæng kan Gergen fremhæves med sit fokus på mennesket, der gennem social samskabelse er med til at opretholde det etisk gode og dårlige, dog er fokus på selve de sociale konstruktioner, der skaber betydningen af det, der tillægges etisk værdi. Derfor betoner Gergen den kritiske refleksion i samskabelse af sociale konstruktioner:

”Hvad skal vi bevare? Hvad skal vi modstå og nedbryde? Hvilke verdener bør vi skabe? Det er ikke blot komplekse spørgsmål, men i en verden af mangfoldige konkurrerende konstruktioner af det gode ser vi også, at der ikke kan være universelt gyldige svar.” (Gergen, 2010: 25)

Gergen er ikke moralfilosof, men hans teori indbefatter dog en opmærksomhed på det etiske forbundet med kommunikationen i sociale relationer.

Den sårbare Anden

Nu er læser blevet præsenteret for, at etiske dilemmaer kan opstå i forskellige ønsker, der kommer i karambolage med hinanden. Desuden er fremdraget forskellige etiske perspektiver, der anvendes i den journalistiske praksis, der dog hos Brurås ikke rummer den nærhedsetiske tradition, der er opstået ved fænomenologiske og hermeneutiske perspektiver, som ifølge Rendtorff er nødvendige etiske perspektiver i professioner, der kendetegnes af arbejde i nære relationer med mennesker. Kort vil det fremhæves, at der i den psykologiske praksis findes en række etiske principper, herunder et princip om hensynet til menneskets sårbarhed.

”Sårbarhed kan ses som et udtryk for menneskets basale livsvilkår, og derfor er sårbarhed ikke bare et beskrivende begreb, men snarere et begreb med et eksplicit normativt indhold.” (Rendtorff, 2011: 69)

Menneskets basale vilkår indebærer sårbarhed, hvorfor respekten herfor ses som et bagvedliggende princip for etikken for psykologer, og sårbarhed er dermed et vigtigt begreb ifølge Rendtorff, fordi den ligger bagved lovgivningen og den juridiske regulering af menneskets aktiviteter. Det betyder, at eksistensberettigelsen af etik og jura samt etiske retningslinjer faktisk beror på, at de "fundamentalt set er nødvendige for at beskytte de sårbare mennesker." (Rendtorff, 2011: 69) En etisk forståelse for sårbarhed som *det* grundlæggende ved menneskelige vilkår er en betragtning, der også kan forlyde at ligge bag imperativet "du må ikke slå ihjel", der udtrykker det sårbare ved den menneskelige eksistens. Det moralske indhold udgøres af menneskets sårbare situation i dets væren i verden (ibid., 39). En filosof, som stiller menneskets grundlæggende sårbarhed i centrum er Løgstrup.

"Fordi jeg selv er sårbar, kan jeg forestille meg selv som den andre, og forstå han som et sårbart menneske som meg selv. (...) Det at vi er afhængige og sårbart utlevert til hverandre er et grunnvilkår vi lever under som det ikke står til oss å endre."
(Martinsen, 2012: 259, 260)

Løgstrup forstår mennesker som sårbare over for hinandens væremåder og handlinger herunder også afhængigt af gensidige vurderinger, hvilket stiller mennesket i den etiske fordring, "at jeg holder et stykke af det sårbare andet menneske i mine hænder, og at jeg er fuldt ansvarlig herfor." (Rendtorff, 2011: 69) Derfor er det Løgstrups etik, der drages på i forståelsen af mennesket som "den sårbare Anden" i dette speciale. Sårbarheden er således et vigtigt begreb, der "ligger bagved begreber som omsorg, ansvar og empati i forholdet til det andet menneske." (Rendtorff, 2011: 70). Det er selve sårbarheden, der motiverer den etiske bekymring og det, der gør, at der må tages et hensyn til det sårbare menneskelige subjekt.

Dette afsnit *Etik* skulle gerne give læseren et indtryk af de udvalgte teoretikers moralfilosofiske placering, og samtidig fungere som introduktion til de etiske forhold, der beskrives i den journalistiske og psykologiske praksis, hvorved begge er optaget af etikken i relationen, henholdsvis til enkeltpersonen og mennesket i forståelsen som den sårbare anden. Som fremhævet anvender specialet teori, der læner sig op ad den etik, der særligt fremhæves som central i psykologens profession, da denne i sin optagethed af intime og personlige aspekter ved menneskets tanke- og følelsesliv i den nære relation må forholde sig til de etiske forhold, der her gør sig gældende. I følgende afsnit vil specialets centrale teoretikere redegøres for.

Bubers dialogfilosofi

Den eksistentielle filosof Martin Buber (1878-1965) er i dag særligt kendt for sit hovedværk *Jeg og Du* fra 1922. Buber præsenterer i sit værk *Jeg og Du* to sæt grundord, hvilket betyder forhold og ikke ting, og disse er ordparret *Jeg-Du* og ordparret *Jeg-Det*. Der findes ifølge Buber intet Jeg i sig selv, men kun det Jeg, der hører til det ene eller andet grundord.

“Grundordet Jeg-Du kan kun udsiges med ens hele væsen.

Grundordet Jeg-Det kan aldrig udsiges med hele ens væsen.” (Buber, 1992: 11).

Forskellen på de to grundord angår blandt andet forholdets gensidighed, og skillelinjen mellem de to slags forhold går “tværs gennem alle områder mellem Du og Det: mellem nærvær og genstand.” (Buber, 1992: 19). På den ene side kan man opfatte og behandle det andet menneske, man har med at gøre, som ligeværdig med en selv og som en, man har noget sammen med, eller man kan opfatte og behandle den anden som en størrelse eller genstand, som man kan forsøge at påvirke til at reagere på en måde, der stemmer overens med egne ønsker og vilje (Pahuus, 2002: 263). Forholdene ekspliciteres i følgende afsnit.

Jeg og Du

”Verden som erfaring hører til grundordet Jeg-Det.

Grundordet Jeg-Du skaber forholdets verden.” (Buber, 1992: 14)

Ifølge Buber eksisterer tre sfærer, hvor forholdets verden opstår (ibid.), og angår henholdsvis Jeg-Du-forholdet i livet med naturen, i livet med åndelige væsenheder (herunder fx kunstværker samt videnskabelige og filosofiske ideer) og i livet med mennesker. Mest relevant for specialet er forholdet med kunstværket og mennesket.

Forskellen på Jeg-Du- og Jeg-Det-forholdene angår, om det er oplevelsen eller erfaringen, der bestemmer bevågenheden. For eksempel kan et kunstværk *erfares* fx som et billede med æstetiske kvaliteter eller som dannende af et særligt farvespil. Et kunstværk kan dermed erfares afhængigt af ens fokus på dets forskellige egenskaber, men et kunstværk kan også *opleves* som noget, der taler til én, og hermed som et Du. Når kunstværket blot erfares og bruges, er det som en genstand, der kendetegner Jeg-Det-forholdet, som udspecificeres senere. Jeg-Du-forholdet kendetegnes af *oplevelse*, der finder sted i nutid:

”Rumligt set er alt andet blot baggrund. Tidsligt set bliver der kun tale om nutid, forstået som en fyldig tid, der ikke længere er opdelt. Og man kan ikke udskille egenskaber.” (Pahuus, 2002: 264)

Når kunstværket opleves er bevidstheden ikke rettet mod at udskille dets egenskaber og underlægge dette en begrebslig fastlæggelse, men i oplevelsen af helhed ved at være fuldt tilstede:

“Der, hvor man virkelig åbner sig og bliver selvforglemmende optaget af noget, som man møder, er det også rigtigt at sige, at det, man har mødt, taler til en. Vi kan jo dog sige om det, at det er tiltalende. Det kan gøre indtryk, det kan berøre en, bevæge en dybt osv.” (Pahuus, 2002: 264)

I den selvforglemmende optagethed i mødet aktiveres en vekselvirkning, hvilket omhandler Bubers begreb ”midte” (das Zwischen) mellem den enkelte og den anden, der angår det *aktive* og *skabende* i det virkelige møde:

“I mødet modtager vi noget, som vi prøver at klargøre os, artikulere, forme – kort sagt svare på. Og når vi svarer med tanker, indfald, følelser, bevirker disse svar, at der i tingene viser sig endnu andre og nye sider, som optager os, yderligere bevæger os og sætter noget i gang i os. Der kommer altså en udveksling i gang.” (Pahuus, 2002: 264)

Med begrundelsen om at mennesket i mødet oplever at blive tiltalt eller modtage noget, mener Pahuus at kunne give en ikke-metafysisk forklaring på den mulige gensidighed mellem mennesket og tingene såsom kunstværker (ibid., 265). Et kunstværk kan træde en i møde og forvandle en, men sker kun hvis kunstneren er til stede med hele sit væsen i mødet med formen:

“Formen, der træder mig i møde, kan jeg ikke erfare og ikke beskrive; jeg kan kun virkeliggøre den. Og alligevel skuer jeg den klarere end al erfaringsverdens klarhed, når den stråler foran mig i herlighed. Ikke som en ”indre” ting, ikke som noget, der er dannet af ”indbildningen”, men som det nærværende. Objektivt betragtet er formen slet ikke ”til”; men hvad er så nærværende som den? Og det er et virkeligt forhold jeg står i til den: den virker på mig, som jeg på den.” (Buber, 1992: 17-18)

Et kunstværk bliver således til, når en form fremtræder for en kunstner – når kunstneren føler sig ”råbt an” – og afkræver ved dennes formidling at blive gjort til et værk. Formen træder ikke kunstneren i møde som en indbildning eller et billede i fantasien, men som noget nærværende. Når værket er blevet til via kunstnerens formidling, foreligger det som et Det, og da kan andre blive grebet af det, og såfremt dette sker, kan dette værk blive et Du for andre:

“At frembringe er at skabe, at opfinde er at finde. Udformning er opdagelse. Idet jeg virkeliggør, åbenbarer jeg. Jeg fører formen over – i Det-verdenen. Det frembragte kunstværk er en ting blandt ting, til at erfare og beskrive som en sum af egenskaber. Men den modtagelige, der beskuer det, kan det, gang efter gang, træde lyslevende imøde.” (Buber, 1992: 18)

Virkeliggørelsen sker ved den nærværende tilstedeværelse, og sker dette, åbenbares mennesket for det Du, der træder en i møde. Dette kræver den selvforglemmelse, der karakteriserer oplevelsen, og ikke erfaringen.

Det særlige ved Jeg-Du-forholdet i relationen med mennesket er *mødet*. Der afgørende i mødet er, at det, der er og sker mellem to mennesker, bliver det skabende (Pahuus, 2002: 268). Mennesket formår at være i dette Du-forhold, når det indtræder i og er til stede i forholdet med hele sit væsen:

“Grundordet Jeg-Du kan kun udsiges med ens hele væsen. Samlingen og sammensmeltningen til ens hele væsen kan aldrig ske af egen kraft, ej heller uden. Ved Du’et bliver Jeg til. Idet Jeg bliver til siger jeg Du. Alt virkeligt liv er møde.” (Buber, 1992: 19)

Mødet, der karakteriserer Jeg-Du-forholdet, sker kun ved, at Du’et med hele ens væsen opleves, og oplevelsen finder tidsligt sted i nutid. Nutid opleves gennem nærvær, og nærværet er dermed et centralt fænomen hos Bubers, og dermed af altafgørende betydning i Jeg-Du-forholdet. Er man således i et Jeg-Du-forhold med et menneske, erfares dette menneske ikke som et sæt egenskaber, der kan udskilles og begrebsmæssigt fastlægges, men derimod som noget totalt og helhedsmæssigt, og dette fordrer et nærvær, der: “eksisterer overhovedet kun for så vidt der er nærværelse, møde, forhold.” (Buber, 1992: 20).

Nærværet kan forstås i sammenhæng med, at forholdet til Du’et er umiddelbart, hvilket betyder, at den anden ikke opfattes gennem et medium, dvs. i en begrebsmæssig sammenhæng:

“Mellem Jeg og Du står ikke noget begrebsligt, ingen forudviden og ingen fantasi; selv mindet forvandler sig, når det fra det enkelte styrter sig ud i helheden. Mellem Jeg og Du står ingen hensigt, intet begær og ingen begæring og selv længselen forvandler sig, når den fra drømmen styrter sig ud i det åbenbare. Ethvert middel er en hindring. Kun hvor hvert middel er faldet hen, sker mødet.” (Buber, 1992: 19)

I gensidigheden og mødet (midten) mellem mennesker bor kærligheden, ifølge Buber. ”Den er *mellem* Jeg og Du” (Buber, 1992: 22). Kærlighed er således noget, der sker mellem to mennesker, og noget der findes i ethvert møde, men der kan tales om flere former for møder, hvor for Buber er kærlighed den mest omfattende form for møde.

Jeg og Det

Et Jeg-Du-forhold kan vel eksistere, uden den anden opfatter eller besvarer det.

“Den anden kan være til stede i et Jeg-Det-forhold – erfarende og brugende – i forhold til sine omgivelser og i forhold til mig.” (Pahuus, 2002: 267)

Det er således ikke den andens tilgang i forholdet, der er afgørende for, om forholdet er et Jeg-Du-forhold. Hvor Du'et fordrer nærvær, er Det'et karakteriseret ved i forholdet at være en orientering mod et objekt eller en genstand. Tilgangen til objektet sker på baggrund af erfaringen, dvs. den forudgående virkelighedsforståelse og viden, man har.

Erfaringen skal i Bubers begrebsverden forstås som noget, der er knyttet til Jeg-Det-forholdet, og er noget som er inde i den erfarende. Jeg-Du-forholdet er derimod ikke inden i, men *mellem* menneskene. Her er man ligeledes grebet, hengivet og selvforglemmende optaget af nogen, til stede med det inderste i sig selv, hvorimod man i Jeg-Det-forholdet ikke har sluppet grebet om sig selv. Er man i et Jeg-Det-forhold med andre, orienterer man sig og er ude på noget, hvor de andre tages som med- og modspillere, og kendetegnes ved de transitive verber: "Jeg iagttager noget. Jeg fornemmer noget. Jeg fremstiller noget. Jeg vil noget." (Buber, 1992: 12). Brugen er knyttet til ens planer og formål, og der er altså et objekt knyttet til ens handlinger.

"Jeg'et i grundordet jeg-Det, altså det Jeg, der ikke har et levende Du over for sig, men som er omringet af en mangfoldighed af "indhold", har kun forgangenhed, ikke nærvær. Med andre ord: for så vidt mennesket lader sig nøje med de ting, det erfarer og benytter, lever det i det forgangne, og dets øjeblik er uden præsens. Det har kun genstande; men genstande består i at have været. (...) Genstand er ikke bestandighed, men stilstand, noget tilbageholdt, afbrudt, stivnet, ophævet, forholdsløst, præsensløst. Væsenheder lever i nærvær, genstande i det forgangne." (Buber, 1992: 20)

Jeg-Det-forholdet karakteriseres således af Buber ikke af et nærvær eller en nutid, men af forgangenhed, hvilket vil sige, at erfaringen er kendetegnet ved ikke længere *at være*, men ved noget der *har været*. Dette betyder, at forholdet og dermed forståelsen af det andet menneske baseres på fra en erfaring som stilstand er stivnet. Her er ens opmærksomhed afskærmet for at nyt kan træde en i møde, som går ud over ens forhåndværende virkelighedsforståelse.

Ifølge Buber kan Jeg-Det-forholdet ikke undgås mellem mennesker, da mennesket ville blive sprængt, hvis det skulle forblive i Jeg-Du-forholdet. Det oprindelige er dog Jeg-Du-forholdet, og barnet står fra fødslen i det medfødte Du, hvorfra det gennem de forskellige Jeg-Du-forhold udskiller sig en slags jeg-bevidsthed. De to forhold kan altså forstås som henholdsvis henførende til friheden og nødvendigheden. Friheden, mener Buber, erkender de sande nødvendigheder, uden dog at kunne bestemme nogle lovmæssigheder herom. I stedet påpeger han, at man kan overvinde Det-verdenen, når man erkender, at den er opstået ved "isolering og fremmedgørelse af netop det, fra hvis nære tilstrømmende fylde ethvert jordisk Du træder en i møde." (Buber, 1992: 60-61). Fremmedgørelsen karakteriserer manglen på nærvær, der er en betingelse for, at det virkelige møde mellem mennesker kan finde sted. Dog forsvinder erfaringen af

mennesket som et Det, som et objekt bestående af flere egenskaber, ikke fuldkomment, selvom der er tale om et Jeg-Du-forhold:

”Jeg-Du-forholdet kræver ikke, at man forlader hverdagen og ser bort fra det konkrete andet menneske med dets skrøbeligheder, mangler og defekter – for i stedet at vende sig mod det inderste, dette menneskes idé eller den urværen, der måtte ligge til grund for det. Alt hvad man i den erfarende holdning afdækker og ved om dette menneske, er ikke noget, der skal ses bort fra, eller som skal glemmes. Det er med, men så at sige som indoptaget i noget enhedsmæssigt. Når jeg elsker et menneske, bliver dette menneske løst fra sin infiltreretethed i trivialiteten. Det bliver irrelevant, om den anden er klog eller ubegavet. Den anden bliver virkelig for en og bliver et Du, dvs. gjort fri, bliver til noget eksklusivt, som kræver mig. Kærlighed er et Jegs ansvar for et Du.”
(Pahuus, 2002: 267)

I citatet fremgår det, at mennesket bliver ”løst fra sin infiltreretethed i trivialiteten”, og dermed gøres fri, når Jeg-Du-forholdet bliver det dominerende, hvor oplevelsen transcenderer erfaringen. I citatet toner Bubers kærlighedsforståelse frem, der sker ved at forstå den anden som et frit væsen frigjort fra ens egen erfaringsverden, og mødet bliver det skabende. Buber er i sin kamp mod individualismen beslægtet med Løgstrup, når Løgstrup angiver interdependensen som det centrale fænomen.

Løgstrups etik

Nærværende afsnit er en redegørelse for de mest centrale begreber hos den danske filosof Knud Ejler Løgstrups (1905-1981), som de gør sig gældende i *Den etiske fordring* (1956), der anses for at være Løgstrups hovedværk. Løgstrup var filosof og teolog, og har lavet fænomenologiske analyser af fundamentale betingelser for etik, som vækker genkendelse i mellem menneskelig omsorg og omtanke. Endvidere inddrages Martinsen (2012), der med udgangspunkt i Løgstrup omsætter hans etik til en sygeplejepraksis. Dette skyldes rapportens senere analyse og diskussion af denne etiks relevans for den journalistiske praksis.

Den etiske fordring

I dette afsnit redegøres for de væsentligste aspekter ved Løgstrups begreb *den etiske fordring*. Løgstrup er særligt kendt for sin metafor, der betoner den interdependens, som i Løgstrups forståelse er helt grundlæggende og konstitutiv for menneskelivet:

“Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd.” (Løgstrup, 1956: 25)

Metaforen belyser Løgstrups tænkning om mennesker som relationelle væsener, der er henviste til hinanden, og som lever i gensidige afhængighedsforhold, og ud af afhængigheden og den menneskelige sårbarhed springer en fordring om at tage vare på den andens liv (Nortved, 2007: 176).

Et centralt begreb i Løgstrups tænkning er *tillid*. Løgstrup forstår tillid som det etiske livs grundfænomen, og er elementær i den forstand, at mennesker på forhånd har tillid til hinanden, eftersom det hører med til det at være menneske:

“Tilliden står ikke til os. Den er givet. Vort liv er nu engang hen over hovedet på os skabt sådan, at det ikke kan leves på anden måde end ved at det ene menneske i vist eller begæret tillid udleverer sig og giver mer eller mindre af sit liv i det andet menneskes hånd.” (Løgstrup, 1956: 28)

Det at vise tillid betyder at udlevere sig selv, altså at give noget af sit liv i det andet menneskes hånd (ibid., 18). Tilliden hører enhver samtale til: “I den blotte samtale udleverer man sig, hvilket viser sig i, at der i og med selv tiltalen stilles en bestemt fordring til den anden.” (Løgstrup, 1956: 24). I samtalen og samværet mennesker imellem vover man sig frem i tillid, hvilket indebærer at blotte sig selv. Enhver henvendelse til et andet menneske er således en risiko, eftersom det indebærer en blottelse og dermed en sårbarhed over for angreb eller ligegyldighed:

”I denne tillitsfulle utleverthet er livet sårbart. Det er fra denne sårbarheten som tilliten setter oss i, at den etiske fordring springer ut med en appell om å ta vare på det som er betrodd oss i situasjonen.” (Martinsen, 2012: 260)

I Løgstrups fænomenologiske analyse af tilliden toner en psykologisk forklaring frem, der angår, at mennesket fødes i tillid, og dette forklarer Løgstrup ved, at et barn til forskel for en voksen ikke er i stand til at nøjes med at vise en forbeholden tillid. Med selvkontrol lærer barnet gennem livet at reservere sig. Derfor er det som regel en forbeholden tillid, mennesker viser hinanden – også i nød og hjælpeløshed – fordi mennesket gennem opdragelse og oplevede svigt netop har lært at reservere sig: ”Vi reserverer os og slipper os ikke selv løs i tilliden.” (Løgstrup, 1956: 29). Ifølge Løgstrup er det at frarøve barnet det kostbareste af alt, dets livsmod, de skæbnesvangre konsekvenser, den skuffede tillid får, kan have følgende betydning:

”Mange menneskers liv er faktisk visnet og forkrøblet fordi de er blevet mistænksomme af at deres tillid blev misbrugt.” (Fink, 2005: 91)

Det får altså konsekvenser for blottelsen, når tilliden misbruges, og mennesker, der har udleveret sig selv, reagerer også voldsomt, påpeger Løgstrup, når tilliden misbruges:

“Ens forventning, blottet i ytringen, er ikke blevet dækket ind af den andens opfyldelse. Og det er denne blottelse, der er forklaringen på, hvorfor sammenstødet eksploderer i moralske bebrejdelser og beskyldninger.” (Løgstrup, 1956: 19)

Det værste er hverken den forlegenhed eller fare, som misbruget af tilliden bringer en i, mener Løgstrup, men derimod at den anden imod ens forventning ikke har taget imod tilliden. I samtalen ytres således en fordring til den anden, og har man vovet sig frem for at blive imødekommet, og hermed blottet sig, er situationen af så emotionel karakter, at man må lave den om til en konflikt, der kommer af oplevelsen af, at den anden har begået uret (ibid., 19):

“For alt i verden må det ikke røbes for den anden og heller ikke gerne for een selv, at det drejede sig om en skuffet forventning. Thi hvad vi fremfor alt ikke vil være ved - er vore blottelser.” (Løgstrup, 1956: 20)

Forventningen er dermed centralt i Løgstrups etiske fordring, da det er denne, der kan medføre skuffelse, der ofte kan føre til moralske beskyldninger mod den person, som man har udvist tillid, og ikke har taget vare på denne.

Løgstrups fordring indfinder sig i mødet mellem to mennesker, hvor interdependensen er til stede, og er en fordring om at tage vare på dens andens liv, som man står med i hånden. Men hvordan dette skal ske, siger fordringen ikke noget om. Fordringen er således i Løgstrups begrebsverden udtalt eller tavs, og er ikke ensbetydende med det andet menneskes udtalte ønske eller forlangende, og får således ikke “mund og mæle i de forventninger til mig, som den anden udtaler” (Løgstrup, 1956: 31). Derfor er det op til det enkelte menneske fra forhold til forhold at afgøre, hvad fordringen går ud på.

“Eet er nemlig det andet menneskes egen tolkning af, hvad den tillid, han viser eller begærer, går ud på, noget andet er den fordring, der er givet med tilliden som en så at sige skabt kendsgerning, og som det er min sag at tolke. Og de to tolkninger kan meget vel stå hinanden hårdt imod. Forholdet kan være een eneste udfordring til mig om at gå imod, hvad det andet menneske forventer og ønsker, fordi alene det er det tjent med. Udfordringen går altså ud fra, at jeg bedre end den anden selv ved, hvad der er til bedste for ham.” (Løgstrup, 1956: 31)

Når Løgstrup påpeger, at det er op til den enkelte at afgøre, hvad fordringen betyder, er det ikke ensbetydende med, at denne kan give fordringen det indhold, denne selv ønsker. I så fald ville der ingen fordring være, fastslår Løgstrup, og man ville blot gøre sig selv til et redskab for den anden, hvis det udelukkende handlede om fx at efterkomme den andens udtalte ønske (ibid., 31-32).

“Det hører fordringen til, at den enkelte selv med hvad han nu måtte have i behold af indsigt, fantasi og forståelse skal se at komme på det rene med, hvad den går ud på.” (Løgstrup, 1956: 33).

Dette betoner således det aspekt omkring fordringen, som er tavs, og som mennesket er efterladt med tolkningen af. Når fordringen er tavs, og fordringen beror på at handle, som den anden er bedst tjent med, medfører dette et ansvar for den anden.

“Med vor blotte holdning til hinanden er vi med til at give hinandens verden dens skikkelse. Hvilken vidde og farve den andens verden får for ham selv er jeg med til at bestemme med min holdning til ham. Jeg er med til at gøre den vid eller snæver, lys eller mørk, mangfoldig eller kedelig – og ikke mindst er jeg med til at gøre den truende eller tryk. Ikke ved teorier eller anskuelser, men ved min blotte holdning.” (Løgstrup, 1956: 28)

Holdningen der udvises over for den anden har betydning for dennes liv, og angår det ansvar der følger med interdependensen. Med tilliden og ansvaret følger en magt:

“Man giver uvægerligt noget af sig selv som gidsel. Meget eller lidt. Den anden som vi således bevidst eller ubevidst viser tillid, får dermed en vis magt over en. Stor eller lille. Den tillid jeg viser dig, giver dig en magt over mig og omvendt.” (Fink, 2005: 91)

Magten kendetegner menneskers indbyrdes forhold, og ansvaret handler således om, hvordan man bruger den magt over den andens liv, man har fået med eller mod ens vilje. I situationer med møder mennesker imellem, stilles mennesket uundgåeligt i valget mellem at bruge magten til den andens bedste eller at udnytte den til et andet formål, og fordringen lader sig således ikke opfatte neutralt, eftersom situationen afkræver, at man ikke er ligeglade med om den andens liv, som man står med i hænderne, fremmes eller ødelægges. Således er den etiske fordring en fordring om ikke at svigte den anden (ibid., 92).

Løgstrups metafor om at have noget af den andens menneske i sin hånd siger imidlertid ikke noget om, *hvad* det er, der er udleveret. Det påpeger Løgstrup er forskelligt, men angår først og fremmest den andens skæbne:

“At vi er hinandens verden betyder ikke, at det ene menneske har det andet menneskes vilje i sin hånd. Den andens individualitet og vilje, hans personlighed lader sig ikke på samme måde antaste som hans stemninger og – i givet fald – hans skæbne.” (Løgstrup, 1956: 36)

Det er ikke er den andens individualitet, som man har magten over, der dog kan angribes gennem ens udviste stemning herfor og indflydelse på skæbnen, men fordringen indebærer ikke et forsøg på at bestemme, hvad den anden vil gøre med ens ord eller handlinger:

”Viljen til at blive klar over, hvad den anden er bedst hjulpet med, og tale, tie og handle ud fra den klarhed, må være sammenkoblet med viljen til at lade den anden være herre i hans egen verden.” (Løgstrup, 1956: 37)

Intet giver ifølge Løgstrup mennesker ret til at forsøge at trænge den andens individualitet ud ved at udnytte, at grænsen er flydende. “Hverken velmenen eller ens egen indsigt i, hvad den anden er bedst tjent med, end ikke størrelsen af de ulykker, man derved vil blive i stand til at afværge for den pågældende selv.” (Løgstrup, 1956: 38)

Der er for Løgstrup således en konflikt mellem to udartninger af kommunikation, hvor der på den ene side står hensyntagen, hvorunder eftergivenhed, medløb og smiger hører, og en hensynsløshed, der for egen livsforståelses skyld bliver til anmasselse og overgreb. Løsningen og det etiske rigtige valg må findes i *skønnet*, mener Løgstrup, og det står da til den enkelte at give situationen dens vending og udgang:

“Hvorfor også alt, der sker eller ikke sker, vil blive ført tilbage til ham som konsekvenser af, hvad han nu gør eller undlader at gøre.” (Løgstrup, 1956: 39)

Dette tegner således et billede af, at det ansvar, og den magt der deraf følger, er op til den enkelte at varetage gennem skønnet i situationen. Derfor er der en kontrast mellem kendsgerningen, at ethvert menneske er et selvstændigt og ansvarligt individ, og at mennesker samtidig er henviste til hinanden, hvor deres indbyrdes forhold er et magtforhold, uanet om det er den andens stemning eller skæbne, der er i ens magt.

“Af den elementære afhængighed og umiddelbare magt udspringer fordringen om at tage vare på det af den andens liv, der er afhængigt af een, og som man har i sin magt (...)” (Løgstrup 1956: 39)

Løgstrup påpeger i samme væk dog, at varetagelsen heraf aldrig kan bestå i for den andens skyld at tage fratage denne sin selvstændighed, og således kan ansvaret ej heller ikke bestå i at overtage dennes eget ansvar.

Livsytringer

Livsytringer er et centralt begreb hos Løgstrup, der dækker over en række fænomener såsom tilliden, og herunder også kærlighed, oprigtighed, medfølelse, barmhjertighed og talens åbenhed.

Livsytringer er en samlebetegnelse, og kan bedst forstås som et åbent begreb, som Løgstrup ikke kommer med en udtømmende beskrivelse af (Lomborg, 1997: 33). Fælles for livsytringerne er, at de er naturlige træk ved menneskers liv og omgang med hinanden, og er således er de 'før-kulturelle' eller 'før-etiske', og dermed af ontologisk karakter. De udgør nogle fundamentale etiske betingelser, som skaber sammenhængskraft i interpersonelle relationer, og bærer i sig moralske værdier som

godhed, sandfærdighed og positivitet, og har dermed en iboende godhed i sig.

(Nortvedt, 2007: 185; Martinsen 2012: 260.)

“Ja, thi i streng forstand har de livsytringer intet krav på os, eftersom fuldbyrdelsen af dem kommer os selv til gode.” (Løgstrup, 2013: 114)

Skulle man bestemme tilliden som noget negativt, og mistilliden som noget positivt, udøver dermed vold mod kvaliteter ved selve livet. Det gode er godt, og det onde er ondt, før menneskets subjektive vurdering (Nortvedt, 2007: 185).

Livsytringerne er suveræne, hvilket henfører til, at de ikke er menneskeskabte. De er på samme tid spontane, hvilket indebærer, at mennesket handler utvungent og uden bagtanker, hvorfor livsytringerne dermed ej heller er viljeshandlinger. Spontaniteten sætter mennesker i bevægelse med hinanden, og ”livet ytres” og udfoldes gennem disse spontane livsytringer:

”Vi blir oppslukt av det vi er med i og som skal gjøres i situasjonen, vi glemmer å tenke på oss selv og andres forventninger til oss som ofte styrer våre valg. Vi kan ikke la være å engasjere oss. Der er noe i situasjonen som spontant beveger oss.” (Martinsen, 2012: 260)

Blandt disse livsytringer er *talens åbenhed*, hvor spontaniteten heri forstås ved, at talen eksisterer for at tale ud, og at dens medium er åbenhed og tillidsfuld modtagelighed.

”Det ligger i selv talens natur, at den er rettet mod den anden i åbenhed. Skal vi fortie noget, skjule sandheden eller lyve, da må vi anstrenge os.” (Lomborg, 1997: 33).

Herudover er *kærlighed* en livsytring, der foruden ville betyde, at alt socialt og biologisk liv ville gå til grunde, hvilket hænger sammen med barnets dybe afhængighed af, at dets forældre nærer kærlighed til det. Livsytringerne har således betydning for menneskets livsudfoldelse og muligheder:

”Ikke at ville lade den anden komme til i ord, gerninger og opførsel, men søge at hindre det med sin mistænksomhed, med sin antipatis billed af ham eller hende, er livsfornægtende. Under eet er det en fornægtelse af den andens og ens eget liv. (...) Det ligger i selve vor menneskelige tilværelse at være ligeså ny som den andens ny ord, ny handlinger, og ny opførsel. Vi går ligesom ud fra, at fordi de er nutidige er de ny, og så vil vi også tage en ligeså ny stilling til dem. En tillid til livet selv i dets stadige fornyelse, kunne man kalde det.” (Løgstrup, 1956: 23-24)

Citatet giver indtryk af de udfoldelsesmuligheder, der ligger i livsytringerne, og hvis disse undertrykkes bliver selve livet begrænset, hvilket peger på disse fænomeners relationelle relevans:

”I mistilliden gror vi fast i vore positioner. I uoprigtigheden lukker vi af for virkelig kommunikation. I ubarmhjertigheden ødelægger vi selve livsudfoldelsen.” (Pedersen, 2007: 21).

Hermed er de suveræne og spontane livsytringer centrale for at kunne forstå Løgstrups etik, da disse udgør etiske betingelser i sig selv.

Empati, sansning og fantasi

Hermed er det nu illustreret, at grobunden for etikken hos Løgstrup hverken er kultur, normer eller etisk argumentation, men derimod at livet hviler i de suveræne livsytringer, der bæres af spontanitet, hvorfor det ifølge Martinsen være etikkens opgave at give rum til spontanitet i menneskelige relationer (Martinsen, 2012: 261). Martinsen (2012) læser Løgstrups etik som en vekselvirkning mellem spontanitet og eftertanke, og omsætter den etiske fordring til en anvendt etik i sygeplejen. Trods den åbenlyse praksisforskel mellem journalistikken og sygeplejen, inddrages Martinsen til at give indsigt i, hvordan Løgstrups etiske tænkning netop kan berige en konkret praksis, hvor relationen (hos Martinsen mellem sygeplejer og patient) er af essentiel betydning.

Martinsen forklarer, at den spontane godhed kan udeblive, og da kaldes på etikken:

”Når noen krenker noen og når mennesket ikke respekteres trenger spørsmålene seg frem: hvordan handle for å unngå å såre og sette den anden i forlegenhet (...)?”
(Martinsen, 2012: 259)

Ifølge Martinsen handler etik om eftertanken over et sådant spørgsmål. At blive krænket forstås som at være genstand for uret, og at den krænkede udsættes for noget, denne ikke burde. Det betyder således at gøre den anden magtesløs, eller tage magten fra den anden (ibid., 261). Dette er ikke en subjektiv følelse, men en spontan medfølelse, og grundet menneskets fælles vilkår som sårbare væsener:

”(...) vekkes den spontane medfølelsen, jeg merker appellen fra den andre og vekten er på den andre.” (Martinsen, 2012: 263)

Netop her i krænkelsen møder vi etikken som vores ansvar for den anden. Denne virkelighed, Løgstrup beskriver, fordrer mellemmenneskelig respekt og at man tager ansvar for det andet menneske, hvis liv man holder i sin hånd, og dette fordrer en sensibilitet:

”Denne sensibilitet med bakgrunn i en erfaringsnær realitet er kjernen i all empatisk omsorgsvirksomhet.” (Nortvedt, 2007: 186)

Empati og hermed livsytringen medfølelse er dermed væsentlige aspekter ved menneskets interdependens. Løgstrup selv beskriver dette ved fordringen:

”Den forlanger, at vi skal fantasere os til, hvordan vi ville ønske der blev handlet imod os, hvis vi var i den andens sted – for så aktuelt at handle imod den anden på den måde.” (Løgstrup, 1987: 25)

I fantasien vendes man mod den anden og kan sætte sig i dennes sted, fordi man som Martinsen beskriver kan forestille sig selv som den anden. Dette drejer sig for Martinsen om en rolleombytning, der er en ”som om” tænkning, der lader sig muliggøre af fantasien. Martinsen peger da på den måde, man formår at tage vare på det hos den anden, som fordres, som kræver ikke at møde den anden ud fra egne præmisser og forme den anden ud fra eget billede, men derimod:

”Forutsetningen er at man ser den andre og det i han som kaller på å bli tatt vare på, at han angår meg og at man lar seg merke av hans lidelse. Det vil si at en er nær og lar seg veilede av sin egen sansning og sårbarhet.” (Martinsen, 2012: 262-263)

Dette betyder, at man i sansningen, der er knyttet til den andens nærhed, fornemmer stemninger, der er knyttet til de suveræne og spontane livsytringer, som kan brydes eller forstyrres af modsatrettede stemninger, hvilket gør etikken nødvendig (ibid., 262). Rolleombytninger afspejler det bevægelsesaspekt, der er i fantasien, når den rettes mod den anden.

”Det er en forutsetning for fantasiens omsnuing [inversion], å kunne se på nytt, å la fordommer prøves og korrigeres i møtet med den andre, fremfor å la de få lov til å låse oss fast i forutinntatte oppfatninger. Vi skal både se den andre og oss selv på en ny måte, fantasien er også vendt mot meg selv, så vi ikke er fastlåst i handlemonstre som stiller seg mellom den andre og meg.” (Martinsen, 2012: 263)

Uden fantasi er forståelse ikke mulig, mener Løgstrup. For at opnå forståelse gøres brug af sansning, og denne er derved af stor betydning i Løgstrups tænkning, og hænger tæt sammen med følelser, som vækkes og stemmes i mødet med den anden:

”Sansningen stemmer sinnet, og sinnets stemte sansning er klangbunn for følelsene. Den spontane medlevelsen forutsetter sansningens åpenhet og stemte mottagelighet for det som gjør inntrykk på oss. (...) Det fiktive rommet er med andre ord et rom åpent for stemtheter, for fortellinger, skapende fantasi, innfall, undring og tenkning, og for det uventede og risikofylte.” (Martinsen, 2012: 263-264).

Sansningen rækker ind i Løgstrups begreb *det fiktive rum*, der angår tænkningens rum, hvor der er plads til refleksion. Her bærer mennesket forskellige livshistorier, erfaringer, minder og forventninger med sig i sine fiktive rum, der udgør menneskets ulige positioner, og har betydning for, hvordan mennesker møder hinanden, forklarer Martinsen. Hvis der skabes et fiktivt rum, hvor der ikke er plads til sansning, og man fortolkende skaber et vrangbillede og ikke ”ser igen”, herunder ser efter på forskellige nye måder og bruger fantasien, kan det også være et krænkelens rum. At se igen knytter Martinsen til begrebet respekt, der her tolkes som at se nøje efter eller at se

om igen (ibid., 265-266). Derfor handler det for Martinsen også om, hvordan en kultur muliggjør respekten, og om denne er lukkende og forudindtaget i mødet med den anden, og hvordan magtforhold kan åpne eller lukke for tillidsfulde møder. Det værdifulde i at give mulighet for eftertankens samtaler på ulige praksissteder, muliggjør at fx sygeplejeren kan arbeide med de situationer, denne har befundet sig i, og diskutere situationerne samt gå i dialog på en måte, hvor man både er tydende og reflekterende sammen i samtalen. Tydning og refleksion er forskjellige måder at frembringe forståelse på:

”I refleksjonen er menneskets ytelse fremtredende. På avstand tenker vi over noe utenfor oss selv. Vi reflekterer over noe. I tydningen derimot er forholdet til verden noe vi er innfattet i, med sansning og forståelse, og der vi hele tiden følger bevegelsen fra det sanseutløste inntrykk i den tydende forståelsen av det. Utgangspunktet er her at det vi er innfattet i vil oss noe.” (Martinsen, 2012: 270)

Det sansende nærvær er en betingelse for at frembringe forståelse, der sker i en pendulbevegelse mellom tydning i situationerne og refleksion. I tydningen af og refleksionen over noget skaber samtalen altså en ny situation til at kunne ”se om igjen” og dermed overveje, hvordan man kan møte den anden med respekt:

”Forutsetningen for at en skal kunne kalle noe en samtale er at den bæres av nærværet, i bevegelsen mellom sansning og forståelse. (...) Den åpner for hverandres fiktive rom. Samtalen forutsetter en lyttende, mottagende holdning for det den andre uttrykker.” (Martinsen, 2012: 271)

Martinsen betoner, at man i en samtale ikke kan gjøre, som man vil, da der i samtalen skal svares, og at det, den anden taler om, skal besvares, hvorfor samtalen er noe man er sammen om. Dette krever gjensidig respekt og lyttende nærvær over for hinanden, ettersom at samtalen med de sanseindtrykk, der efterlades, skal kunne give grunnlag for ny forståelse. Samtalen skaber et rum til at se, tenke og spørge på nye måder, dele erfaringer og bringe skøn og ræsonnementer ind i andre tankebaner.

Som vi har set nu, bruker mennesket både sin empati, sansning og fantasi, når noe skal forstås. I situationer sanses og tydes den andens uttrykk af følelser og stemninger, og gjennom de spontane livsytringer grundet ens egen sårbarhet skapes fordringen om et ansvar for at tage vare på den anden. På afstand reflekteres over det, som der mærkes ud fra, hvordan følelserne er ”stemt”, og nye forståelser gjøres mulige. Som Martinsen avsluttende bemærker:

”Etikk handler således om de øyeblikk hvor vi spontant gripes av noe i situasjonen, og i ettertankens fiktive rom blir bevisst om at vi trenger å se om igjen og å se nøyere etter.” (Martinsen, 2012: 278)

Når mennesket derimod ikke handler spontant medlevende, men i sansningen kan fornemme stemninger knyttet til de suveræne livsytringer, som forstyrret af *modsatrettede* stemninger, handler det også om etik ifølge Løgstrup. Disse modsatrettede stemninger vil senere vise sig relevante i oplevelsen af dilemmaer, der ofte netop udspiller sig i en oplevelse af diskrepante ønsker, der er i spil i en given situation.

Gergens socialkonstruktionsime

Dette afsnit redegør for socialkonstruktionisten Gergens centrale begreber. Gergen betoner de sociale relationers betydning for de konstruktioner, og bryder med en generel opfattelse af, hvad en objektive verden er:

“Det er her, vi finder åbningsscenen i det drama, vi kalder *social konstruktion*: Det, vi betragter som verden, afhænger i høj grad af, hvilken tilgang vi har, og vores tilgang afhænger af de sociale relationer, vi er en del af.” (Gergen, 2010: 13)

Objektivitet og sandhed må derfor betragtes som hidrørende bestemte traditioner i fællesskaber, der er indlejret i kultur og historie, og ikke som biprodukter af individuelle bevidstheder (ibid., 20), og dermed kan fx videnskab ej heller gøre krav på sandhed.

“De virkeligheder, vi lever i, er resultater af de samtaler, vi er involverede i. (...) alt det, vi tager for givet, kan også blive udfordret. Fx eksisterer “problemer” ikke i verden som uafhængige kendsgerninger: Det forholder sig snarere således, at vi konstruerer gode og dårlige verdener og definerer alt det, der står i vejen for at opnå det, vi værdsætter, som “et problem”. Hvis samtalen kunne ændres, kunne alt det, vi konstruerer som “problemer”, omkonstrueres til “muligheder”. Når vi taler sammen, kan vi også kalde nye verdener til live.” (Gergen, 2010: 16)

De sociale konstruktioner er betydningsfulde i kraft af deres sociale nytte, og gennem sproget udvikler mennesker i deres relationer koordinationsmønstre, som bibringer mennesker en måde at komme ud af det med hinanden på og hjælper med at koordinere værdifulde handlinger. Det at påkalde sig sprogets sandhed er en opfordring til andre om at have tillid til en (ibid., 23), og denne handling er nyttig inden for dens respektive tradition, men Gergen påpeger et problematisk element ved sproget angående, når definitioner af sandhed af bliver omnipotente:

”Men hvis det slipper sit fundament i en bestemt tradition, står vi over for potentielle blokeringer, konflikter og former for undertrykkelse. (...) Verden har været vidne til

undertrykkelse, tortur, drab og folkemord i den universelle sandheds navn.” (Gergen, 2010: 24)

Poetiske aktivister

Sproget bærer betydning, og dets udøvelse er bundet til relationer, som ydermere er forbundet i bredere praksismønstre. Gergen påpeger dette ved, at det ville være vanskeligt at gennemføre det, vi genkender som kærlighedsaffærer uden ord som ”kærlighed”, ”omsorg”, ”håb” og ”behov” (Gergen, 2010: 24). Når mennesket gennem sproget beskriver og forklarer, deltager det i skabelsen af fremtiden, påpeger Gergen, hvad end det er til det bedre eller værre. Længes et menneske efter forandring, må det i højere grad ruske op i de traditionelle måder, hvorpå verden konstrueres. Det må generere nye måder at skabe mening på, mener Gergen, hvilket opfordrer til at blive det, han kalder *poetiske aktivister*:

”Nye måder at leve på sikres ikke, ved at man blot afviser eller forkaster den givne betydning, fx undgår et sexistisk eller racistisk sprog. Der er i højere grad tale om en stærk opfordring til at fremkomme med nye former for sprog og nye måder at fortolke verden på. Det er en opfordring til at skabe *generative diskurser*, dvs. at tale, skrive eller fremstille (fx i fotografi, film, kunst, teater og lignende) på måder, der på én og samme tid udfordrer eksisterende traditioner for forståelse og tilbyder nye handlemuligheder.” (Gergen, 2010: 25)

For Gergen handler det således om at bruge sproget til at konstruere alternative verdener, og ikke om at forkaste bestemte traditioner, men derimod betragte dem som valgmuligheder (ibid., 17). Hermed toner Gergens opfattelse af mennesket frem som ikke determineret af fx strukturelle, sociale forhold, men gennem sin socialitet og sprog formår at være *aktivt* handlende og skabende væsener.

”Når vi taler sammen, lytter til nye stemmer, stiller spørgsmål, overvejer alternativer og leger på kanten af common sense, overskrider vi tærsklen til nye verdener, som rummer nye betydninger. Det er os, der – sammen – skal skabe fremtiden.” (Gergen, 2010: 16)

Gergen retter opmærksomhed på, at egen common sense og de eksisterende konstruktioner om virkeligheden og etiske forestillinger om ”det gode” ofte behandles inden for en respektiv diskurstradition, hvorfor menneskets umiddelbare ”velovervejede bedømmelser” kan undertrykke de alternativer, der falder uden for denne tradition. Derfor må disse betragtninger bringes op til *kritisk refleksion*, hvilket vil sige:

”(…) forsøg på at problematisere ens egne præmisser, at ophæve det ”indlysende”, at lytte til alternative rammesætninger af virkelighed og at tumle med sammenlignende resultater, der stammer fra mangfoldige standpunkter.” (Gergen, 2010: 26)

Den kritiske refleksion er en selvstændig pointe hos Gergen, der hører tæt sammen med den skabelseseffekt, som mennesker gennem sproglig interaktion har på deres indbyrdes sociale verden. Som det fremstår i citatet handler det om et forbehold over for det, mennesket "tager for givet", og i stedet være forberedt på at tvivle på det, som accepteres som "virkeligt, sandt, rigtigt, nødvendigt og væsentligt." (Gergen, 2010: 26). Denne kritiske refleksion sker ved:

"(...) at indbyde til den form for dialog, der kan lede til et fælles punkt, hvor man kan mødes." (Gergen, 2010: 26)

Selvberetning og narrativer

I dette afsnit bringes læser nærmere på det praksisplan, hvor virkeligheder skabes gennem historier, der udspiller sig som fortællinger mellem mennesker. Gergen (2012) belyser, hvordan historien er et afgørende redskab, når mennesket skal gøre sig selv forståelig i den sociale verden. Gergen opfatter:

"(...) selv-beretningen som en form for social fremstilling eller fælles anskuelse. I den forstand er narrativer samtalemæssige ressourcer – konstruktioner, som er åbne for løbende ændringer, efterhånden som interaktionen fortsætter." (Gergen, 2012: 220)

Historieformen bruges som middel til at identificere sig selv i forhold til andre. Gergen betragter selvopfattelsen ud fra et relationelt synspunkt, hvor selvopfattelsen ikke bør ses som et individs personlige og private kognitive struktur, men derimod som en "drøftelse af selv'et – en handling i sprog, som er tilgængelig i den offentlige sfære" (Gergen, 2012: 217). Med opfattelsen af selv'et som en beretning, flyttes fokus fra det enkelte individ til betoning af relationernes virkelighed, og dermed at menneskets handlinger må forklares ud fra relationsprocesser (ibid.). Ikke nok med, at mennesker bruger historier til at gøre sig selv forståelig, mennesker lever også i en vis grad deres relationer med hinanden ud i narrativets form:

"(...) narrative redegørelser er dele af den sociale handling; de gør sociale begivenheder synlige og vil typisk skabe forventninger om fremtidige begivenheder. Eftersom hverdagens begivenheder er neddyppede i beretning, bliver de ladede med en fornemmelse af historie: de får sig en virkelighed bestående af "en begyndelse", "et lavpunkt", "et højdepunkt", "en slutning", osv." (Gergen, 2012: 218)

Hermed mener Gergen, at kunsten bliver det middel, der bruges til at gøre livets realiteter umiskendelige, og således spiller fortællinger en betydningsfuld rolle, både i fortællingen om menneskets liv, men også i erkendelsen af det.

"I denne forstand fungerer selv-beretningerne meget mere som mundtlige historier og moralske fortællinger i et samfund. De er kulturelle ressourcer, som tjener social

formål som selv-identificering, selv-retfærdiggørelse, selv-kritik og social konsolidering.” (Gergen, 2012: 220)

Med selv-beretningen refererer Gergen til individets redegørelse for forholdet mellem de begivenheder, som gennem tiden har været relevante for selv’et, og herigennem etablerer individet *sammenhængende forbindelser* mellem livsbegivenhederne. Mennesket står ikke overfor en endeløs række adskilte øjeblikke:

”I stedet for at se vores liv som bare ”den ene fordømte ting efter den anden”, formulerer vi en historie, hvor begivenhederne i vores liv hænger systematisk sammen og bliver forståelige ud fra deres placering i en sekvens eller i en ”proces, som udspiller sig” (...) Vores aktuelle identitet er således ikke en pludselig eller mystisk begivenhed, men et forståeligt resultat af en livshistorie. (...) en sådan narrativ sammenhæng [kan] være af afgørende betydning for at give livet en form for mening og retning.” (Gergen, 2012: 219)

Menneskelig handling forstås ifølge Gergen ved at se og placere handlingen i en kontekst af forudgående og efterfølgende begivenheder, og sammensætningen via beskrivelsen af handlingen lader sig kun begribe i en tidsmæssig sammenhæng. Sammenhængen er med til at skabe meningen, hvorom Gergen forklarer at:

”(...) vores syn på os selv i et eller andet givet øjeblik [vil] være totalt uden mening, med mindre det på en eller anden måde kan knyttes sammen med vores egen fortid. Hvis man f.eks. pludselig med et så sig selv som ”aggressiv”, ”poetisk” eller ”uden kontrol over sig selv”, ville det virke lunefuldt og forvirrende. Når aggression imidlertid følger efter en langvarig og intens modvilje, bliver den forståelig. På samme måde bliver det at være poetisk eller ude af kontrol til at fatte, når det bliver placeret i den kontekst, som udgøres af vores egen personlige historie.” (Gergen, 2012: 219)

Mening skabes derved gennem sammenhængen. Gergen opstiller fire kriterier, hvis betydning for historiekonstruktionen han analyserer i forbindelse med at forstå, hvordan narrative konventioner er af betydning for, at en historie er forståelig eller acceptabel (Gergen, 2010: 57). Gergen finder, at jo mere en fortælling nærmer sig disse kriterier, desto mere sandfærdig synes historien, men at en fortælling dog godt kan være acceptabel uden at opfylde alle fire kriterier, der udgøres af:

Et værdsat sigte, hvor en acceptabel historie må sætte et mål, en begivenhed som skal forklares, eller en tilstand som skal opnås eller undgås, og dette sigte vil typisk være værdiladet, dvs. ønskværdigt eller ej.

Relevante begivenheder ift. sigtet, hvor det fastlagte sigte mere eller mindre dikterer den art begivenheder, der kan forekomme i historierne, og begivenhederne tjener dermed til at gøre målet mere tilgængeligt, levende eller troværdigt, hvorigennem fortællingen bliver mere forståelig.

Begivenhedernes ordening, hvor begivenhederne, når først målet er sat og de relevante begivenheder er udvalgt, sættes i en bestemt orden, hvor den mest almindelige konvention for denne orden er en lineær tid, der skaber forståelse i historien ved at

opfatte begivenhederne, som de udspiller sig kronologisk.

Kausale sammenhænge angår, at den ideale fortælling også giver indtryk af en forklaring, hvor hver enkelt begivenhed kausalt knyttes til den foregående i en sammenhængende fortælling. Hvis handlingen går på at en konge dør, og dernæst dør dronningen, lader disse sig forstå i en forklaring, der kunne hedde ”kongen døde, hvorpå dronningen døde af sorg”, hvori sammenhængen skabes.

(Gergen, 2010: 57-59, min redigering)

Forklaringer må væves sammen i et narrativt spind, der minder om dramaet og dermed må livsbegivenhederne for at oplevelses sandfærdige efterligne kunsten (ibid., 59). Narrative konventioner minder om dramaet i den forstand, at livet tillægges mening ved at have en form for sigte fx: ”hvordan jeg blev X”, ”opnåede Y” eller ”kom til at tro på Z” (Gergen, 2010: 60), og rudimentære narrative former kendt fra kunsten optræder altså i disse fortællinger.⁵ Fortællingerne spiller dermed en stor rolle i dagliglivet, og samt i hvordan ens eget liv forstås:

”(…) hvordan vi opfatter vores aktuelle daglige liv som ”op- og nedture”, fremskridt og tilbageslag, tilfredsstillelse og skuffelser. Ser man livet på denne måde, har man del i en fortalt verden. At være ”oppe”, at gøre fremskridt eller bliver tilfredsstillet er at være deltager i en historie.” (Gergen, 2010: 59)

Mennesket konstruerer verden og tillægger den mening gennem skabelse af sammenhæng i fortællinger. Som Gergen afsluttende bemærker: ”Livet tilnærmer sig tv.” (Gergen, 2010: 61)

Livshistoriefortællinger

Redegørelsens sidste perspektiv handler om, hvordan narrativer bruges som metode inden for en psykologisk praksis. Gergen betoner særligt narrativet, og trækker også i denne forbindelse på Bruner og White, der hver især har tilvejebragt teori inden for narratologien med henholdsvis fokus på mening i handling og narrativ teori og praksis. Denne tradition trækker Gustafsson ligeledes på i sin teoretiske udlægning af den narrative metode i praksis via arbejde med livshistoriefortælling inden for socialpsykiatrien. Livshistorie er en fortælling om et liv, der afspejler måden, hvorpå mennesket opfatter sig selv og gerne vil opfattes:

”Den er altså en selv fremstilling, der som regel rummer grundlæggende livserfaringer, værdier og antagelser om vores liv og de forventninger, som vi knytter hertil (…)”
(Gustafsson, 2014: 14)

⁵ Fx *fortællingen om fremgang, historien om tilbagegang, happy end, heltesagaen, tragedien* eller *en romantisk komedie*.

Livshistorien er ikke en færdig eller afsluttet fortælling, men fortællinger hidhørende fra samme periode eller begivenhed i ens liv kan gentages mange gange:

”Hver version bliver dog forskellig afhængigt af livsomstændigheder, tidspunktet og hvem man fortæller den til. Livshistorien er således meget afhængig af den situation og de rammer, hvori den fortælles, samtidig med at den siger noget om, hvem man er, og hvad der er personligt vigtigt for én.” (Gustafsson, 2014: 14)

Formålet med denne tilgang for fx en psykolog er bl.a. at styrke tillid i kontakten, at skabe (ny) mening og sammenhæng i menneskets liv, at få øje på temaer og røde tråde samt hvilke intentioner, værdier, drømme og håb, der er centrale for mennesket (ibid., 21), og med et terapeutisk sigte give et alternativ til den dominerende livshistorie.

I livshistoriefortællingen som metode spiller rolleforvaltningen en central rolle, hvorved fokus er på at støtte fortælleren i at kunne være til stede i sit eget liv, samtidig med at denne forholder sig til sin egen måde at se og forstå sig selv på (ibid., 17-18):

”I livshistoriefortælling er fortællingen et **middel** til at skabe forståelse, mening og sammenhæng, og her er fortællesituationen **et mål i sig selv**, dvs. at personen hører sig selv fortælle og blive hørt af en anden, uden at fortællingen bliver genstand for en professionel fortolkning.” (Gustafsson, 2014: 17)

Dermed er det fortællerens egen fortælling, der er i centrum, og som modtager handler det om at kunne lytte, rumme og undgå at tolke eller komme med gode råd.

”Opgaven er at være nærværende og fuldt til stede i situationen. Det at kunne give brugeren oplevelsen af at blive set, hørt og forstået, udtrykker en grundlæggende anerkendelse af den andens eksistens.” (Gustafsson, 2014: 18)

Således er relationen af afgørende betydning, og Gustafsson beskriver, at en bæredygtig kontakt er karakteriseret ved gensidig tillid og respekt, hvor fortællingen bliver en ramme om et nærvær, ægte interesse og engagement i den andens liv og fortælling:

”Der bliver skabt en fælles verden, hvor det er fortællerens ord og beretning, man er sammen om. Spørgsmål og fortolkninger bliver tit overflødige. Man er sammen om **en væren** frem for at have en dagsorden om noget, man skal nå (...). Det er fortællerens ord og fortælling, og hans oplevelse af egen virkelighed, der fylder i situationen. Lytteren er nærværende og fordybet i et samvær med et menneske, der **er i gang med at definere sig selv**. Det er ikke lytteren, men fortælleren, der har definitionsmagten.” (Gustafsson, 2014: 23)

Rolleforvaltningen er således i denne terapeutiske sammenhæng fortælleren, der har definitionsmagten, og dette kræver en særlig tilgang fra lytteren. Samtalen kan omhandle:

”Livshistoriefortællingen handler typisk om de mere grundlæggende elementer, såsom hvem er jeg, hvor kommer jeg fra, og hvorfor befinder jeg mig her i mit liv? Dvs. også temaer som brud i relationer, vendepunkter, højdepunkter og vigtige episoder – eller

de større fortællinger om myter og traditioner, som er en del af ens liv og oprindelsesgrundlag. Der kan også være mere afgrænsede temafortællinger om bestemte perioder i ens liv eller fortællinger om bestemte positive erfaringer, om håb, drømme og værdier.” (Gustafsson, 2014: 16)

Således er livshistoriefortælling en social aktivitet, der foregår mellem to mennesker, en fortæller og en lytter, hvor historier væves sammen og skaber mening.

Kapitel IV Analyse

Indledningsvist vil der i denne analyse gives et indblik i videojournalistisk praksis for følgelig at kunne beskrive de hensyn, som videojournalisten oplever at navigere i, samt hvordan videojournalisten oplever relationelle udfordringer og etiske dilemmaer, der analyseres i sammenhæng med teorien.⁶

Indkredsning af videojournalistisk praksis

I dette indledende afsnit vil jeg med udgangspunkt i videojournalisternes egne beskrivelser af deres arbejde indkredse en forståelse af, hvad videojournalistisk praksis består i. I følgende citat beskriver VJ.b sin opfattelse af, hvad arbejdet som videojournalist handler om:

”VJ, så skal du være en filme-tilrettelægger. Så du skal jo have ene kontakt med de medvirkende, altså sådan one-woman/man-band, og skal tage ud og filme og tilrettelægge med en medvirkende. Du skal også stå for kontakten med din medvirkende, lave aftaler, og ligesom have snor i dem hele tiden.” (VJ.b)

Videojournalisten har den primære kontakt til en medvirkende og er samtidig den, der tager ud med kamera på optagelse med den medvirkende. VJ.b uddyber endvidere:

”Det der er med VJ-rollen er, at du ligesom kan rykke ud meget hurtigt, og du er meget fleksibel i forhold til, hvis man er sådan tilrettelægger-, fotograf- og lydmandhold, så er det meget forberedte optagelser, forberedt i god tid, hvor man ved, hvad der skal ske, tidsplan osv. Du kan rykke ud lynhurtigt. Derfor kan du fange nogle ting, der sker i virkeligheden med kort varsel. Du har bedre mulighed for at dække eller få filmet nogle ting, hvor det er svært at planlægge. Med medvirkende som enten har en meget spontan hverdag eller er ustabile ikk’. Så er det lettere og mere økonomisk, at du rykker ud med en VJ frem for et helt hold.” (VJ.b)

Fordelen ved at anvende videojournalister angår fleksibiliteten, hvor en enkelt videojournalist har bedre mulighed for at tilpasse sig virkelighedens givne omstændigheder og den medvirkendes tilværelse, særligt hvis denne er spontan eller svær at forudse. Derudover kan det at være én person af sted i marken have yderligere fordele:

”Når man er alene, virker det ikke så voldsomt. Man bliver lidt mere en... De værner sig hurtigere til, at man er der. Og man har mulighed for at være der meget, fordi man ikke er så dyr. Så man har mulighed for at være der flere dage, have flere optagedage, end hvis man var et helt hold. Dermed kan man forhåbentlig skabe lidt mere tillid og

⁶ Når der i den følgende analyse refereres til ”videojournalisterne” er det de videojournalister, som forskningsinterviewene er foretaget med, og ikke alle videojournalister som sådan.

blende lidt mere ind, så de medvirkende føler, det er mere naturligt. Det er jo VJ's rolle at forsøge at skulle kunne få noget med hjem, som... Ja... Det er jo tit optagelser, hvor det er VJs, hvor der er brug for at man skaber noget tillid... For få penge, kan man sige.” (VJ.b)

Den økonomiske fordel betyder mere tilbragt tid med den medvirkende. Derudover peger VJ.b også her på en fordel, der angår konstellationen af to mennesker sammen frem for et hold, hvor det for den medvirkende ikke opleves “så voldsomt” og dermed kan potentielt opnås en hurtigere tilvænning.

Der kan være flere måder at gribe processen an på, når man som VJ begynder på et projekt. Følgende citat er et eksempel på, hvordan VJ.c griber startfasen an:

“Vi kan sige, på et projekt, så kan det være i den her rækkefølge, at først og fremmest så består det i at finde karakterer, dvs. at caste, og jeg har mest erfaring i at finde karakterer ud fra et projekt, som jeg selv har ligesom fundet på eller ønsket at lave pga. en personlig interesse i det her felt, kan man sige. Så det første er ligesom at researche ind i, lad os sige fx en kultur eller en gruppe eller et sted. (...) Og så handler det om at caste, og at tage kontakt til de mennesker, som jeg er interesseret i at skulle følge eller at skulle deltage i projektet. Og der starter det jo med, at der ligesom opstår en relation allerede.” (VJ.c)

Projektet begynder således med research og at skabe kontakt til medvirkende, og således er det at skabe en *relation* en primær opgave hos videojournalisten, samt at undersøge, hvad der kendetegner menneskene og feltet. Derudover præsenterer VJ.a selve formålet med relationen i følgende:

“Ja altså mit arbejde som VJ lige nu, det er jo egentlig at være ude og prøve at få historien i hus, altså de enkelte optagelser vi laver, de er gerne bundet op på et ønske om at lave en scene. Altså som i en brik i et større puslespil.” (VJ.a)

Målet med videojournalistens arbejde med den medvirkende er således at indhente optagemateriale, “optage nogle scener”, i den medvirkendes liv for at stykke disse scener sammen til en helstøbt historie, og minder derved om den proces, der kendetegner livshistoriefortællingen, hvor brudstykker af et menneskes livshistorie sættes sammen for at give en mere meningsfyldt og sammenhængende oplevelse heraf, der også sammenlignes med at lægge puslespil, hvor man må vende de enkelte 'brikker' og begynde at forestille sig et mere samlet billede for at kunne vide, hvor 'brikken' hører hjemme i helheden (Gustafsson, 2014: 16).

Hermed er der givet en introduktion til videojournalisternes praktiske arbejdsfunktion. Arbejdet består i en *proces*, hvor der veksles mellem at være på optagelse i marken med en medvirkende, samt at sætte optagelserne sammen til sammenhængende fortælling, som udgør det dokumentariske produkt, der til slut vil blive sendt og set af modtagerne, hermed seerne. Denne proces foregår ofte i tæt samarbejde med en redaktør på redaktionen, hvor redaktøren i højere grad står for

overblikket over fortællingen og sammenstyknings af scenerne. Desuden har videojournalisten et sigte med denne dokumentariske fortælling, som er at fortælle eller vise noget bestemt, som skal offentliggøres.

Læseren er nu blevet indsat i videojournalistens praksis, og fokus er på arbejdet med sårbare medvirkende i denne kontekst, og derfor vil følgende analyse kaste lys på de hensyn, relationelle udfordringer og etiske dilemmaer, der kan være på spil i arbejdet med en sårbar medvirkende, som disse opleves og beskrives af videojournalisterne.

Navigation mellem forskellige hensyn

I dette afsnit vil fokus være på de hensyn, som videojournalisterne oplever at balancere i deres arbejde. I interviewene blev det tydeligt, at der i høj grad er tale om balancegange og grænselands, hvor der ikke findes én bestemt fremgangsmåde i arbejdet, men derimod oplever videojournalister i høj grad, at de finder deres vej og træffer deres beslutninger på baggrund af egne individuelle tilgange. Afsnittet vil belyse de ønsker og hensyn, herunder også det ansvar, der opleves i forbindelse med arbejdet med sårbare medvirkende.

Videojournalisternes arbejde indebærer mange forskelligartede udfordringer, særligt når det vedrører relationen med en medvirkende. Alle videojournalisterne udtrykker et ønske eller behov for at passe på deres medvirkende, særligt hvis denne opleves som sårbar. I følgende citat beskriver VJ.c processen efter, at kontakten og relationen til medvirkende er blevet etableret:

“Hvis det er mig selv, der filmer, så handler det jo meget om hele tiden at være i sådan et form for fokus, hvor man både har en relation til det menneske, som man følger, hvor man både – hvis der sker noget i løbet af optagelserne, som gør, at personen enten bliver ked af det eller bange eller i tvivl eller ift. det, der sker i personens liv eller ift. det, man laver – hele tiden kan stoppe op og snakke om det, og at man også hele tiden er i gang med... At man ikke dropper at lave sit arbejde. Altså den anden del af sit arbejde, som er at få materiale med hjem til at lave projektet. Og det er en balance, hvor man nogle gange ligesom må, altså rent etisk i sig selv må tage stilling til, hvad er vigtigst lige nu?” (VJ.c)

I dette citat udtrykker VJ.c, at det er en balance både at sørge for at passe på den medvirkende, og samtidig have fokus på målet med fortællingen, hvorfor VJ.c oplever at måtte tage etisk stilling til, hvad der må vægtes højest. Dette spænder sig ud mellem på den ene side et hensyn i kraft af relationen til den medvirkende, som er et omsorgsetisk perspektiv, overfor et pligtetisk perspektiv, hvor arbejdet med målet om

at lave programmet er i fokus, eftersom denne handling for VJ.c har værdi i sig selv. Således ses et etisk dilemma mellem hensyn til den medvirkende og til programmet. Dette betoner ligeledes vekslingen mellem, om videojournalisten er sammen med den medvirkende i et Jeg-Du forhold eller et Jeg-Det forhold, hvor sidstnævnte angår, når videojournalisten oplever den medvirkende som et middel for målet qua programmet. Samme etiske refleksioner indfinder sig efter optagelserne, der angår selve beslutningsprocessen i forbindelse med skabelse af sammenhænge i fortællingen, hvorom VJ.c udtrykker:

“Så skal man klippe materialet ned. Der sker der jo det samme en gang til, som når du optager, som når du vælger at slukke kameraet eller begynder at blive ved med at filme eller leder efter steder, hvor man kan se, at karakteren har det svært eller... Hvor du igen går igennem de samme sådan overvejelser omkring, hvad mennesket kan bære, og hvad der er vigtigst for historien, og hvor vigtigt det er, hvis det også har konsekvenser, som karakteren ikke nødvendigvis har brug for.” (VJ.c)

Arbejdet undervejs i hele processen er forbundet med etiske overvejelser omkring, “hvad mennesket kan bære”, samt overvejelser omkring de konsekvenser, det kan have for en medvirkende at fortælle sin historie, hvilket er et konsekvensorienteret perspektiv, som er et hensyn VJ.c føler et ansvar for at forholde sig til. Her vægtes specifikke forhold over for hinanden, og overvejelserne kan bl.a. være ifm.:

“Fx kan det jo bare være, hvis en person bliver for ked af det eller kommer ud for en ulykke eller bliver syg, at man så vælger at stoppe med at filme, selvom det ville være en rigtig god historie eller et eller andet, at det ville være godt tv, så er der jo mange gange, hvor man vælger at sige, det er ikke en del af vores aftale. Det er ikke en del af det, jeg har forberedt dig på.” (VJ.c)

Citatet illustrerer den beskyttelse eller omsorg, som kendetegner situationer, hvor når videojournalisten vælger at vægte hensynet til den medvirkende over hensynet til at fortælle bestemte dele af historien. I interviewene fremtræder dette hensyn som et, alle videojournalisterne har oplevet at vægte højest. Således føler videojournalisterne ikke, at de uafhængigt af den medvirkendes følelser kan vælge at vise alle detaljer fra den medvirkendes livshistorie, selvom den medvirkende har valgt og givet sit samtykke til at deltage i programmet, men en stor del af de relationelle udfordringer, der opleves, består i at *vægte* de forskellige hensyn:

“Der er virkelig mange ting, fordi du har med et menneske at gøre. Der er virkelig mange ting, der spiller ind hele tiden. Hvor det meget handler om, altså, helt banalt ens egen mavefornemmelse. Om at være, altså, om at man har sit på det rene ift. det aftalte. Om hvad man føler.” (VJ.c)

Det opleves, at der er mangeartede etiske dilemmaer forbundet med arbejdet, fordi videojournalisten står i et forhold til et andet menneske. I Jeg-Du forholdet modtager videojournalisten i mødet noget, som denne prøver at forholde sig til, hvilket

illustrerer mødets vekselvirkning, der foregår i relationen med den medvirkende hele vejen igennem processen. Videojournalisterne oplever desuden, at de modtagne følelsesindtryk stiller nogle forventninger til dem, hvilket betoner det, at det ikke er en genstand, som man kan forsøge at påvirke til at reagere på en måde, der passer ind i ens virke. Videojournalisterne udtrykker alle vigtigheden i at have respekt for relationen til den medvirkende, såsom ses i citatet, hvor VJc oplever en fordring om at udvise respekt for de aftaler, der er lavet. Citatet betoner samtidig, at behandlingen af dilemmaerne sker på baggrund af egen mavefølelse og følelser, hvilket betoner den individuelle sansnings betydning for de etiske refleksioner.

I empirien fremtræder det i mange tilfælde, at der er tale om balancegange. Der er ikke én tilgang eller én metode, der altid tages i brug, når beslutningerne træffes. Det karakteriserende ved beslutninger i dilemmasituationer er, at de skal træffes som ét valg blandt flere muligheder, og dette er absolut noget, som videojournalisterne giver udtryk for i forskningsinterviewene, eftersom de oplever en varietet af forskellige ønsker, der skaber forskellige hensyn.

Hensyn, som videojournalisterne forholder sig til i relationen med den medvirkende, kan eksempelvis være i forbindelse med, hvornår de vælger at filme:

“Det sværeste er måske at vide, hvornår man kan tillade sig at filme. Og i det hele taget, hvornår kan man ikke? Hvornår skal man lige bruge tid på en medvirkende? Hvornår skal han have en pause? Det er i hvert fald udfordrende samtidig med, at du ved, du skal have noget hjem, og hele tiden når du er på optagelser, så sker der ting, og du kan ikke filme hele tiden.” (VJ.f)

Her udtrykker VJ.f den svære udfordring, der igen angår orienteringen mod den medvirkende som et Du, der kan opleves som fx omsorgskrævende, og et Det, med hvilken man skal have noget optagemateriale hjem. Oplevelsen af disse to forskellige ønsker skaber et dilemma, og VJ.f beskriver i følgende, hvordan VJ.f navigerer i dette:

“Jeg tror sgu, det er meget sådan mavefølelse... Fx kan jeg huske, at jeg sad i en bil på vej hjem fra en koncert med en medvirkende, hvor han var helt psykotisk, fordi han havde taget for mange stoffer og for meget alkohol, hvor jeg sad og filmede med noget af tiden og han giver mig nogle svinere, direkte på kamera, fordi han er helt væk, og så filmer jeg stadig lidt med, men så ender jeg også med at slukke det på et tidspunkt, fordi at... Det var rigtig godt materiale at filme, og jeg kunne godt bare have filmet, og jeg vidste at dagen efter ville han være cool med det og sådan noget, men i situationen blev det simpelthen for mærkeligt og ubehageligt at sidde og filme en mand, der var så langt ude. Også fordi, jeg tror jeg følte, at det har jeg måske ikke behov for at vise, det her.” (VJ.f)

I citatet giver VJ.f udtryk for, at det etiske pejlemærke er egen mavefølelse i situationen, og beslutningen er således baseret på en situationsetisk afgørelse, hvor VJ.f stopper med at filme, fordi det “i situationen simpelthen blev for mærkeligt og

ubehageligt". VJ.f "føjte" ikke et behov for at vise episoden, og valget blev således truffet gennem sansning i og tydning af situationen. Dette kan samtidig forstås som videojournalistens udtryk for livsytringen barmhjertighed i Løgstrups optik, hvor VJ.f i situationen spontant bevæges af den medvirkendes sårbarhed qua dennes påvirkede adfærd, hvorved herredømmet (jf. presseetikken) ligeledes oplevedes svækket.

Livsytringen barmhjertigheden har ifølge Løgstrup en iboende godhed, der skaber sammenhængskraft i interpersonelle relationer, hvilket ses ved at ønsket om at tage vare på den medvirkende oplevedes som af højere værdi for relationen end at fortsætte med at filme i situationen.

VJ.c har ligeledes en tilsvarende oplevelse med en påvirket medvirkende, men hvor en anden etisk refleksion er på spil:

"Hvis medvirkende har taget narkotikum, eller personen er skide fuld fx og er i en tilstand, hvor de måske fortryder eller ville fortryde noget af det, de gør, ligesom hvis det var mig selv eller alle mulige andre, ligesom var sådan: "Åh nej, please slet den der snap, du har lagt op med mig, hvor jeg står og råber fra i går. I går var det sjovt, det er ikke sjovt i dag." Sådan kan alle jo have det, og det ansvar må man også tage på sig, føler jeg meget." (VJ.c)

I citatet forklarer VJ.c et valg, der bærer præg af at sætte sig ind i den medvirkendes situation, og bygger således på en indlevelse og derigennem forståelse for den medvirkende. Med brug af sin fantasi, som Løgstrup betoner er nødvendigt for at forestille "sig selv som den anden", er VJ.c i stand til at forstå den anden som et sårbart menneske som sig selv. VJ.c fantaserer sig dermed til, hvordan VJ.c ville ønske selv at blive behandlet, og bruger denne indsigt i behandlingen af den medvirkende. Det er ud af sårbarheden, at den etiske fordring udspringer som en appel om at tage vare på det, der er en betroet i situationen, og dette er et ansvar VJ.c beskriver at forholde sig til igennem at sætte sig ind i den medvirkende som en sårbar anden, hvilket betoner empatiens betydning for den etiske afgørelse.

Selvom videojournalisterne forholder sig til hensyn til de medvirkendes specifikke sårbarheder, understreger VJ.c. på den anden side følgende:

"Men samtidigt, hvis man har været ude at filme fx en hel aften, og man har fået lov til at være med og filme og har været med i de her situationer, hvor ens karakterer har været skidefulde, så kan man jo heller ikke sige næste dag, at det hele var flovt, fordi nu har man ligesom brugt arbejdstid måske endda sammen med en fotograf, det er mange penge, og det er tid, og det er ligesom... Man har gjort det, fordi man tænkte, det var vigtigt for den historie, man er i gang med at fortælle. Men så er det jo bare vigtigt, at man på forhånd, i forvejen, har lavet nogle aftaler med sin karakter om, at også flove ting tør vi godt at have med, og at det ikke er sådan et porcelænsbillede, vi er i gang med at lave af dem." (VJ.c)

På trods af, at VJ.c kan sætte sig ind i, at det nogle gange kan være forståeligt, at den medvirkende måske fortryder gårsdagens handlinger, beskriver VJ.c i dette citat, at når der er brugt arbejdstid og det optagede tænkes som vigtigt for historien, er hensynet til den medvirkende ikke altoverskyggende. VJ.c oplever også et ønske om at få historien hjem, og således optræder en vægtning af hensynet til historien, VJ.c ønsker at fortælle, og hermed til produktet. Dette illustrerer en forekomst af *modsatrettede* hensyn, hvor videojournalisten oplever sig selv spændt ud mellem at tage vare på den medvirkende over for at tage vare på programmet. I citatet påpeger VJ.c ydermere, at det i en sådan sammenhæng er væsentligt, at man på forhånd har aftalt med sin medvirkende, hvad projektet indebærer, hvor det er vigtigt at være ærlig omkring, "at det ikke er sådan et porcelænsbillede", projektet tilstræber at lave. Ligeledes udtrykker VJ.b begrundelsen for ikke at lave en "glansbilledhistorie":

"Så kunne vi jo fortælle en masse dejlige, kedelige glansbilledhistorier, hvor alt det hårde og det svære og alle følelserne bliver skåret fra og det bare er sådan glansbilleder - reklamefilm, det er jo sådan, det nogen gange jo vil blive... Hvis de, ja, hvis man skulle lave en film om sig selv, så ville man jo nok lave den åleglat ikk'. Så går man jo glip af der, hvor det er hårdt og der, hvor det er svært og der, hvor det er spændende og der, hvor der er noget på spil. Så ville man jo filme hver gang, man havde styr på tingene, og hver gang det kørte, og hver gang man skulle noget fedt og ikke alle de ting, hvor det er svært og hårdt og modstand, men også pisse interessant ikk'." (VJ.b)

I VJ.b's citat står en fortælling skabt af den medvirkende selv, der ville skære alt "svært og hårdt" fra, i kontrast til VJ.b's forståelse af, at menneskelivet ikke nødvendigvis er uden modstand. Dette ses ved VJ.b's beskrivelse af, at man ville "gå glip af" det svære og hårde i livet. Dette ville ikke være tro mod virkeligheden, hvilket angår netop den dokumentariske forpligtelse på beskrivelsen af en *faktuel virkelighed*, som videojournalisterne også i arbejdet oplever at tage hensyn til. Her berøres en problemstilling, som VJ.b beskriver som særligt udfordrende, der angår det vigtige aspekt omkring, at den medvirkende skal kunne genkende sig selv i fortællingen:

"Det er jo din fortælling om den medvirkende, det er jo ikke sandheden om den medvirkende. Så udfordringen med at få fortalt en god fortælling, som de medvirkende kan genkende sig selv i. Det synes jeg i hvert fald er udfordrende. Det er jo ikke altid folk ser sig selv på samme måde, som man ser dem." (VJ.b)

Alle seks videojournalister beskriver, at det er en del af deres arbejde, at den medvirkende skal kunne *genkende sig selv* i den endelige fortælling, og kan ligeledes forstås som et dilemma, der indfinder sig imellem hensynet til den faktuelle virkelighed og hensynet til den medvirkendes følelser og oplevelse af modstand i livet.

"Du har en kæmpe magt og ansvar, når du skal fortælle en anden historie om et menneske, som er et kæmpe kontroltab for dem. Fordi det er jo vitterligt, hvordan du

ser dem, og hvordan... Du former jo historien om dem. Der er jo så mange nuancer i et menneske, der ikke kan komme med, og man må jo tage nogle valg, for at det ligesom bliver en fortælling, du kan ikke ligesom bare have alt med. Det synes jeg er udfordrende, hvordan får man ligesom fortalt, ja sådan så de ligesom... Eller hvordan skaber man den der tillid, så de stoler på en." (VJ.b)

VJ.b peger her på det kontroltab, som den medvirkende kan opleve i forbindelse med sin deltagelse i projektet. Desuden påpeger VJ.b. omstændigheden forbundet med arbejdet, hvor det er videojournalistens ansvar at tage valgene angående, *hvad* der skal med i den endelige fortælling, hvilket betoner magtfordelingen i relationen samt projektets rollefordeling i selve skabelsen af fortællingen, hvor videojournalisten har definitionsmagten qua rollen som historiefortælleren. Dette giver anledning til etiske refleksioner omkring, hvordan man forvalter ansvaret i henhold til de menneskelige nuancer og genkendelsen på en måde, så den medvirkende har tillid til en, eftersom denne er efterladt med et stort kontroltab.

Årsagen til den asymmetriske magtfordeling i rolleforvaltningen beror ligeledes på et hensyn, som videojournalisten også oplever at måtte balancere i sin relation til den medvirkende, hvilket også angår forpligtigelsen i forhold til den faktuelle virkelighed. Dette er samtidig en forpligtelse videojournalisten oplever *i relation til seeren*, der er modtager af fortællingen. Hermed kan det i Bubers perspektiv forstås, at der i Jeg-Du forholdet med den medvirkende samtidig er et iboende Jeg-Det forhold, hvor den medvirkende også bliver et Det i kraft af, at den medvirkende gennem formidlingen bliver til et værk, hvor det foreligger som et Det for andre.

[Illustration 1]

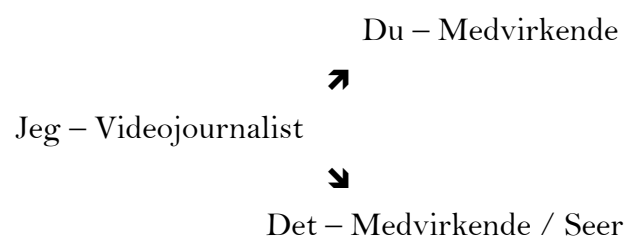

Illustration 1 skitserer den dobbelte relation, videojournalistens har med den medvirkende, der ikke kun eksisterer som et rent Jeg-Du forhold, hvor selve mødet i sig selv er målet med relationen. Derimod gøres den medvirkende til et Det, når forholdet med den medvirkende er som et middel til at skabe en fortælling om en livshistorie, der forelægges for seeren. Gribes seeren af denne Det, kan det dog også blive et Du for seeren, hvilket vil udfoldes senere i analysen.

Det er nu blevet belyst, at der både er mange hensyn, videojournalisterne oplever at måtte balancere. Herunder opleves et ansvar for at forholde sig til hensyn i relationen med den medvirkende, til programmet og til den faktuelle virkelighed, og disse flerartede ønsker på forskellig vis giver anledning til etiske dilemmaer. En moralsk balancering og etiske refleksioner ses hos videojournalisterne, der varierer alt afhængigt af situationen og omstændighederne for situationen. De navigerer ud fra et forsøg på at have det godt med de handlinger, de udfører, og dette opleves i tæt forbindelse med deres egen samvittighed og integritet, hvor mavefornemmelsen spiller en stor rolle. Af de forskelligartede hensyn og forpligtelser udspringer forskellige forventninger, som videojournalisten forholder sig til i processen, hvilket vil være fokus i følgende afsnit.

Aftaler og forventninger

Hos alle videojournalisterne er aftaler og klarhed omkring projektet en vigtig del af processen hele vejen igennem. Fra starten påbegyndes projektet gennem aftaler om, hvad projektet omhandler:

“Når man siger, vi skal lave det her program, så laver man sådan en aftale om, at det kommer til at handle om det her, og man skriver også under på en kontrakt, hvor der står ligesom hvad det handler om, men det er jo sådan overordnet.” (VJ.b)

Før kontakten skabes, er der en ide og en hensigt med dokumentarprojektet og dermed med den kontrakt, der indgås med den medvirkende, som den medvirkende giver sit samtykke til. Kontrakten bygger på generelle aftaler indgåede fra start, da det skriftlige dokument ikke undergår forandring i kraft af de aftaler, der kontinuerligt er i udvikling og forhandles gennem processen i dialogen med den medvirkende.

Videojournalisterne forlader sig ikke på det skriftlige dokument, da detaljeringsgraden heri ikke er instrumentelt eller handlingsanvisende i forhold til, hvordan videojournalisterne lever op til aftalerne. VJ.c beskriver:

“Så det handler om, hvilke aftaler, man har fået lavet, og det er også derfor, at hele sådan den første del af arbejdet nogle gange er det allervigtigste, fordi så kan man komme nemmere omkring de ting, man ramler ind i, for hvis man ikke får lavet den første bid af arbejdet grundigt nok, så ramler man nok ind i konsekvenserne af det lige meget hvad, fordi der vil altid opstå uenigheder og tvivl og usikkerhed fra de karakterer, man arbejder med i løbet af processen, når først de kommer i gang med at mærke, hvad det vil sige at blive filmet, fordi det er jo spændende lige allerførst.” (VJ.c)

Aftalerne er væsentlige, fordi de er afgørende for den tilgang, som videojournalisten har i forhold til den medvirkende og for måden, hvorpå målet skal opnås. Herunder spiller valg af dokumentarisk genre en væsentlig rolle i bestemmelsen af, hvilke aftaler der søges indgået.

Aftalerne og overholdelsen af disse er af væsentlig betydning for relationen, eftersom brud på aftaler kan opleves som tillidsbrud og medføre mistillid hos den medvirkende. Det kan desuden medføre, at den medvirkende trækker sit samtykke tilbage. Tilliden hænger i høj grad sammen med de forventninger, der haves af den medvirkende til videojournalisten, men det er ikke i alle tilfælde, at forventningerne til videojournalisten nødvendigvis er *udtalte*.

“De tidspunkter, hvor jeg virkelig bliver i tvivl, der finder jeg som regel ret hurtigt ud af, hvad jeg selv synes er rigtigt og forkert, tror jeg. Men det handler mere om, at det nok mere er bundet op på, hvad jeg synes er okay i den relation. Og det kan man jo selv mærke, hvad man har lovet, eller hvad man føler, at man har sagt.” (VJ.c)

I citatet toner det frem, at VJ.c i situationer, hvor der er tvivl, handler ud fra egne værdier og følelser, hvilket betoner den subjektive fortolkning af forventningerne i relationen. Aftalerne omhandler selve projektet, som danner rammerne for samarbejdet, men forventningerne eksisterer hos den medvirkende til selve videojournalisten som person. I følgende citat beskriver VJ.c sin oplevelse med ansvaret omkring aftalerne i relationen:

“Det at opbygge en relation, som er grundig, det vil sige at der er plads, og at den ikke båret op på høflighed. At man ikke prøver at lade som om, at man er bare i gang med et eller andet hyggeligt projekt. Det er meget vigtigt. Det kræver jo meget arbejde og mod fra begge sider at være sådan ærlig omkring, hvad man har gang i. Så konstant hver gang, der er et problem eller en tvivl eller en usikkerhed, så ligesom tage ansvaret for enten at overtale eller at aflyse en del af projektet ikke. At noget bliver ført igennem eller ej. Sige okay jamen så lader vi være med det, fordi det kan jeg godt se, det var egentlig planen, det kan også være, det var egen chef, der siger, det er planen, men det tager jeg nu ansvar for, at sådan bliver det ikke alligevel, fordi det er mig, der ved mest lige nu, for det er mig der sidder i situationen sammen med dig, og det er dit liv, så tager jeg nu ansvaret for, at sådan bliver det ikke. Så altid er det så ikke bare at være så ærlig som muligt omkring det? Det er det største ansvar.” (VJ.c)

VJ.c beskriver ærligheden som et af de største ansvar, der haves i relationen, hvor der kan gives udtryk for eventuelle bekymringer og usikkerhed, der kan opstå undervejs i processen. Her toner Løgstrups livsytring oprigtighed frem, hvilket opleves af VJ.c som en fordring, der må haves i tilgangen til den medvirkende. Livsytringen sætter spontant VJ.c i bevægelse i situationen, hvor fordringen om at handle til den medvirkendes bedste udspringer i nærværelse med den medvirkende. Den etiske fordring hos Løgstrup beror ligeledes på et skøn af situationen, og disse

situationsetiske skøn er en etisk tilgang, som videojournalisterne i høj grad gør brug af.

I løbet af processen med at stykke fortællingen sammen om den medvirkende, giver videojournalisterne ligeledes udtryk for, at det særligt er i dialogen, at forhandlingen om, hvad der skal fortælles, finder sted, både mellem videojournalisten og den medvirkende, men også blandt kollegerne på redaktionen. VJ.a beskriver følgende, hvordan forhandlingen med den medvirkende kan foregå:

“Hvis det er en sårbar situation eller historie, som den medvirkende siger nej til, så vil man, hvis man føler det er noget, der er vigtigt for programmet, snakke om det og argumentere for sin sag og fortælle at “det her er vigtigt for, at seeren har en forståelse for dig”.” (VJ.a)

I citatet fremgår det, at hvis der er tale om en situation, hvor den medvirkende har et andet perspektiv eller ønske, drøftes dette, og videojournalisten vil da argumentere for sin sag, som i citatet læner sig op ad argumentationen om, at seeren skal opnå en forståelse, hvilket i VJ.a's overbevisning også vil være i den medvirkendes interesse. Dette er et eksempel på et etisk perspektiv, hvor forsøget på enighed søges opnået gennem overbevisning om det bedste argument. VJ.a beskriver risikoen ved denne etiske tilgang, eftersom der også kan argumenteres og presses for meget:

“Jeg ville nok én gang argumentere for min sag, og hvis der blev sagt nej der, så ville jeg nok også prøve en gang nummer to, hvor man mødtes over kaffen, men anden gang, så er det også det. Så skal man sgu også lade det gå. Ikke presse sine medvirkende og ikke misbruge den autoritet man er.” (VJ.a)

VJ.a påpeger, at argumentationen og at skabe forståelse for de grunde, der ligger bag argumentet, er en vigtig del af arbejdet, men at der dog også er en grænse for, hvor meget man kan presse den medvirkende i dialogen, eftersom videojournalisten er i risiko for at misbruge sin autoritet. Ifølge Løgstrup vil den etiske fordring bestå i at gøre det, der er til den andens bedste, det kan således være magtmisbrug, hvis videojournalisten presser sine egne ønsker igennem på bekostning af den medvirkendes interesser. VJ.b beskriver, at en etisk tilgang med kompromisset for øje kan være vejen frem i situationer, hvor der opstår uenigheder:

”Der kommer jo meget sådan naturlige situationer, hvis man snakker om nogle ting, så siger de, det har jeg ikke lyst til at svare på, eller det vil jeg ikke tale om, eller det her vil jeg ikke tale om på kameraet, så må man jo respektere det, eller man må diskutere og prøve at komme frem til et kompromis, hvis man synes det er en vigtig ting at have med, så må man jo prøve at sige: ”Jamen okay, for at historien skal fungere, det er helt okay, at du ikke vil tale om din alkoholiserede far, men vi bliver nødt til at vide, at du har en baggrund, der ikke er, hvad hedder det, kernefamilie. Så hvordan kan vi formulere det, sådan så at man forstår det, uden at vi ligesom... Uden at du føler, du hænger din far ud.” Så det er jo hele tiden noget med at snakke med dem om... Og

hvordan man ligesom kan lave kompromisser, eller hvordan man kan fortælle det, sådan så man får mest muligt, uden at de føler, at de ikke kan være med på den ikk'. Men tit kan man jo snakke med dem om det." (VJ.b)

I citatet pointeres samtaleens betydning i relationen, hvorved der forhandles og kommunikerer om de forskellige ønsker, som henholdsvis videojournalisten og den medvirkende har. Herved kan Bubers betoning af den ægte dialog give indblik i, at videojournalisten gennem den åbne dialog giver den medvirkende mulighed for medindflydelse, hvilket gøres gennem respekt for det, som den medvirkende udtrykker bekymringer forbundet med. Den dialogiske samtale fordrer en lyttende og modtagende holdning over for det, den medvirkende udtrykker, der åbner for at begges overbevisninger og virkelighedsopfattelser kan undergå gensidig påvirkning og belysning (Pedersen, 2007: 19). Opmærksomheden på den medvirkendes udtryk for ønsker og af følelser toner frem i citatet, men der kan også være en fare for, at med et for stort fokus på videojournalistens egne ønsker og vilje, presses og tilgås den medvirkende af videojournalisten som et Det, hvorved der ville udøves magt, hvis videojournalisten udnytter sin autoritet til at fratage den medvirkende friheden til at være selvbestemmende.

Tillid

Videojournalisterne udtrykker alle et ønske om at tage vare på den medvirkende, hvorom der gøres mange etiske refleksioner. I dette afsnit vil fokus rettes mod den måde, hvorpå relationen med den medvirkende opleves på af videojournalisterne.

Som ovenstående afsnit peger på, er aftaler en del af den gennemgående proces. Disse er af betydning, eftersom de er med til at skabe fundamentet, hvorpå den medvirkendes forventninger til videojournalisterne hviler. Følgende citat illustrerer et eksempel på, hvordan forventningerne er tæt forbundet med tilliden i relationen:

"Jeg tror bare, der er så mange ting hele tiden, hvis man filmer en hel dag, hvor der vil være så mange ting, hvor... Okay, det dér kan vi ikke rigtig, der har det i hvert fald konsekvenser, hvis vi viser det der. Eller hvis hun siger dét der, så er der konsekvenser for hende, som hun måske ikke kan gennemskue. Hun stoler på mig, og at jeg nok skal klippe hende pænt, så hvis jeg putter det her med, vil hun føle det som om tilliden er brudt, for det havde hun forventet at jeg forstod, at det kan give hende konsekvenser eller et eller andet ikk'." (Vj.b)

I citatet ses det, at VJ.b oplever, at den medvirkende har nogle forventninger til VJ.b, som indgår i VJ.b's refleksioner omkring, hvordan fortællingen stykkes sammen på en måde, der ikke får negativ indflydelse på tilliden i relationen. Dette kan også forstås

som en forventning fra den medvirkende til VJ.b om at udvise barmhjertighed, hvilket indebærer ikke at medtage optagelsesmateriale, der skader den medvirkende, hvorfor dette kan forstås som et eksempel på en refleksion omkring udvisning af livsytringen barmhjertighed.

VJ.b beskriver i følgende citat, hvad VJ.b oplever der skal til for at et projekt bliver vellykket:

“Det er jo virkelig meget med at få folk til at forstå, at det bliver bedre, jo mere de [medvirkende] åbner op, jo mere de gør sig sårbare, jo mere de er ærlige, og jo mere de tør at være ærlige, og jo mere at de stoler på, at man... Hvad skal man sige, fortæller deres historie fair. Så jo mere tillid, og jo mere de stoler på, at man fortæller deres historie fair, jo mere tør de åbne op, og jo bedre bliver det.” (VJ.b)

Alle videojournalisterne understreger, at tilliden i relationen er af afgørende betydning. Det opleves altså væsentligt for projektet, at den medvirkende udleverer sig selv i tillid, som kan forstås i Løgstrups metafor om at give noget af sit liv i den andens hænder, og betyder at gøre sig sårbar. Men for VJ.b er der en stor udfordring i at få dette til at lykkes, eftersom det kan være svært at forklare og få den medvirkende til at forstå, hvad der skal til for at projektet, den medvirkende deltager i, bliver vellykket, og at dette kan være en sej kamp: “Så det er lidt en boksekamp, og også en balance.” (VJ.b). Når den medvirkende har tillid til videojournalisten, og dermed tør blotte sig selv, bliver optagelserne bedre, da den åbne og ærlige relation er en forudsætning for at få et autentisk indblik i den medvirkendes tanker og følelser.

“Altså det jeg siger til dem [disse sårbare medvirkende], som jeg har sagt meget mere end jeg ville gøre til andre medvirkende, det er, at ”I skal vide, at hvis der er noget I får sagt, som I ikke vil have med, hvis der er noget, som vi optager, som I synes ikke er rart, så skal I sige det til mig.” Og at, ja, ligesom være meget tydelig omkring, at det er ikke sådan, at bordet fanger. Og ”jeg er ikke ude på at fange jer i bestemte situationer. I skal vide, at det er ligesom... I skal kunne stole på mig.”” (VJ.d)

I citatet ses, at VJ.d er optaget af at sikre, at særligt sårbare medvirkende oplever at kunne stole på VJ.d, fordi disse ofte opleves som havende mere på spil ved deres deltagelse i en offentlig, dokumentarisk fortælling. VJ.d oplever, at der med tilliden følger et ansvar hos VJ.d, som forsøges varetaget:

“Så gør jeg mig også de tanker, at jeg har brug for i det her projekt, at vi er ekstra varsomme med at se det ordentligt igennem og luge ordenligt ud for at passe på dem i posten⁷. Vi [VJ.d og redaktøren] har aftalt, at nummer et er, at der skal ikke ske noget med de her medvirkende. Og det var meget vigtigt for mig også for at kunne trække vejret i det her at vide, at [redaktøren] er på samme side som mig. Men det er noget,

⁷ ”Posten” er videojournalistens ord for ”postproduktionen”, som dækker over den fase efter optagelserne, der foregår på redaktionen, hvor programmet klippes sammen. Dette kan enten være videojournalistens eget nedklip af optagelsesmateriale, der videresendes til klipperen, eller klipperens arbejde mod det færdige produkt.

som er super vigtigt for, at jeg overhovedet har mod på at lave det her projekt, at det ikke bliver sådan et tv-projekt, at nu skal vi lave noget fedt kun, ikk. Så ja, det har vi ligesom aftalt.” (VJ.d)

For at leve op til tilliden kræves for VJ.d en særlig opmærksomhed på at være ekstra varsom i postproduktionen. Den blottelse af egen sårbarhed, som det kræver fra den medvirkendes side, er i Løgstrups optik noget, der stiller en fordring til mennesket om at tage vare på den udleverede tillid. For videojournalisterne, der har den primære relation til den medvirkende, opleves et ansvar tæt forbundet med den udleverede tillid og sårbarhed, og dette er en fordring som alle videojournalisterne giver udtryk for at opleve et ønske om at tage ordentligt vare på. Derfor giver videojournalisterne ligeledes udtryk for, at der i overdragelsen af optagemateriale videre til klipperen også sker en ansvarsoverlevering, hvor videojournalisterne oplever sig ansvarlige for, at de får kommunikeret de specifikke hensyn, der må tages i forhold til den medvirkende, grundigt videre til klipperen.

Når videojournalisterne oplever at få udvist tillid, gør de sig refleksioner omkring, hvordan de tager vare på denne, og sætter de medvirkende ikke direkte ord på deres forventninger, oplever videojournalisterne, at det kan være op til dem selv at tage vurderingerne:

“Der kommer jo nogle tidspunkter, hvor folk ligesom stejler (...) og der bliver man jo nødt til at finde ud af, om det er noget, der faktisk siger, det her er min grænse. Folk siger nemlig ikke sådan altid til eller fra... Og det er jo der, hvor man skal tage en vurdering ikk', for dem.” (Vj.b)

I ovenstående citat toner den processuelle dimension ved relationen frem, hvor videojournalisten undervejs forsøger at regne ud, hvordan den medvirkende har det med bestemte beslutninger. Dette gøres i høj grad gennem sansning af den medvirkende, der rækker ind i videojournalisternes refleksioner, hvorved der foretages en tolkning på baggrund af videojournalistens indsigt i den medvirkende. Derfor er sansningen i relationen og de konkrete situationer med den medvirkende af stor betydning for, hvordan videojournalisten bedst kan leve op til tilliden og dermed den etiske fordring, der følger heraf. Denne vurdering angår i Løgstrups begrebsverden ligeledes, at fordringen er tavs, hvorved det bliver videojournalisternes ansvar at regne ud, hvad fordringen består i, hvilket gøres gennem indsigt, fantasi og forståelse af mennesket.

Et andet hensyn, der også afkræver videojournalistens vurdering, sætter VJ.f ord på i følgende citat:

“Og det er jo også det, der er vores måske fineste opgave, at være med til at vurdere, når folk snakker over sig, eller når folk faktisk kommer til at give for meget. (...) Så der er det i hvert fald fedt, hvis man kender dem godt nok til at vide, at ”det ville du ikke synes var fedt, at hele Danmark så eller vidste om dig”.” (VJ.f)

Udover videojournalistens ansvar, der haves i forbindelse med vurderingen, giver VJ.f ligeledes udtryk for den åbenhed, der karakteriserer den ægte dialog og tillidsrelationen. Ved forståelse af, at en medvirkende kan komme til ”at give for meget”, gives indtryk af Løgstrups livsytring talens åbenhed, der kendetegnes ved netop dens spontanitet, hvor mennesket siger, hvad det har på hjerte, uden at forsøge at holde noget tilbage. Når talens åbenhed finder sted, men der ikke følger et udtryk af en forventning til videojournalisten om, hvordan denne kan bruge dette uden at svinge den medvirkendes tillid, er det videojournalistens vurdering, hvordan denne varetager og forholder sig til de potentielle konsekvenser, som den medvirkende ifm. sine udtalelser ikke selv nødvendigvis er opmærksom på. Dette kan også ses i sammenhæng med Løgstrups livsytring barmhjertighed, eftersom videojournalisterne udtrykker en skånsomhed i forhold til den sårbarhed, der følger med talens åbenhed. Talens åbenhed kan karakterisere alle tillidsrelationer, men knyttes af videojournalisterne i interviewene især an til impulsive eller unge medvirkende, der ikke har samme opmærksomhed på potentielle konsekvenser, hvilket gør dem særligt sårbare og fordrer, at videojournalisterne er særligt varsomme med disse mennesker.

Grænser og sansning

Alle videojournalisterne understreger i interviewene, at alle medvirkende er forskellige, hvorfor der således ikke er en forståelse hos videojournalisterne om, at noget er universelt problematisk for alle medvirkende at fortælle om, da det afhænger den enkelte medvirkendes personlighed og livshistorie. VJ.c beskriver, at det er vigtigt særligt i den første del af arbejdet at finde ud af, om de medvirkende kan finde ud af selv at sætte grænser og at sige fra (VJ.c):

“For når de så siger fra senere hen på den der måde, hvor de bare aflyser eller sådan gerne lige vil gemme sig lidt, så tør jeg godt at presse dem lidt og sige: ”Prøv at hør her, når du aflyser den her aftale, så bliver du nødt til at...” Så kan jeg godt være sådan lidt mere konsekvent, end hvis jeg er totalt i tvivl, om jeg har overskredet deres grænser. Det er meget vigtigt for mig at have styr på det. Det har man ikke altid. Især hvis jeg står og har med flere karaktere at gøre af gangen så kan det være svært at vide præcis, hvordan hver person har det.” (VJ.c)

Forståelsen af om den medvirkende kan sige fra og sætte grænser har betydning for hvordan videojournalisterne oplever deres eget ansvar. Citatet viser, at opmærksomheden på den medvirkendes grænser hænger sammen med en refleksion omkring, hvor langt man kan presse den individuelle medvirkende, og hvor meget man kan kræve overfor tanken om, hvornår man skal give plads og eventuelt afkald på en forventning, der haves til den medvirkende, som den medvirkende ikke nødvendigvis kan indfri. Dette er en balance, alle videojournalisterne beskriver, at de navigerer i. Hvis de medvirkende ikke kan overskue de forventninger, videojournalisten og projektet stiller til dem, kan det være væsentligt at have en forståelse for den medvirkendes grænse. Dog kan hensynet til, hvad den medvirkende ønsker eller magter komme i karambolage med ønsker, der haves til programmet, eftersom oplevelsen af forpligtelsen til at få historierne hjem også er tungtvejende.

”Jeg har lavet et projekt med en fyr, som sikkert slet ikke kan se sig selv udefra. Men han har så meget motor i sig selv, så han behøvede jeg ikke så mange reflekterende samtaler med omkring, hvad vi gjorde, for han kunne sagtens forstå, hvorfor jeg var interesseret i ham. Det var ligesom om, det var meget nemmere, at det var en-til-en det hele. Han synes selv, han er skide spændende, og jeg kunne ikke finde på at gøre grin med ham. Det kunne jeg lige så godt have gjort. Jeg kunne da godt have udnyttet ham, uden at han ville have opdaget det. Men det kunne jeg bare aldrig drømme om.” (VJ.c)

Citatet peger på, at når de medvirkende ikke selv formår at sætte grænser, men har fuld tillid til, at videojournalisten behandler dem ordentligt, bliver det i høj grad videojournalisternes egen etiske tilgang og vurdering, der bliver omdrejningspunktet. Dette kan tænkes i forhold til Løgstrups etiske fordring om, at det er op til det enkelte menneske at blive klar over, hvad der tjener den anden bedst. Med den udleverede tillid følger ifølge Løgstrup en magt. En magt, som VJ.c udtrykker en bevidsthed om at have muligheden for at udnytte, men “aldrig kunne drømme om” dette, hvilket betoner de relationelle livsyttringers iboende godhed, der opleves som af værdi for VJ.c. Opmærksomheden på grænserne er således særligt væsentlige, og i følgende citat beskriver VJ.c en følelse forbundet med at arbejde med mennesker, som godt kan gennemskue, hvad VJ.c laver:

“Fordi så føler jeg også, at mit ansvar for at bære dem er mindre. At de kan ligesom godt ved, hvem de er og hvor de står og de er vant til at passe på sig selv. For så føler jeg, at det er en mere ligeværdig dialog omkring sådan... Og så er jeg heller ikke lige så bange for at presse dem.” (VJ.c)

Selvom det er en vigtig del af arbejdet at finde ud af, hvor den medvirkendes personlige grænser er, er det stadig en refleksivitet hos videojournalisten selv at tage vurderingen om, hvordan der bedst tages vare på den medvirkende. VJ.c oplevelse af at føle, at ”mit

ansvar for at bære dem er mindre” belyser gensidigheden i relationen, og berører dermed Løgstrups kernepunkt omkring, at selvom et menneske kan opfattes som selvstændigt, er dets styrke og skæbne alligevel afhængig af andre, og dermed er det fundamentalt afhængigt af andre. Når de medvirkende afgiver kontrollen til videojournalisterne som historiefortælleren, angår dette den særlige sårbare udleverethed, som ifølge Løgstrup kendetegner alle gensidige relationer, men hvor den medvirkende i afgivelsen af kontrol og gennem blottelse stilles i en større afhængighedsrelation til videojournalisten, hvor denne er afhængig af videojournalistens forvaltning af sin etik i deres indbyrdes relation. Her må den medvirkende forlade sig på tilliden til videojournalisten som menneske. Som Løgstrup påpeger, indebærer den etiske fordring aldrig at tage ansvaret *fra* det enkelte menneske, da dette også vil opleves som et overgreb, og derved er opmærksomheden på den medvirkendes grænser også en opmærksomhed på den medvirkendes sårbarheder, hvorfor det ikke at have en fornemmelse for disse potentielt kan føre til, at den medvirkende oplever et overgreb.

“Det kan være et overgreb, når du overskrider folks grænser. Hvis du ikke kan mærke, hvor menneskets grænse går, eller din medvirkendes grænse går. Hvis du ikke har lavet nogen aftale om det, og hvis du ikke har en god føling med det, men at du bare går efter det der lille sår de har i maven, koste hvad det vil. (...) Hvis du bare kun går efter din egen plan, eller den plan der bliver skrevet inde på redaktionen. Det holder sjældent derude jo.” (VJ.c)

I citatet toner det frem, at det handler om at *mærke* den medvirkendes grænse, hvilket betoner væsentligheden af at videojournalistens formår at bruge sin sansning i opnåelse af forståelse for den medvirkendes følelser, herunder dennes personlige grænser. Samtidig skelnes mellem en opmærksomhed på den medvirkende, over for at være orienteret mod egne (og redaktionens) planer. Er fokus på den medvirkende som et objekt, videojournalisten har et mål med, frafalder nærværet, der er en betingelse for oplevelsen af hele mennesket indeholdende de følelser, der må tages højde for i sansningen af og forståelsen for grænserne. Derfor vil fokus i nærværende afsnit være på den nære relation, hvor nærvær og empati bliver en forudsætning for at opnå den nødvendige forståelse for den medvirkende.

Nærvær og empati

Fokus for nærværende afsnit er på videojournalisternes oplevelse af relationen, som udover at funderes på en tillidsrelation, også indebærer en høj grad af nærhed, hvilket

vi vil se i det følgende. I de former for programmer, hvor videojournalisterne har arbejdet med reportage inden for dokumentargenren, beskrives det at komme tæt på den medvirkendes personlige tanker og følelser som en væsentlig del af arbejdet med at fortælle den medvirkendes historie, hvorfor nærhed ønskes opnået i relationen:

“I de her ind-under-huden optagelser, så du vil gerne have de medvirkende deler nogle personlige erfaringer, og det tror jeg, de gør bedst, hvis de har en eller anden nær relation. (...) Hvor du er tæt på nogle mennesker, der har noget på spil enten i en periode eller bare generelt har noget på spil, og du egentlig er bevidst om, at de åbner op for en personlig historie for dem.” (VJ.a)

Den nære relation opleves her af VJ.a som værende det bedste udgangspunkt for, at den medvirkende kan åbne op og dele sin personlige livshistorie. I forrige afsnit blev det betonet, at tilliden i relationen er af afgørende betydning for, om de medvirkende oplever at kunne blotte sig selv, men dette kræver både ifølge Buber og Løgstrup ligeledes nærvær og en lyttende og åben tilgang fra videojournalisterne i samtalen. Således er en stor del af videojournalisternes arbejde relationsarbejde, hvor ønsket er:

“At give dem taletid og få dem til at føle, de bliver hørt, og at de føler, de kan fortælle deres historie, hvor de kan genkende sig selv mest muligt i den ikk'. Ja, det er jo ens rolle.” (VJ.b)

Denne tilgang til den medvirkende minder om den narrative tilgang i livshistoriefortællingen, hvor også opmærksomheden er på at give fortælleren en oplevelse af at blive set, hørt og forstået, når denne deler sin livshistorie, hvor både VJ.a og VJ.b således er i rollen som lytteren af fortællingen.

“(…) at den medvirkende også får sat nogle ord på sine følelser. For det er jo det, vi er der for. For at få en fornemmelse af, hvad det her er for nogle mennesker og sørge for, at seerne får mulighed for at leve sig ind i de her mennesker. Og det gør man jo egentlig, fordi man har en god mening med det. Man vil gerne have at seerne kommer tæt på den her medvirkende. Og det er jo derfor, vi er så glade for at lave de der følgereportager og helt-tæt-på-programmer, fordi vi har gode erfaringer med, at de seere, vi har, kan relatere til vores medvirkende. Hvis de kommer helt tæt på og føler, at dem de ser på skærmen ikke er tv-stjerner, men mennesker. At man også ser dem, når de er trætte eller pressede og kan se, hvad de føler og tænker. Og det skal vi jo prøve at få ud af den medvirkende.” (VJ.a)

Formålet med at komme tæt på den medvirkende hænger sammen med ønsket om, at seerne skal kunne leve sig ind i de mennesker, de ser på skærmen, og minder derved om målet for Bondebjergs observerende genre, hvor skildringer af forskellige livsformer samt individuelle eller kollektive mentalitetsformer, stemninger og følelser, der giver mulighed for at skabe større forståelse, er *formålet* (jf. *Skema 2*). For at videojournalisten kan få et indblik i den medvirkendes tanker, følelser og modstand opleves det dermed essentielt at skabe en relation, hvor den medvirkende oplever at

kunne komme til udtryk, hvorfor der fornemmes en prioritering af en dokumentarisk stemme, hvor fokus er på *at udtrykke*. VJ.e beskriver ligeledes årsagen til at komme tæt på den medvirkende:

“Jeg lærer dem at kende, så godt som jeg kan, så jeg har en bedre mulighed for at vise dem, som de faktisk er.” (VJ.e)

Der er et ønske om at komme tæt på den medvirkende med målet om at kunne skildre dette menneske autentisk, der kan placere seeren i en faktuel forpligtende position til den medvirkende og den virkelighed, denne oplever.

”Det fungerer godt for mig at komme tæt på folk, og også ligeså meget for at mærke, om de overhovedet er rustet til at være med eller i det hele taget, hvis det er nogle sårbare folk.” (VJ.f)

Den nære relation opleves ydermere som en forudsætning for at opnå en forståelse af den medvirkende, herunder for at kunne vurdere, *om* de “overhovedet er rustet til at være med”, særligt hvis der er tale om sårbare medvirkende. Ligeledes opleves den nære relation som en forudsætning for at kunne forstå situationer, hvor den medvirkende kan opleve tvivl og usikkerhed omkring sin deltagelse i projektet.

Hermed er det blevet skildret, at den nære relation er betydningsfuld af flere årsager, herunder hvordan videojournalisten bedst kan vise et ægte billede af den medvirkende, skabe muligheden for at seeren kan leve sig ind i den medvirkende og i selve processen for at kunne opnå forståelse for den medvirkendes følelser og usikkerhed i forbindelse med dennes deltagelse i programmet, for at kunne forudse og håndtere disse situationer.

Flere af videojournalisterne betoner, at det er af afgørende betydning, at de har en oprigtig interesse og nysgerrighed på den medvirkende. VJ.c beskriver empati og fascination som væsentlige følelser, der udgør grobund for motivationen, og ligeledes knytter disse følelser tæt sammen med oplevelse af kærlighed som motivation:

“Kærlighed er en kæmpe del af det. Det kan lyde så banalt, men det er jo uomtvisteligt nummer et både i motivation og ja altså, det er jo også det man gerne vil, både for motivation og den oversættelse altså det produkt, man skal lave også. Det er ligesom det vigtigste der skal trænge hele vejen igennem af alt. For det handler jo bare om, jeg kan bare mærke, at jeg kan lide det her menneske, at jeg beundrer det, altså det er kærlighed. Og det er det allervigtigste, der skal sive igennem, sådan at når jeg fortæller den historie om det her menneske, så skal det være fuldt af det. Og hvordan fylder man sit materiale med det? Det er der jo ikke nogen opskrift på. Heldigvis, kan man sige. Altså ligesom i alle mulige andre relationer, du kan ikke bare bruge en opskrift på, hvordan du fylder det med kærlighed. Det bliver der nødt til at være, komme et ægte sted fra, og så er det der.” (VJ.c)

Når et menneske ifølge Buber styrter ud i helheden, og lader sig åbenbare af det, som mødet træder frem og taler til en, er der tale om et ægte møde og et Jeg-Du forhold. For Buber er kærlighed den bedste form for møde, og her er man optaget af oplevelsen af det hele menneske, der gøres fri gennem løsrivelse fra trivialiteter såsom egen forudgående erfaring. Her i oplevelsen kan entiteter og egenskaber ved det konkrete menneske ikke udskilles. For Buber lader et menneske sig ikke erfare eller beskrive i et Jeg-Du forhold, dog kan man ifølge Buber ikke forblive i en Jeg-Du relation, men kærlighed i mødet finder kun sted i oplevelse af nærvær, der da kan forstås som en forudsætning for ny forståelse og virkeliggørelsen, som transformerer erfaringen af mennesket i det ægte møde.

En af videojournalisterne udtrykker her, hvordan nærværet kan udfordres:

“Det kan være svært, hvis man skal have styr på rigtig mange medvirkende ligesom at være tilstede med den enkelte hele tiden, så det bliver... Du bliver lidt mere skøjtende i overfladen tror jeg, end hvis du kan hellige dig din fulde opmærksomhed på en person.” (VJ.b)

Opmærksomheden på den medvirkende og derved nærværet er altså en forudsætning for at skabe den nødvendige forståelse og dermed indlevelse i den medvirkende som en anden. Videojournalisterne beskriver nærværet som en et væsentligt aspekt i skabelsen af en god relation med den medvirkende. Ønsket om at opnå autentisk forståelse for den medvirkende hænger derfor tæt sammen med videojournalisternes egen tilgang og opmærksomhed i mødet, der bliver afgørende for realiseringen af dette ønske. Herunder betoner alle seks videojournalister oplevelsen af utilstrækkelig tid som en afgørende udfordring for nærværet. Indlevelse kræver ud over tid også empati fra historiefortælleren:

“Hvis folk skal engagere sig i noget, så skal det jo gerne kunne mærkes. Så hvis jeg bliver rørt, så synes jeg jo det er dejligt. Om det så er trist eller glad, eller hvad det kan være.” (VJ.d)

Ønsker videojournalisterne at røre og engagere seerne, kræver det altså, at videojournalisten lader sig opsluge af nærværet for at lade sig selv blive en kanal, hvorigennem muligheden for at seeren kan blive rørt skabes. Dette betyder, at hvis videojournalisten er i et Jeg-Du forhold med den medvirkende, vil den medvirkende gennem formidlingen og frembringelsen af dette Du hen i Det-formen skabe forudsætningen for, at seeren også kan blive grebet og rørt af den medvirkende i mødet med denne som et værk, og derigennem opleve et Du-forhold til den medvirkende, hvis den medvirkende i første omgang er blevet mødt af videojournalisten som et Du. Løgstrup kan bidrage med at forstå de aspekter i relationen, der angår sansningen og empatiens betydning i videojournalisternes praksis, der vanskeligt lader sig

sprogliggøre og forklare på et teoretisk plan. Tydningen, der finder sted i den konkrete situation med den partikulære medvirkende, har altså betydning for forståelsen og erkendelsen, og herunder udtrykker videojournalisten, at de gør brug af egen empati og sansning, og dermed kan et fænomenologisk perspektiv på denne nære relation bidrage til at forstå, hvad der er på spil, når erkendelsesinteressen angår et andet menneskes følelser og tankeliv.

Konsekvenserne af ikke at lade sig slutte ind i et Jeg-Du forhold vil betyde, at man i stedet møder mennesket med allerede eksisterende fordomme og forståelser, og derved lukker af for ny indsigt. Dette kan blive en konsekvens i situationer og dilemmaer, hvor andre ønsker end nærværet med den medvirkende også forfølges. Oplevelsen af det andet menneske sker ifølge Buber i nutid, men mødes den medvirkende som et Det, vil mennesket gøres til objekt for den forudgående virkelighedsforståelse, man har, og mødet vil således bære præg af stagnation. Dermed skabes forudsætningen for seerens virkelige møde med den medvirkende ikke.

“Det, der tit sker, når du kan se, at folk har lavet en historie om et menneske, de ikke rigtigt interesserer sig for, at de har måske tænkt at deres problemer var lidt banale, men at det kunne skrues sammen til en god historie, men de har ikke rigtigt selv interesseret sig rigtigt for det. Det kan man ofte mærke synes jeg, når man ser både film eller læser artikler for den sags skyld, om der har været kærlighed tilbage. Det har jo noget at gøre med indlevelse, personlig indlevelse fra historiefortælleren. Altså egen identifikation.” (VJ.c)

Videojournalisterne ønsker dog, at seeren skal møde den medvirkende som et Du, som noget der bevæger og taler til seeren, hvorfor dette ifølge Buber kun lader sig ske gennem en nærhedsrelation, hvor der er plads til nærvær. Nærværet og indlevelsen er dermed en forudsætning for forståelse. En forståelse, der skal videreformidles gennem værket til seeren, og som får betydning for den mening, der skabes i værket.

Nærhedsrelation

Relationen er karakteriseret ved en vis grad af nærhed og et ønske om at tage vare på den medvirkende og dennes tillid i relationen, hvor videojournalisterne gør brug af sansning og empati. Men denne nære relation rummer mangeartede komplekse udfordringer, hvilket belyses i nærværende afsnit. Fokus vil være på det kontinuum, der eksisterer mellem professionalisme og venskab.

Alle seks videojournalister giver udtryk for, at relationen med en medvirkende minder om eller kan føles som et venskab. VJ.a beskriver:

“Så mit forhold til de her mennesker har baseret sig meget på at møde dem nogle gange før, man får kaffe hos dem, man er hjemme hos dem, man viser man har interesse, uden kamera, og egentlig opbygger en eller anden form for venne-relation til dem (...) jeg vil gerne have at de ikke er bange for at åbne op overfor mig (...) og kan føle, at den der står foran kameraet har en fornemmelse for mig: “Det er sgu en god fyr ham her, han er sød nok, ham har jeg lyst til at fortælle noget til.” Jeg tror også, det skærper deres lyst til at fortælle, så den relation dyrker jeg meget, og prøver jeg meget at søge, men jeg er også bevidst om, at det nok ikke er alle, der ville være enige med mig i det.” (VJ.a)

VJ.a oplever at relationen minder om et venskab, dog understreger VJ.a samtidig også i interviewet, at det helst ikke skal være sådan, at man ikke bevarer en form for professionel distance, men at denne grænse er mere “blurry end den sådan klassiske observerende journalist” (VJ.a). Således betones nære relations betydning højere i denne dokumentariske genre, end hvad flere af videojournalisterne forbinder med en traditionel journalistisk kilderelation. Den professionelle grænse opleves særligt udfordrende for VJ.b, når der er tale om sårbare medvirkende, hvor VJ.b oftere befinder sig i situationer, hvor spørgsmålet: ”Er det her en del af min jobbeskrivelse?” (VJ.b) dukker op.

“Så er der den der relation omkring, hvordan man ligesom... Man skal jo ikke gå ind og blive deres bedste ven, men de skal også have en tillid til en. Så den der professionelle venskabelige relation. Altså det er jo sådan med alle medvirkende, men jeg tror bare det med sårbare medvirkende kan være endnu sværere, fordi de ikke har lige så mange, stort netværk, altså sårbare medvirkende, tit har de måske ikke så mange mennesker i deres liv, det er sådan lidt en generalisering, men jeg synes alligevel sådan... Fordi sårbare medvirkende, hvis der er nogen, der har været blevet mobbet, har de måske ikke så mange venner, hvis det er nogen der er sociale udsatte, og har et dårligt familieband, har meget få ustabile venner, eller sådan psykisk syge, som også er meget isolerede og sådan. Så kan du hurtigt blive en primær, i løbet af den der optage-projektperioden, kan du hurtigt blive en stor spiller i deres liv, og måske en af de mest stabile spillere i deres liv ikk'. Det vil sige, både det der med du kommer ind som en hvirvelvind, og så kræver du helt vildt meget af dem, og du giver dem helt vildt meget opmærksomhed og sådan... I en relation, og så lige pludselig så er du forsvundet igen ikk'.” (VJ.b)

Oplevelsen af relationen kan være forvirrende for både videojournalist og medvirkende, og den store grad af nærvær, opmærksomhed og interesse, der også kendetegner relationen, kan betyde, at videojournalisten kan opleve sig selv som en primær omsorgsperson i deres liv, og disse grænser for relationen opleves svære at sætte:

”Vi havde bare sådan nogle lange, lange telefonsamtaler, hvor jeg sådan lidt skulle agere lommepsykolog ikk', hvor hun beklagede sig over alle de her ting, og jeg skulle lytte, og prøve at give hende råd. Og jeg var ret nyuddannet der, så det var rigtig svært for mig at sætte grænser. Fordi jeg tænkte, jeg kan ikke sige nej, og jeg kan ikke lade være med at tage telefonen, for hvad hvis hun springer fra, så er jeg på røven med

det her program ikk', og jeg... Hun ringede til mig om aftenen og i weekenderne og på alle tider af døgnet, og snakkede måske i en time på en søndag, hvor jeg havde fri. Det var jo bare sådan mega opslidende ikke at have fri og føle, at hvis jeg ikke tager telefonen, hvad kan hun finde på? Og er jeg den hun ringer til nu? (...) Der havde jeg også vildt dårlig samvittighed, da vi så sluttede projektet, fordi jeg var så opslidt, at jeg simpelthen ikke kunne blive ved med at holde den her relation til hende." (VJ.b)

Når relationen indebærer at skabe et rum, hvori de personlige følelser og livshistorier kan komme til udtryk, er det som VJ.b beskriver her samtidig svært at sætte grænserne for, hvornår videojournalisten er eller ikke er til rådighed. Måden videojournalisterne beskriver relationen på viser en høj grad af involvering, der kan medføre dårlig samvittighed, hvis videojournalisterne ikke kan leve op til egne eller medvirkendes forventninger forbundet med den nære relation. Særligt når teknologien i dag muliggør kontakt alle tidspunkter på døgnet, kan den medvirkende søge hjælp og støtte hos videojournalisten. Som citatet ligeledes peger på, oplever VJ.b det svært at fralægge sig ansvaret netop fordi den medvirkendes opleves sårbar, og fordi VJ.b også føler et ansvar for programmet og dermed er bekymret for, hvilke konsekvenser det får herfor, hvis VJ.b ikke stiller sig til rådighed. Desuden opleves ansvaret for de medvirkendes ve og vel for nogle af videojournalisterne i konkrete tilfælde svært at fralægge sig, og dette sker som oftest i situationer, hvor de medvirkende opleves sårbare. Dette skyldes både relationens uformelle karakter, samt at motivationen til projektet kommer fra videojournalisten, hvorfor denne også kan opleve et ansvar for de konsekvenser for den medvirkende, der følger med offentliggørelsen af programmet. Ydermere kan relationens afslutning opleves som en diffus dimension, fordi det kan opleves svært at slippe de medvirkende, hvis videojournalisterne oplever sig selv som værende blevet en primær person. Dette betoner den gensidige afhængighed, som Løgstrups begreb interdependens omhandler, hvorved videojournalisterne kan opleve sig fordrede til at tage vare og ansvar for den medvirkendes skæbne.

Som givet indtryk af tidligere bruger videojournalisterne en stor del af deres egen person i arbejdet, herunder sansning, empati og opmærksomhed på den medvirkendes følelser, og dette opfattes som en nødvendighed for det gode produkt. Men som belyst i dette afsnit kan det samtidig føre til, at videojournalisterne i nogle tilfælde har svært ved at sætte grænser, og selvom væsentligheden af empati i omsorgsarbejde betones, kan et stort engagement medføre risiko for overinvolvering:

"The overinvolved counselor, however, may become so emotionally involved that the helping process is impeded or undermined. The overinvolved counselor may be more at risk for burnout, a state of emotional exhaustion that may arise from intense transactions with clients. Burnout, in turn, may erode the morale and job satisfaction of the helping professional." (Koeske & Kelly, 1995: 282).

Citatet fremhæver konsekvenserne af den overinvolvering, der finder sted, når professionelle omsorgspersoner, der arbejder i en nærhedsrelation med mennesker, der har det svært, kan blive så følelsesmæssigt involverede, at det kan medføre negative konsekvenser, som også VJ.b beskriver ved en følelse af at blive slidt op, hvor konsekvensen fx kan være et komplet brud i relationen. Dette er en udfordring, som flere af videojournalisterne balancerer i det store engagement for og deltagelse i den medvirkendes liv, og dette skaber mange refleksioner hos videojournalisterne. Denne professionelle grænse og udfordringer ved den indgående relation var ligeledes et tema på supervisorsmødet (deltagerobservation), herunder både den følelsesmæssige involvering samt takling af ansvar. Særligt problematisk angående den utydelige grænse er, at videojournalisterne kan komme til at overinvolvere sig eller drage omsorg på en måde, hvor når/hvis relationen ophører eller videojournalisten ikke kan magte den nære kontakt og omsorg, kan det medføre svigt ved, at der med den medvirkendes sårbarhed følger en udlevering, der ikke tages op.

”Så tror jeg hele tiden, man skal huske sig selv på, at man jo ikke er ansvarlig for en andens liv. Altså jeg er jo ansvarlig for det program, at det bliver fint, men jeg er jo ikke, hun tager jo sine egne valg og han tager jo sine egne valg, jeg kan jo ikke redde den her person og jeg kan ikke løse deres problemer. Jeg kan skildre dem, og jeg kan give dem taletid, og jeg kan ligesom behandle dem ordentligt, og jeg kan ligesom fremstille dem ordentligt, men jeg kan jo ikke løse deres problemer, deres liv. Og hvis det er en, der... Altså folk med sociale udfordringer, jeg kan jo ikke redde dem fra kontanthjælpen, eller redde dem fra misbrugstraumer, jeg kan ikke ændre på deres fortid, og jeg kan jo ikke... Ja... Og ligesom give slip og sige, men de er jo vant til at være i det her, det her er jo deres liv, det er det her, de har prøvet, de er ligesom vant til at agere i det, så derfor, hvis jeg stod i deres problemer, ville det jo føles anderledes end det gør for dem, fordi det er deres virkelighed, det er deres verden, det er sådan det er.” (VJ.b)

I citatet reflekterer VJ.b over, hvad videojournalistens ansvar er, hvilket ikke opfattes som et ansvar for en andens liv og ej heller for, hvilke valg denne træffer. Ligeledes ej heller det ansvar, der karakteriserer rollen som psykolog, socialrådgiver eller en primær omsorgsperson. I Løgstrups etiske fordring har et menneske ej heller det fulde ansvar for et andet menneskes liv, men ansvaret angår i stedet at tage bedst vare på den andens skæbne gennem eget skøn i situationerne, og der kan en sådan fordring være svær at afgrænse for videojournalisterne, netop fordi de beskæftiger sig så indgående med den medvirkendes liv. Det opleves således udfordrende at navigere i, hvor deres ansvar defineres, hvilket stiller dem i mange situationer, hvor de oplever tvivl, hvilket kan medføre og resultere i bekymringer, og angår dermed en problemstilling i form af risiko for overinvolvering, hvor videojournalisten fx kan

påtage sig et for stort ansvar for den medvirkende. Denne problemstilling ramler desuden sammen med det at være videojournalist samtidig med at være menneske:

”Er det en situation, hvor du har en følsom medvirkende eller en medvirkende, der oplever et eller andet, så reagerer du på det som menneske, og ikke journalist. Det gør du da. Jeg kunne mærke det, da vi lavede det med [navn], de historier hun fortæller. Du sidder jo godt og kan mærke smerten. Selvfølgelig har du stadig følelserne med når du er ude, dem kan du ikke helt skrue af.” (VJ.a)

Relationens gensidighed kommer til udtryk på forskellige måder, både gennem vekselvirkningen af følelsesindtryk, men relationen beskrives ligeledes som at dele, give og modtage noget:

”Man kommer for at optage, altså optage næring fra det her menneske. Man kommer jo for at tage og høste noget. Derfor er det bare vigtigt, at personen ikke føler sig tom når du er gået. At personen ikke føler, at nu har jeg lige fortalt alt det her, og jeg er bare blevet svindlet fra højre og venstre, mens jeg var ked af det og jeg fortalte min historie. Det er vigtigt, at de føler sig godt tilpas over det de har... At de føler, at de har fået noget igen. Og hvis ikke det er en samtale, det kan også være et blik og en nærhed og en samtale, som man har haft tidligere, som man så gennem en nærhed kan bekræfte, at vi forstår godt hinanden.” (VJ.c)

For at relationen opleves gensidig lægger videojournalisterne på forskellig vis vægt på at give noget igen, og kan betone relationens gensidighed, der ikke kendetegnes ved Jeg-Det relationen, hvor den medvirkende skal passe ind i videojournalistens dagsorden, men derimod som et ligeværdigt menneske, som videojournalisten har noget sammen med. Videojournalisterne giver udtryk for et ønske om, at relationen udmunder sig i en positiv oplevelse for begge parter. Det gengivne forstås i flere fortolkninger, men opfattes også som produktet, hvorigennem videojournalisterne ”giver igen” når de gennem formidlingen skaber en social fremstilling af den medvirkendes livshistorie, der bliver til fælles anskuelse, hvilket angår Gergens relationelle begreb selvberetningen. I følgende afsnit er fokus på fortællingen og videojournalisterne som ”poetiske aktivister”, der gennem fortolkning skaber en fremstilling af et selv, og dermed belyses tilgangen til den faktuelle virkelighed.

Fortællingen om virkeligheden

Som tidligere belyst, indebærer videojournalistens rolle og relation med den medvirkende et mål om at skabe en fortælling om denne medvirkende, og denne proces

er særligt i fokus på redaktionen, hvor der sammen med redaktøren⁸ arbejdes på at stykke fortællingen sammen til en *sammenhængende fortælling*, som flere af videojournalisterne beskriver som at lægge de forskellige brikker (optagede sekvenser) sammen i et puslespil (scener, samlet sammenhæng).

Videojournalisterne beskriver såvel et ønske om, at den medvirkende skal kunne genkende sig selv i det færdige produkt, hvilket betoner den genremæssige dokumentarkontrakt, der haves med seeren, der skal opfatte dette produkt som et direkte udsagn om en faktisk virkelighed – en fortælling om et *virkeligt* menneske. Videojournalisten og redaktøren finder som oftest på redaktionen ud af, hvilke optagelser der prioriteres, samt hvilke der mangler. I denne forbindelse beskriver VJ.d en udfordring omkring den forståelse af den medvirkendes virkelighed, der angår, hvem der har definitionsmagten til at skabe sammenhænge mellem begivenhederne og det, den medvirkende fortæller om:

”Når vi laver programmer så er det jo altid sådan nye grupper, nye verdener, altså et nyt univers. Og man kommer jo der udefra, og ved lidt måske, men at prøve sådan at forstå det rigtigt, komme ordentligt i dybden med det, det synes jeg da er svært, i starten i hvert fald, at prøve at sige jamen, hvad er det, der rør sig ved de her mennesker, og hvordan er det, de tænker, og hvad er det de ligesom synes er vigtigt, og hvor er det, de kommer fra? Sådan så man ikke bare kommer med sin egen sådan dagsorden og moser ind over dem.” (VJ.d)

Således for at skabe en fortælling, er det en forudsætning, at videojournalisten forstår den mening og de sammenhænge i den livshistorie, som den medvirkende har, og dette er essentielt for at det ikke bliver videojournalistens egen dagsorden, som videojournalisten ”moser ind over dem”. Dette er ligeledes at forstå i Bubers optik med, hvorvidt det er den forudgående erfaring, der bestemmer opmærksomheden på og dermed erkendelsen af den medvirkende i relationen (jf. afsnittet *Nærvær og empati*), eller om dette møde bærer præg af en åben dialog, hvor den medvirkende kan udtrykke sig frit. Dette er et aspekt, som også VJ.b oplever udfordringer med, og forståelsen er en forudsætning for, at den medvirkende formår at genkende sig selv i fortællingen, og herved beskriver VJ.b væsentligheden af en lyttende tilgang:

”Så på en eller anden måde prøve sådan at lytte, og prøve at forstå, hvad de gerne vil fortælle, hvorfor er de med i det her, hvad er deres motivation, hvad er det de gerne vil have ud, hvad er vigtigt for dem ikk’. (...) Man skal prøve at spørge ind, man skal sådan prøve at forstå, hvor deres... At for nogle personer, så er det bare nogle helt

⁸ Udover redaktøren og andre VJs tilknyttet projektet, vil samarbejdet foregå med en klipper, der enten er med fra start eller kommer ind senere i processen, og afhængigt af afsenderinstitution vil være en chef, en kunde eller andre ansvarshavende parter inden over processen.

andre ting end for en selv, der ligesom er problemet, eller skamfuldt, eller hvor skoen trykker, altså svært.” (VJ.b)

Herved betones videojournalistens tilgang som betydningsfuld for både at forstå, hvad de medvirkende oplever som væsentlige aspekter ved deres livshistorie, men også at gøre sig selv opmærksom på, at den mening og de sammenhænge, de medvirkende oplever, kan være anderledes end videojournalistens egen opfattelse af mening. I den socialkonstruktivistiske opfattelse skabes mening i samtale mellem mennesker, hvor sproget og historier bruges til at identificere og gøre sig selv forståelig, og kræver netop en åben, modtagelig holdning fra lytteren. Men selvom denne tilgang er fordrende for projektet, kan samtalen, der muliggør den lyttende og nærværende tilgang, udeblive eller nedprioriteres, hvis videojournalisten oplever, at der fx ikke er tid, hvorfor at filme i nogle situationer i marken prioriteres højere end dialogen. Beskrevet i Bubers optik, at tilgangen til Det prioriteres frem for til Du.

”Jeg tror godt, at vi nogen gange i den måde vi arbejder på kan være lidt for dårlige til at få dem til at føle, at det er et fælles projekt. At vi sidder meget... At det bliver sådan, at vi sidder på redaktionen, og laver alle mulige storylines omkring dem og prøver at regne alt muligt ud, og så går man ud på optagelse og man skal have det her ud af det, sådan så det lidt bliver vores historie om dem i stedet for, at vi inddrager dem mere og siger: ”Hvad vil du gerne fortælle?” På en eller anden måde ikk’.” (VJ.b)

VJ.b sætter i citatet ord på værdien i at skabe en oplevelse hos den medvirkende af, at det bliver et fælles projekt. Dette sætter alle seks videojournalister på forskellig vis ord på vigtigheden af, således at det ikke er videojournalistens dagsorden, der bliver det styrende. En problemstilling ved denne inddragelse er dog, at det kan have en effekt på den medvirkende at inddrage dem *for meget*:

”Hvis man inddrager dem for meget kan det også godt have sådan en... Så bliver de også alt for bevidste om ”jamen min storyline er jo det her, så skal jeg jo nok gøre det her eller... Så burde jeg leve op... Eller sådan ”er det nu jeg skal...?” Så kan de blive lidt for sådan bevidste om deres rolle, og så kan det måske blive lidt skuespil, eller også så kan det blive rigtig mærkeligt, akavet, eller så kan nogle ting måske blive kunstige ikk’. Så igen er det lidt en balance. De skal føle sig inddraget, men man skal heller ikke ligesom inddrage helt i maskinrummet, synes jeg.” (VJ.b)

Dette er ligeledes en balance, hvor videojournalisterne har brug for at skabe et fiktivt rum, hvor der kan tales om, hvad der foregår med projektet, men samtidig ikke fortælle så meget, at den medvirkende begynder at tilpasse sig og ”leve op til” videojournalistens ide med en optagelse. Således kan spontaniteten forbundet med livsytringerne talens åbenhed og oprigtighed begrænses, der er af betydning for det autentiske udtryk og for muligheden for at blive berørt af mennesket. Det opleves derfor som en balancegang, i hvor høj grad den medvirkende inddrages i selve

fortællingen for at undgå at gøre den medvirkende særligt selvbevidst, og angår den historiefortællerens magt og dennes valg om at gøre sin agenda åbenlys eller ej.

Videojournalisterne beskriver, at det særligt er genren, der har betydning for selve tilgangen til de medvirkende, såsom hvorvidt der efterstræbes en mere observerende skildring, hvor det er den medvirkendes liv, følelser og dennes egen stemme, der er i centrum, eller om det fx er et konstrueret koncept, hvor den medvirkende betragtes inden for nogle (af produktionsholdet) på forhånd opstillede rammer. De dokumentariske programmer, som primært har været i fokus i interviewene, har båret præg af ønsket om, at den medvirkendes egen stemme skal komme til udtryk. VJ.e beskriver en oplevelse som uerfaren med tv-dokumentarengeren, hvor VJ.e oplevede udfordringer i forbindelse med at gribe ind i den virkelighed, der søgtes skildret:

”Det var svært, at der sad en redaktør, som sagde “Jamen, vi har brug for at fortælle historien om, hvordan han kom fra der til der, så vi skal have en scene”. Altså det der med at snakke i “scene”, det var noget, der skuede i mit dokumentariske sind. Man kunne da ikke bare kalde det en scene, og ”den laver vi bare lige”. Jeg havde det sådan, at man er da nødt til at være der, når ting opstår.” (VJ.e)

Dette angår det aspekt, der udfolder sig i selve tilgangen til den faktuelle virkelighed, og hvorvidt videojournalistens tilgang er observerende eller instruerende over for medvirkende. Som citatet peger, på havde VJ.e svært ved at skulle instruere og dermed skabe nogle scener, hvor nogle bestemte emner for fortællingen kunne tone frem. Dette hænger sammen med aspektet angående skabelsen af de sammenhænge, der skal til for at få historien til at give mening for seeren. I denne forbindelse beskriver VJ.b sine tanker forbundet med indblandingen:

”Jeg skal da ikke blande mig i, hvad de snakker om. Men det skal man jo. Det bliver man jo nødt til nogle gange. Man er nødt til at skyde ind for, at du på nogen måde har en chance for at lave fire programmer på tre måneder... På den måde, man laver produktioner på i dag.” (VJ.e)

Der er altså en opfattelse af, at særligt i tv-programmer grundet deadlines og afsat produktionstid, kan det blive nødvendigt at iværksætte nogle optagelser, hvor bestemte elementer toner frem, der kan skabe sammenhæng mellem scener. VJ.e's refleksion omhandler den indvirkning, videojournalisten må og skal have på den virkelighed, der bliver skildret, og oplever dette som noget genrebestemt. Er det en virkelighed, der undersøges i nogle rammer, der er konstruerede, som særligt karakteriserer den *dramatiserende dokumentargenre* (jf. *Skema 1*), flytter fokus sig fra den medvirkendes liv og dennes præmisser hen til de ”poetiske aktivister” bag fortællingen, der definerer nogle præmisser og rammer, hvori den medvirkende skal anskues. Dette

sætter VJ.d ord på en oplevelse med, der er relevant i forhold til sårbare medvirkende, hvor VJ.d følte, at det var for meget på produktionens præmisser:

”Det var hele tiden sådan tv først, altså hvordan laver vi en fed scene om det her, og så var det lidt uden at tænke over, hvad det gjorde ved dem [de medvirkende]. Så havde man lidt ”jamen, de har jo selv meldt sig, altså de har jo skrevet under på denne her kontrakt, og de ved jo godt”. Men det synes jeg jo ikke er rigtigt at tænke på den måde, altså, det strider imod min... Altså jeg ved jo godt, at det var jo et koncept, og det er fint nok, men det synes jeg bare ikke er fint nok for mig, at man bare siger ”jamen du har jo skrevet under her, så se at komme i gang”. (VJ.d)

VJ.d beskriver således en negativ samvittighedsfølelse i en situation med et mere konceptualiseret program, hvor VJ.d opfattede de medvirkende som sårbare, og hvor VJ.d følte, at det mere var en kamp *mod* de medvirkende, hvor VJ.d ”som politimand var den, der skulle sige ”nu skal I gøre sådan her, fordi det bestemmer vi” (VJ.d). Dette angår således magtforholdet, hvor videojournalisterne i form af deres autoritet som skabere af fortællingen konstruerer mening i de dokumentarprodukter, de frembringer. Særligt i de mere dramatiserende genrer, hvor videojournalisten har magten til at påvirke den faktuelle virkelighed fx gennem instruering af den medvirkende. Med inspiration fra Gergen giver dette anledning til kritisk refleksion omkring, hvilken mening videojournalisten er med til at skabe i relation til den faktuel virkelighed. Når frembringelsen af fortællingen om mennesket forelægges som et Det for andre, vil det i Løgstrups optik mødes med en holdning og en følelsesmæssig stemthed, hvorfor videojournalisten vil have magt i forhold til, hvilken opfattelse af den medvirkende, seeren får. Videojournalisterne skaber således en relation mellem medvirkende og seeren, der vil være bestemt af og et resultat af videojournalistens tilgang i mødet med mennesket.

Videojournalisterne har i relation med den medvirkende både en fortolkningsmagt, en definitionsmagt i valg af brikker i fortællingens puslespil og en konstruktionsmagt i den faktuelle virkelighed, de søger at skildre. Slutteligt bør det betones, at videojournalisterne som poetiske aktivister i Gergens perspektiv også har en magt i selve samtalen og dermed i det billede af den medvirkende, de er med til at skabe. Dette omhandler i højere grad den medvirkendes genkendelse af sig selv i fortællingen, og dermed videojournalistens indflydelse på den medvirkendes selvopfattelse:

”Jeg tror mange folk også er bange for sig selv, altså deres eget billede af sig selv. Altså alle mennesker har vel en eller anden forestilling om, hvordan de selv er, eller hvordan de fremstår, så det tror jeg kan være grænseoverskridende at se det igennem nogle andres øjne formidlet. Men det handler selvfølgelig oplagt også om, hvordan andre ser på dem. De er jo også bange for at blive hængt ud, eller at være husket som den, der var sådan og sådan, på en dårlig måde. Altså, jeg tænker de fleste mennesker, som er med i tv (...) har et budskab, de vil ud med, et eller andet de gerne vil, altså de vil

gerne blotte noget af sig selv, fordi de gerne vil ændre et eller andet, eller bidrage til en eller anden debat, eller oplyse, åbne folks øjne for et eller andet. Og i det ligger der jo også en eller anden risiko for at blive misforstået eller for, at du ikke kommer ud med det budskab, fordi at de mennesker, der formidler det, ikke har forstået det. Eller, at man vinkler det på noget andet, end det man selv synes var vigtigt. Så på den måde er der jo meget på spil, for de folk, der lægger deres... Altså hvis de blotter sig selv.”
(VJ.e)

I citatet peger VJ.e netop på den magt, der angår det billede, en medvirkende har af sig selv, som der er en risiko for gennem videojournalistens fortolkning og formidling kan blive misforstået eller være et andet, end den medvirkende har af sig selv. Her ses, at VJ.e er bevidst om, at selvom den medvirkende kan have en motivation for at medvirke i programmet, er blottelsen i sig selv en risiko, fordi det ikke er den medvirkende selv, der har magt i løbet af processen, og dermed ikke kan vide sig sikker på, hvordan de levende billeder stykkes sammen og på, hvilken holdning de endelig vil møde fra seeren. Kontroltabet betyder, at de må forlade sig på selve tilliden til, at videojournalisten som poetiske aktivister formår gennem fortolkningens kunst at opnå en forståelse for den medvirkende samt at skabe en fortælling, som den medvirkende kan genkende sig i.

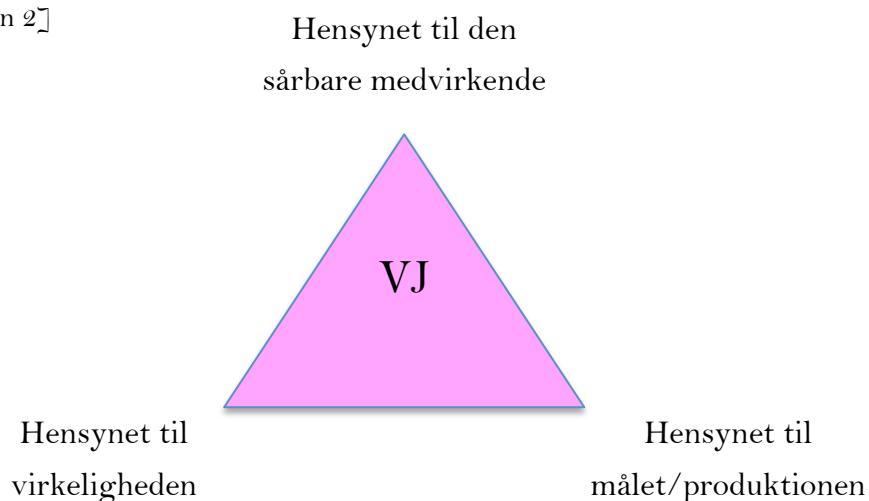
Sammenfatning

Centrale temaer for undersøgelsen er i ovenstående analyse blevet fremhævet for at give indblik i videojournalisternes oplevelse af hensyn, relationelle udfordringer og etiske dilemmaer i arbejdet med sårbare medvirkende i reportage- og dokumentargenren. I denne sammenfatning samles op på de mest centrale aspekter i arbejdet med sårbare medvirkende.

Særligt betydningsfuldt for videojournalisterne er relationen til den medvirkende, hvor der haves et ønske om at tage vare på dette menneske for at sikre, at den medvirkende ved sin deltagelse ikke lider overlast. Herunder er tilliden mellem videojournalisten og den medvirkende af afgørende betydning, både for at få projektet til at fungere men også for, hvordan den medvirkende kan komme til udtryk i relationen, der skaber forudsætningen for, at dennes stemme kan blive hørt. For at skabe tillid og mulighed for at den medvirkende føler sig hørt, opleves en nær relation afgørende. Ligeledes er videojournalistens nærvær en forudsætning for en autentisk forståelse af den medvirkende. Videojournalisterne oplever relationelle udfordringer undervejs i hele processen, der blandt andet består i at opnå og leve op til den medvirkendes tillid, at komme tæt på, at forstå den medvirkendes tanker og følelser, og at skabe en virkelig fortælling, som den medvirkende samtidig kan genkende sig selv i. Af relationen og i arbejdet med fortællingen udspringer mangeartede udfordringer, der manifesterer sig som refleksioner og etiske dilemmaer i videojournalisternes bevidsthed. I taklingen af de flersporede hensyn gøres brug af tolkning, sansning og empati, og særligt mavefornemmelsen, intuition og samvittighed er ofte det, der bliver afgørende for de beslutninger, der træffes i forhold til en (sårbar) medvirkende.

Flere etiske dilemmaer finder sted i videojournalisternes bevidsthed, hvorved videojournalisterne oplever, at relationen til den sårbare medvirkende fordrer særlige hensyn. Derudover opleves også hensyn til den faktuelle virkelighed og hensyn til målet og produktionen. I den videojournalistiske praksis udmønter disse hensyn sig som et spændingsfelt, der illustreres nedenfor (se *Illustration 2*).

[Illustration 2]

Hensynet til virkeligheden	Hensynet til den sårbare medvirkende	Hensynet til målet/produktionen
<p>VJ's ønske om at skildre den faktuelle virkelighed</p> <p>Krav der stilles til VJ om at skildre virkeligheden sandfærdigt (dokumentarisk kontrakt)</p> <p>Forventninger fra seeren om et direkte udsagn om den faktuelle virkelighed</p>	<p>VJ's ønske om at tage vare på den medvirkendes sårbarheder</p> <p>Krav der stilles til VJ om at udvise hensyn til og drage omsorg for medvirkende (presseetikken)</p> <p>Forventninger/ønsker fra den sårbare medvirkende</p>	<p>VJ's ønske om at levere et produkt med et bestemt indhold og vdr. sigtet om at oplyse/underholde/skildre o.lign.</p> <p>Krav der stilles til VJ om disponibel tid, til bestemte scener fx fortælle bestemte dele af livshistorien/virkeligheden (produktionsforhold)</p> <p>Forventninger/ønsker fra redaktør, klipper, chef, kunde og produktionshold</p>

Spændingsfeltet illustrerer de generelle hensyn, som videojournalisterne beskriver at opleve sig spændt ud imellem. Udover ønsker, forventninger og krav der haves i forbindelse med de tre overordnede kategorier, har videojournalisten ligeledes sine egne ønsker og forventninger (derfor placeres VJ i midten af trekantsspændingsfeltet). Illustrationen anskueliggør nogle af de ønsker, der kan komme i karambolage med hinanden, og som derved giver anledning til tvivl og etiske dilemmaer hos videojournalisterne. Dette vil yderligere diskuteres i afsnittet *Poetisk aktivisme og magt*.

I analysen er ”sårbar medvirkende” som begreb ikke blevet dechifreret, eftersom det blev tydeligt i empirien, at det ofte er partikulære forhold, der er af betydning for videojournalisternes opfattelse af, hvorvidt en medvirkende opleves som sårbar. Dog er der alligevel specifikke karakteristika, som går igen i videojournalisternes beskrivelser af denne type medvirkende, som de oplever kræver særlige hensyn og opmærksomhed. I *Oversigt 1* fremgår temaer og begreber, som er fundet i empirien, der optræder i forbindelse med forståelsen og oplevelsen af sårbare medvirkende.

<p>[Oversigt 1: Signalement af sårbare medvirkende]</p> <p><u>Sårbar medvirkende beskrives som:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • følelsesmæssigt sårbar • ressourcesvag (socialt, økonomisk el. intellektuelt) • socialt udsat el. socialt/psykisk belastet • lidende af psykiske problemstillinger el. diagnoser (angst, affektive lidelser, personlighedsforstyrrelser, psykotiske tilstande) • værende kriminel • havende en afhængighed/misbrug af fx alkohol og stoffer • manglende netværk/skrøbelige relationer • værende barn el. ung (på grænsen mellem barn og voksen) • havende somatisk sygdom (fx kræft) • lidende under relationsbrud (fx kærestebud) • et individ uden mediebevidsthed <p><u>Ofre for:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • svigt • misbrug • overgreb (fx vold, seksuelle overgreb, traumatiserende begivenheder) • mobning 	<p><u>Sårbar medvirkende opleves som:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ustabil • usikker • utilregnelig • svær at lave aftaler med • impulsiv • grænseløs • ensom • isoleret • skrøbelig • har haft meget modstand i livet • havende mere på spil ved deltagelse i dokumentarproduktion • sårbar i øjeblikket/er et sårbart sted i livet • et individ med kaotisk tilværelse • ude af stand til at reflektere over konsekvenser af egne handlinger • et individ med manglende overskud fx ift. planlægning og håndtering af nuværende og fremtidige situationer • ansvarsløs • forsvarsløs
--	---

Ovenstående signalementer toner frem i empirien, når videojournalisterne beskriver de konkrete udfordringer med forskellige sårbare medvirkende. Hos videojournalisterne er der ikke en klar definition på, hvad en "sårbar medvirkende" er. En medvirkende kan fx være ung have været offer for overgreb eller mobning uden at dette er ensbetydende med, at videojournalisten vil opleve eller beskrive dem som sårbare. Oplevelsen af en medvirkende som sårbar afhænger i højere grad af de konkrete situationer, hvor en medvirkende kan opleves sårbar eller berette om noget sårbart i sit liv. Sårbarheden vil blive diskuteret i kommende diskussion (jf. afsnittet *Sårbarhed*).

Hensynene, som videojournalisterne beskriver at måtte balancere mellem i henhold til sårbare medvirkende, er mangeartede, og på baggrund af empirien er udarbejdet en oversigt over de forskellige risici, som videojournalisterne har en opmærksomhed på i deres relation og arbejde med sårbare medvirkende. Videojournalisterne udtrykker alle et ønske om at passe på de medvirkende i forhold til, at der med deres arbejde kan forekomme nogle uønskede konsekvenser for den medvirkende. Ved grundig gennemgang af empirien fremgår disse potentielle risici, der kan medføre negative konsekvenser for videojournalisten i form af fx ubehag og skyldfølelse ifm. behandlingen af den medvirkende (se *Oversigt 2*).

[Oversigt 2]

Risici for videojournalister
ifm. deres relationelle arbejde

- At fremstille en medvirkende dårligt/forkert (herunder kompromittering og ekstrem karikering)
- At udstille en medvirkende (herunder gøre til grin, forårsage offentligt, socialt karaktermord)
- At skade en medvirkendes personlige relationer (fx pårørende)
- At skade potentielle fremtidsmuligheder (herunder fx jobmuligheder el. ved inkriminering)
- At overskride en medvirkendes grænser
- At begå overgreb (herunder at manipulere med eller krænke en medvirkende)
- At misbruge en medvirkendes tillid
- At forårsage retraumatisering

Disse risici udtrykker videojournalisterne en bevidsthed omkring og opmærksomhed på i deres arbejde med sårbare medvirkende, og gennem etisk refleksion og fortolkning af partikulære situationer forsøger de at navigere heri, således at deres professionelle og personlige samvittighed ikke påvirkes negativt undervejs i processen frem til produktionens afslutning.

Kapitel V Diskussion

Sårbarhed

I empirien optræder sårbarheden i en større diversitet af sammenhænge. Dette afsnits sigte er at diskutere sårbarheden for at forsøge at indkredse en forståelse af sårbare medvirkende samt diskutere udfordringerne forbundet hermed.

Løgstrup i presseetikken

Videojournalisterne kan i arbejdet med medvirkende benytte sig af forskellige etiske tilgange, hvorfor man kan diskutere, hvilke der bør overvejes. Jeg vil i det følgende argumentere for, at Løgstrups etik er relevant i denne sammenhæng.

Som fremlagt i analysen oplever alle videojournalisterne, at der i deres arbejde med sårbare medvirkende rejses et væld af etiske dilemmaer, der hidrører nærheds- og omsorgsetikken. Hos videojournalisterne eksisterer en bevidsthed om, at den nærhed, som relationen fordrer, kræver nogle særlige hensyn. Særligt ses et udtrykkeligt ønske hos videojournalisterne om ikke at misbruge den tillid, der opnås gennem en sådan nærhedsrelation. Denne bevidsthed beskrives ligeledes af videojournalisterne som en ikke-traditionel journalistisk tilgang til medvirkende, da denne ofte forbindes med en større grad af distance, neutralitet og objektivitet. Brurås (2014) inddrager ikke nærheds- og omsorgsetik i sin gennemgang af en række relevante etiske perspektiver i den journalistiske praksis, men angiver, at hensynet til den enkelte må være en del af en journalistisk etisk bevidsthed, eftersom presseetikkenes kerneopgave er at forudse, hvilke følger en handling får og vurdere, hvilken handling der er den bedste for mennesket og for selve samfundet. Ligeledes forpligter presseetikken journalisten på at varetage hensynet til den enkelte og betoner kravet om, at journalisten ikke må misbruge en given tillid (jf. afsnittet *Presseetikken*). Selvom videojournalisterne kan have forskellige opfattelser af, hvorvidt de fx er journalist, dokumentarist, tilrettelægger eller fotograf, er fælles for dem alle i arbejdet med produktioner, der offentliggøres i institutionelle rammer underlagt presseetikken, at de arbejder under denne presseetiske forpligtelse. Presseetikken er dog ikke instrumentel, hvilket vil sige, at den ikke giver konkrete handlingsanvisninger eller retningslinjer for, hvordan den enkelte forvalter dette ansvar om at tage vare på selve *tilliden*. I presseetikkenes formulering betones et krav om at udvise følgende *særlige* hensyn over for:

- Et menneskes tillid, følelser, uvidenhed og svigtende herredømme – der ikke må misbruges
- Et menneske, der ikke er klar over (forstår) følgerne af bestemte handlinger (fx udtalelser), det udfører

Således forpligter presseetikken videojournalisten på at kunne *vurdere*, om et menneske er i stand til at *forstå* konsekvenser eller resultater, der følger af deres udtalelser og handlinger.

Af empirien toner det frem, at aspekter vedrørende den medvirkendes følelser, uvidenhed og svigtende herredømme sættes i tæt forbindelse med forståelsen af en medvirkende som sårbar. Disse opleves altså som ækvivalente, og med pressetikkens særlige opmærksomhed på ikke at misbruge et menneskes tillid kan der argumenteres for, at presseetikken ordlyd konnoterer en fordring til journalisten om at “tage vare på den Andens sårbarhed”, som i høj grad minder om Løgstrups etiske fordring. Denne viste sig i analysen allerede at være en fordring, som videojournalisterne føler og er bevidste om i deres arbejde, der er tæt beslægtet med samvittighed og mavefornemmelse, hvilket også betoner den brug af sansning, som videojournalisterne gør i selve relationsarbejdet med en medvirkende.

Det er derfor på nuværende tidspunkt ikke en diskussion om, hvorvidt man bør tage vare på den tillid, man er blevet udleveret af den anden, men snarere hvordan man forvalter dette uden at misbruge, begå overgreb, overskride grænser, svigte eller på anden vis ikke leve op til det ansvar, der følger med og af tilliden. Heraf vokser argumentet frem for, at psykologien med fordel kan assistere det journalistiske fagområde, eftersom der her ikke forefindes megen litteratur om, hvordan journalister i en *nærhedsrelation* med en kilde forvalter de forskellige etiske dilemmaer, der særligt hidrører nærheds- og omsorgsetiske forhold. Dog er der flere etiske perspektiver på spil i videojournalisternes bevidsthed, herunder fx pligtetik og konsekvensetik, hvilke også må inddrages i de etiske overvejelser, der vedrører den videojournalistiske praksis. Løgstrups etiske fordring kan derfor ikke ses som den eneste meningsfulde etiske tænkning, da dette ville være en reduktion af den kompleksitet, der netop kendetegner videojournalistisk praksis. Brinkmann (2015) mener da også, at kompleksiteten i fx den kvalitative forskning betyder, at det er meningsfuldt at bevare en pluralisme, når det kommer til etiske værdier, hvilket også kan gælde for videojournalistisk praksis. Set i lyset af presseetikken formulering og videojournalisternes oplevelser i nærhedsrelationer vil jeg derfor argumentere for, at Løgstrups tænkning kan medtages som et særdeles væsentligt bidrag i forhold til at forstå de etiske dilemmaer, som omhandler videojournalisternes udfordringer med *sårbare* medvirkende, hvilket vil blive diskuteret i følgende afsnit.

Afhængighed og autonomi

Til grund for enhver moralfilosofi ligger et menneskesyn, og for Løgstrup er den etiske fordring et grundvilkår ved det at være et interdependent menneske. I forskningsetikken findes en skelnen, der udlægger sig i opfattelsen mellem *rettighedsetik*, som betoner individets autonomi, rettigheder og krav på beskyttelse, og *omsorgsetikken*, hvor menneskeopfattelsen forstår individet som et relationelt og afhængigt væsen, der har krav på omsorg (Brinkmann, 2015: 471). Denne skelnen udgør en relevant diskussion i forhold til videojournalistens forståelse af den medvirkende som menneske. Brinkmann argumenterer for, at den kvalitative forskningsetik er præget af et rettighedsetisk menneskesyn:

”Det portrætterer individer som autonome, som ontologisk primære i forhold til sociale relationer og fællesskaber og som værende i stand til at indgå i kontraktlignende relationer med andre autonome væsener. Det er et billede af et beregnende og intellektuelt reflekterende menneske (...)” (Brinkmann, 2015: 470)

Menneskebilledet af et uafhængigt individ toner frem i forskningsetikken ved, at individet opfattes som værende i stand til at give sit informerede samtykke til at deltage i et forskningsprojekt. Der kan argumenteres for, at samme menneskebillede toner frem i opfattelsen af, at en medvirkende er i stand til at give sit samtykke til at deltage i et dokumentarisk projekt. Dette princip er i sig selv frigørende i dets anerkendelse af mennesket som et selvberørende, autonomt væsen, der manifesterer sig i opfattelsen af den enkelte borgers krav på respekt for sin personlige integritet (som betones i presseetikken). Det kan dog diskuteres, hvorvidt dette menneskesyn er tilstrækkeligt, når det angår sårbare medvirkende. Den videojournalistiske praksis kan vanskeligt forstås ud fra universelle etiske principper og procedurer, hvilket også ses ved videojournalisternes besvær med at beskrive universelle handlingskalkuler for deres arbejde. Den nære relation fordrer en erfaringsnær tilgang, hvor den enkelte videojournalist selvstændigt lader sig vejlede gennem brug af fantasi, sansning og forståelse i forhold til at agere etisk forsvarligt, hvorfor der i højere grad i praksis er tale om et situationsetisk skøn, der læner sig op ad Løgstrups etiske fordring. Den etiske fordring er ikke handlingsanvisende i sig selv, men tager sit udspring i mødet med den partikulære anden, hvor man gennem sansning og tolkning af dette menneske opnår en forståelse for, hvordan man bedst tager vare på den anden. I dette skøn rækker universelle regler ikke, hverken ifølge Løgstrup eller videojournalisterne selv.

En accentuering af den andens autonome og *eksistentielle frihed*, samt den andens ansvar for egne valg og handlinger, indebærer en risiko for, at videojournalisten fralægger sig ansvar for den medvirkendes velbefindende og skæbne, da individet i

denne opfattelse er egenrådigt og har ansvaret for at tage vare på sig selv. Ifølge Løgstrup vil dette være en udnyttelse af den andens sårbarhed, hvor man med argumentationen for et eksistentielt menneskesyn kan gøre den medvirkende til et middel for eget mål. Modsat påpeger Løgstrup, at den etiske fordring går ud på at blive klar over, hvordan man handler til *den andens* bedste, og ikke som et uafhængigt individ for sig selv. Derfor er Løgstrups situations- og omsorgsetiske tænkning et perspektiv, der betoner, at mennesket lader sig vejlede af livsytringer såsom medfølelse, barmhjertighed, oprigtighed og kærlighed i dets interdependente relation til den sårbare anden.

Denne diskussion om, hvilket menneskesyn videojournalisten tilgår den medvirkende med, rejser spørgsmålet om, hvordan man ved, hvad der er til den medvirkendes bedste. Som nævnt i forrige afsnit påpeges i presseetikken, at videojournalisten skal være i stand til at vurdere, om den medvirkende har forstået, hvad denne vælger at deltage i. I analysen blev det tydeligt, at videojournalisternes arbejdsform er en proces, hvorigennem de opnår en dybere forståelse for den medvirkende undervejs, i takt med at forståelseshorizonten udvides gennem ny erkendelse. Derfor kan det være svært for de medvirkende at vide præcis, hvad de giver deres samtykke til, eftersom aftalerne og produktet udvikles undervejs i processen. Dog er det én ting at vurdere, om de medvirkende har forstået præmissen for deltagelsen, en anden er, om de forstår projektets fulde omfang og de løbende sammenhænge. Antonovsky (1987) fremlægger et teoretisk perspektiv, der angår et menneskes oplevelse af sammenhæng i tilværelsen, der vedrører begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed. Begribeligheden dækker over i hvilken udstrækning, man opfatter hændelser i ens liv som kognitivt forståelige. Håndterbarheden angår hvorvidt man har tilstrækkelige ressourcer (psykiske og fysiske) til rådighed for at kunne klare de stimuli og stressfaktorer, man udsættes for. Endelig dækker meningensfuldheden over den enkeltes følelse af, om livet følelsesmæssigt er til at forstå og om de udfordringer, livet byder på, er værd at engagere sig i. I dette perspektiv kan en medvirkende tænkes at begribe en given handling, men ikke nødvendigvis være i stand til at håndtere den. Eller det kan endda være, at handlingen både begribes og kan håndteres, men ikke opleves meningsfuld for den medvirkende. Når videojournalisterne i praksis med sårbare medvirkende således oplever, at aftaler kan være svære at regne med, eller at medvirkende opleves som utilregnelig, ustabile eller har svært ved at overskue bestemte forhold (jf. *Oversigt 1*), kan det jf. Antonovsky rejse en refleksion om, hvorvidt den medvirkende er i stand til

at begribe, håndtere eller opleve meningen med den givne hændelse, og dermed om videojournalistens forventninger til denne medvirkende er realistiske.

Denne diskussion peger på, at det kan være problematisk, hvis videojournalisten forventer, at den sårbare medvirkende selv sætter grænser og er reflekterende om sin medvirken i produktionen, da denne opfattelse kan resultere i, at videojournalisten ikke tager ansvar for den medvirkendes velbefindende. Ved en omsorgsetisk tilgang må videojournalisten forholde sig til den medvirkendes afhængighed i form af den udleverede tillid og forventning om at blive behandlet ordentligt.

Poetisk aktivisme og magt

Som illustreret (jf. *Illustration 2*) oplever videojournalisterne flere ønsker, der kan skabe etiske dilemmaer. Herunder er et ønske om at tage hensyn til den sårbare medvirkende, men eftersom der også haves et mål med den medvirkende, som skal resultere i en dokumentarisk produktion, skaber dette et spændingsfelt, som videojournalisten forsøger at navigere i. Hvis videojournalisten på baggrund af egen dagsorden fører sin agenda igennem, uden at træde ind i et Jeg-Du forhold med den medvirkende, kan nærværet frafalde og den medvirkende gøres til et objekt for videojournalistens erfaring. Derigennem lukkes ifølge Buber af for det virkelige møde, hvor videojournalisten (og herigennem seeren) kan opnå forståelse for den medvirkende, hvilket er et sigte med det gode dokumentariske produkt, der i stedet for at skabe forståelse kan blive fremmedgørende. I en tilgang, hvor nærværet udebliver, kan konsekvenserne blive, at videojournalisten da vil kunne afklæde sig de etiske fordringer, der eksisterer i relationen med dette menneske, og derigennem afskærme sig for at se mennesket for det, det er – et helt menneske. I Jeg-Det forholdet orienterer man sig på en måde, hvor man er ”ude på noget”, og hvor andre mennesker tages som med- eller modspillere for ens eget formål. I dette forhold er der risiko for, at videojournalisterne vil udøve magtmisbrug i definitionen af den pågældende virkelighed, de forsøger at skildre autentisk og skabe mening i. Derfor er den kritiske refleksion og opmærksomhed på videojournalistens forståelseshorisont og bevidsthedens intentionalitet et væsentligt aspekt i forhold til det, som det redaktionelle hold ønsker at skildre og fortælle.

Videojournalisterne føler, grundet deres primære rolle i relationen til den medvirkende, et ansvar for at passe på og forsvare den medvirkende på en måde, der kan udfordres af selv samme ønske om at skabe en spændende fortælling, der skal

kunne fange sit publikum. Dette betyder i højere grad en fare for at tilgå den medvirkende som et produkt, som skal leve op til nogle redaktionelle ønsker i fortællingen om dette menneske, der bygger på fantasi og forestillinger om dette levede liv gjort fra distance. Lader man fortællingen styre af ønsket om bestemte scener og har en iscenesættende og instruerende tilgang til at få optagelsen ”hjem”, bliver dette atter problematisk, hvis den dokumentariske kontrakt adresserer seeren på en måde, hvor det i den offentlige skildring fremstilles som den medvirkendes *egen* stemme, der udtrykkes, og ikke en autoritativ stemme, hvilket det reelt vil være, hvis videojournalisten misbruger sin autoritet i skabelsen af den faktuelle virkelighed. Videojournalisterne erkender alle, at de har en indvirkning på det, de er ude at undersøge, og det etiske spørgsmål er da heller ikke, om de har det, men om hvordan de vælger at forvalte denne magt, og hvor gennemsigtig den konkrete poetiske aktivisme er, da dette har betydning for seerens møde med og holdning over for den medvirkende.

Hos alle videojournalisterne beskrives også et hensyn til de produktionsforhold, der danner rammerne for projektet, og dette var et centralt tema på supervisionsmødet. Her gav videojournalisterne udtryk for en bekymring vedrørende en følelse af, at den disponible tid oplevedes som et pres, hvorfor de følte sig nødsaget til at gå på kompromis med andre hensyn og agere mere insisterende over for de sårbare medvirkende, end de ønskede. Tiden opleves af videojournalisterne som afgørende for at kunne bevare en tilgang, hvor der er plads til refleksioner og ægte dialog med medvirkende, der fx kunne sikre at forløbet ikke opleves som for krævende eller grænseoverskridende. Tilstrækkelig tid opleves dermed som essentielt for at skabe den gode relation og produkt. Martinsens begreb *moralsk stress* vedrører, at travlheden er blevet en livsform styret af foretagsomhed. I gøremålstravlhed skabes en ”sansetørke”, hvor der ikke er plads til nærvær, og hvor der konstateres uden at erfare, således at der handles ud fra vaner, skemaer og procedurer uden faglige skøn i situationerne (Martinsen, 2012: 267). Den moralske stress kan også anes hos videojournalisterne, når de oplever tiden som en årsag til at måtte gå på kompromis med deres værdier. Konsekvensen af moralsk stress vil ligeledes være, at den enkelte i travlheden ikke ser fordringen, eftersom der ikke er plads til nærværet, og således udgår sansingen og fantasien, der er nødvendig for det faglige skøn:

”Det krever nærværenhet, at en veiledes av sin sansning og sårbarhet. For det er den sansende åpenheten fantasien får næring fra, og som gjør at en kan tenke omvendt, at en i fantasien kan sette seg i den annens sted, fornemme noe av den annens sårbarhet og så kunne overveie situasjonen for å handle best mulig i den.” (Martinsen, 2012: 269)

Skal skønnet blive oplyst, forudsætter det ifølge Martinsen et sprog, som er både rummeligt, langsomt og eftertænksomt, og som er åbent for indtrykkets førsproglige stemthed. I den moralske stress er der risiko for, at medvirkende i højere grad tilgås som et objekt, og således ligger der i travlhedens tempo en risiko for skyldfølelse, men også for ansvarsfraskrivelse. Hvis journalistiske institutioner således ønsker at tage vare på en medvirkende, kræver det en organisationskultur, hvor hensynene til sårbarheden prioriteres. Problematisk er det, hvis produktionsforholdene (fx tid) ikke levner plads til etisk refleksion forbundet med disse hensyn, eftersom risikoen for at gøre den medvirkende til et objekt indebærer risiko for som medvirkende at blive offer for overgreb og magtanvendelse, da videojournalisten kan blive blind for at se den medvirkende som et Du, og derigennem lukkes af for indtrykket, appellen og virkelighedens kompleksitet.

Videojournalisterne påpeger, at det i høj grad er deres egen intuition, der bliver vejledende for deres moralske handling. En utilitaristisk tilgang til en medvirkende, hvor videojournalisten vil vælge at prioritere produktet og dennes nytte for flertallet (seerpublikummet), kan være argument for at vægte hensynet til flertallet højere end hensynet til den enkelte. Hvis videojournalister udelukkende lader sig styre af dette etiske ønske, ville det medføre en accept af, at den medvirkende som et objekt står til rådighed for flertallet, hvor den medvirkendes ønsker eller sårbarhed forsvarligt vil kunne negligeres. Dette vil betyde, at en medvirkende ikke ville kunne have tillid til, at dennes ønsker, behov eller sårbarhed bliver varetaget af videojournalisten, hvorfor det potentielt kunne resultere i, at kilder ikke ville ønske at medvirke i dokumentarproduktioner. Som Brurås påpeger, vil pressen miste tillid, hvis kilder ikke har en sikkerhed for, hvordan de vil blive behandlet (Brurås, 2014: 309). Relationen og det gode produkt kræver, at den medvirkende kan have tillid til videojournalisten. Tages dette perspektiv ikke med i den journalistiske praksis, vil det undergrave selv samme praksis, eftersom denne bygger på en tillid til faget og en tillid til, at kilder kan komme til orde, uden at frygte for at blive udnyttet, misforstået eller misbrugt til et bestemt formål, der potentielt kunne gavne flertallet. Hvis videojournalisten kun er optaget af at bruge den medvirkende til et formål, kan konsekvensen ligeledes blive, at den medvirkende vil skærme af og kun udvise en forbeholden tillid, fordi denne ikke tages vare på af videojournalisten.

Det er hermed blevet diskuteret, hvordan videojournalisternes magt i relationen til en medvirkende kræver særlig opmærksomhed på ikke at misbruge den autoritet, der er forbundet med rollen som historiefortæller. For videojournalisterne kan det være svært at navigere i, hvordan de både tager hensyn til den medvirkendes sårbarheder

samtidig med, at de skildrer virkeligheden autentisk. Dette kan fx være i forbindelse med en medvirkende, der indtager stoffer, mens kameraet ruller. Videojournalisten må i en sådan situation vurdere, om det er forsvarligt at medtage narkotikaindtaget, eller om de må lade det udeblive fra fortællingen. At medtage sekvensen kan have negative konsekvenser for den medvirkende, men at lade det udeblive kan fx opleves modstridende med opfattelsen af, at borgerne har krav på den fulde sandhed, og kan dermed opleves som at holde dele af virkeligheden skjult for seerne. Dette er en balancerende mellem forskellige værdier, og videojournalisten kan eksempelvis opleve sig spændt ud imellem følgende ønsker:

- **Oplysning**, ønske om at give al information til seeren (fx skildre de faktuelle forhold)
- **Underholdning**, ønske om at fascinere publikum og skabe spænding i fortælling (fx ved skildring af social afvigende adfærd såsom stoffer)
- **Omsorg**, ønske om at tage hensyn til konsekvenser for den medvirkende
- **Aftabuisering**, ønske om at vise afvigende adfærd for at skabe indsigt, forståelse og tolerance

I selve konstrueringen af historiens mening og sammenhæng dukker et væld af etiske spørgsmål op, hvor der ligger en iboende fare for et potentielt magtmisbrug i at se den medvirkende som et middel i ønsket om at fortælle bestemte historier, særligt hvis denne er sårbar, og ikke har styrken til at sige fra eller ikke kan overskue konsekvenserne. Sigtet med det dokumentariske produkt, hvorvidt det er at aftabuisere, afstigmatisere eller skabe større tolerance, opleves som af værdi, både for videojournalisten, men kan også ofte være i den medvirkendes interesse. Det er dog videojournalistens ansvar, både ifølge presseetikken og en forpligtelse, videojournalisterne selv giver udtryk for at opleve, at denne medvirkende ikke tages som gidsel for egen vindings skyld.

Med Gergens poetiske aktivisme rejses spørgsmålet om, hvilke værdier videojournalisterne skaber dokumentarproduktet på grundlaget af, og derigennem er med til at præge den fælles sociale verden med. Men en fare for utilsigtet og skånselsløs indgriben i den medvirkendes virkelighed er problematisk af hermed fremlagte årsager. Det er ikke partout alle individer eller fællesskaber, der har interesse i at blive fortolket og dekonstrueret af en "poetisk aktivist". Brinkmann fremhæver ligeledes fordømmen om, at kvalitativ forskning altid er etisk og frigørende, fordi den giver stemme til det subjektive, der kan skabe betingelser for menneskelig udvikling og kan konstruere verden på nye måder. Denne fordom kan relateres til

videojournalistisk praksis, og Brinkmann kalder dette for "kvalitativ eticisme", der er problematisk af to årsager:

"Dels fordi den tager for givet, at udvikling og "poetisk aktivisme" er ubetvivlelige værdier i alle sammenhænge (og dette er bestemt ikke nogen selvfølge), dels fordi den ofte kommer til at tilsløre de magtrelationer, der er på spil i forskningen, hvor forsker ofte (men ikke altid) har betydelig magt i kraft af sin videnskabelige ekspertise, autoritet og evne til at definere situationen." (Brinkmann, 2015: 472)

Derfor handler det hos Gergen om kritisk refleksion over for egne forståelser og valg, der er med til at skabe nye betydninger og overskride tærsklen til nye sociale verdener. Forhandlingerne vedrørende fortællingen sker ofte i dialogen med den medvirkende om, hvad der skal blive til en fælles forståelse, og i et socialkonstruktionistisk perspektiv er det at skildre virkeligheden autentisk eller at fortælle "sandheden" om virkeligheden ligeledes en forhandling, der sker gennem kommunikation inden for de respektive diskursfællesskabers forståelsesramme. Derfor kan den kritiske refleksion og det socialkonstruktionistiske perspektiv på videojournalisternes fortolkning og skabelse af nye sammenhænge og mening i verden også ifølge Haslebo og Haslebo (2010) være en løfterig tilgang til at udvikle en ny journalistisk selvforståelse og nye journalistiske metoder.

Kapitel VI Perspektivering

Dette afsnit rummer en refleksion omkring, hvordan undersøgelsens resultater kan bidrage med perspektiver på etik i videojournalistisk praksis. Med Løgstrups etiske fordring, Bubers ægte møde og dialog samt Gergens poetiske aktivisme og kritiske refleksion, kan psykologien bidrage med perspektiver på journalistiske kilderelationer, hvor der arbejdes tæt og indgående med en kildes eller medvirkendes følelses- og tankeliv.

Refleksioner om etik i praksis

Løgstrups etik, der fordrer at interdependente mennesker i deres relation forholder sig til, hvordan den anden bedst tages vare på, kan bidrage til at forstå, hvordan der i hver enkelt situation med en partikulære anden må tages højde for dennes sårbarhed. Når mennesket er sårbart udleveret, angår etikken at tage vare på denne sårbarhed. Løgstrups etiske fordring læner sig primært op ad situationsetikken, hvor skønnen i hver enkelt situation fordres. Opmærksomheden er rettet mod den anden, og den etiske fordring omhandler således, hvordan der bedst tages vare på dette menneske og den tillid, mennesket udviser. Løgstrup er dermed et frugtbart etisk perspektiv, der betoner betydningen af sansning, fortolkning og refleksion, og flytter dermed det etiske fokus fra fx universelle regler til den konkrete situation med den partikulære anden.

Forståelsen af sårbarhed, der toner frem i Løgstrups etik, er et ontologisk grundvilkår ved det at være menneske. Derved kan det argumenteres, at en absolut definition af ”sårbar medvirkende” ikke vil være løfterig, da et sådant begreb ikke rummer de menneskelige sårbare nuancer ved en dikotomisk afvejning af ”enten-eller sårbar”, hvormed det situationsetiske skøn ville negligeres. Fokus må i stedet være på den etiske tilgang i relationen, hvorved sårbarheden kan komme til udtryk afhængigt af partikulariteten ved mennesket og situationen, eftersom dette fokus muliggør videojournalistens opmærksomhed på *egen tilgang*. På denne måde vil betegnelsen ”sårbar medvirkende” fordelagtigt kunne omskaves til ”medvirkende med specifikke sårbarheder”, da dette afkræver et fokus på de partikulære sårbarheder, der må tages højde for i mødet med en medvirkende. Her bliver en opmærksomhed på den etiske tilgang til den medvirkende centralt, og herunder er mødet, dialog, tillid, forventninger, grænser, forvaltning af magt og den poetiske aktivisme aspekter, der med fordel kan inddrages i videojournalistisk refleksion over eget virke.

Har man sin etik som dominerende perspektiv, fastholdes opmærksomheden på, hvordan man konkret forholder sig til den anden. Ifølge Pedersen (2007) bliver man opmærksom på at tage ansvar for, at den anden får tid og plads til at udtrykke *sin* virkelighed på *sin* måde ved at sætte sin etik i centrum. Også Martinsen (2012) lægger vægt på etisk refleksion i eftertankens samtale, hvor der veksles mellem tydning i den konkrete situation med den anden samt at reflektere over dette på afstand. I samtalens fiktive rum kan fx spørges:

”Kunne du ha gjort det annerledes? Hva nå hvis... (...) Nye spørgsmål kommer til, gjorde vi det godt nok i forhold til fordringen om å ta vare på det liv som er oss betrodd? Gir vi den andre i det faktiske rom mulighet til å makte sitt eget liv så godt som mulig? Hvordan kan vi lære å omsette normer i holdninger, forme våre kroppar i møte med andre, slik at kroppsuttrykkene våre innbyr til menneskelige møter og ikke stenger for disse?” (Martinsen, 2012: 273)

I travlhedens overses eller borttænkes etiske fænomener, men gennem refleksion kan mennesket komme på sporet af dem. At give rum til etisk refleksion i den redaktionelle praksis kan betyde, at skønnen kan blive oplyst, og at man kan handle selvstændigt i forhold til den anden med pejlemærker som nærvær og empati i sin søgen på forståelse. Dette forudsætter et rummeligt, langsomt og eftertænksomt sprog, hvor sansning, tydning og refleksion skaber muligheden for at se nøjere efter. Som Martinsen påpeger angår respekt det at ”se igen”, og i Gergens optik kan videojournalisten opfattes som poetiske aktivister, der også må forholde sig til egen common sense og overveje alternativer, hvilket gøres gennem kritisk refleksion i forhold til de sociale verdener og værdier, disse er med til at skabe og videreføre. Nærhedsetikken kaster lys på det omsorgsansvar, videojournalisterne oplever, hvor den narrative etik fremhæver selve etikken i kommunikationen og skabelsen herigennem.

Etisk og kritisk refleksikon samt dialog er dermed særligt væsentligt i det relationelle arbejde med menneskers sårbarheder, intimsfære og fortællingen herom. Hermed kan erfaringsudvekslinger mellem videojournalister være behjælpelige, og også supervision oplevedes af videojournalisterne som værende frugtbar, netop fordi denne sparringsform har den fordel, at den tager udgangspunkt i de konkrete videojournalisters egne følelser og oplevelser, samt de konkrete medvirkende og udfordringerne med det specifikke program. Supervisoren må have forståelse for videojournalisternes dobbeltstrengede relation med en medvirkende, hvor der både er et ønske om omsorg, men samtidig haves et mål⁹, og derfor findes en etisk balancering, der skaber udfordringer i videojournalisternes virke. Dialogen med kolleger er særlig

⁹ Modsat er en psykologs rolle primært ’enstregt’ qua det terapeutiske og behandlingsorienterede mål med klienten, hvor omsorgen for klienten i sig selv er det primære mål.

central, også for oplevelsen af ikke at stå alene med ansvaret for den medvirkende, og tid til de mange refleksioner, der er nødvendige for det faglige og menneskelige skøn, ønskes prioriteret i organisationskulturen.

Den etiske og kritiske refleksion bør med fordel både ske i forhold til den konkrete relation, men samtidig også i skabelsen af produktet. Løgstrup og Buber behandler primært relationen, hvor Gergen belyser selve frembringelsen af en form – her et menneske som et Du til et Det. På baggrund videojournalisternes ansvar og magt, har jeg sammenfattet nogle af de risici, som afkræver særlig opmærksomhed hos videojournalisterne i mødet med, og skabelsen af en fortælling om, en medvirkende. Disse er sammenfattet på baggrund af videojournalisternes egne beskrivelser af de forhold, de tager højde for i arbejdsprocessen, samt de bekymringer, som de oplever, at de medvirkende selv giver udtryk for (se *Oversigt 3*).

[Oversigt 3]

Risici/konsekvenser for en (sårbar) medvirkende ved deltagelse i en dokumentarisk produktion:

- At blive udstillet
- At blive fremstillet dårligt/forkert (fx at blive karikeret)
- Fortrydelse af handlinger/tale
- Fortrydelse af valg om medvirken
- At opleve overgreb (fx at blive manipuleret med)
- At opleve retraumatisering ved følsomme genfortællinger/minder
- At inkriminere sig selv
- At opleve sin tillid misbrugt (fx at blotte og udlevere sig selv i uvished)
- Kontroltab (ikke magt over fremgangs- eller fremstillingsmåde)
- Negative konsekvenser for fremtidsmuligheder (fx jobmuligheder)
- Relationsbrud som følge af medvirken i dokumentar (fx ophør af personlige relationer, ekskludering fra omgangskreds)
- Negativ indvirkningseffekt i den medvirkendes liv gennem insiteren el. instruering (fx belastende indvirkning på medvirkendes egne personlige relationer)
- Falsk relation til VJ (relation præget af uoprigtighed)
- At opleve sine grænser overskredet
- Ikke at kunne genkende sig selv i fortællingen
- At opleve pinlighed (herunder etanfængelighedsaspekt)
- At ændre egen selvopfattelse negativt gennem møde med genskabte livshistorie

- At opleve skyldfølelse ifm. ikke at kunne leve op til forventninger eller krav, der stilles
- At opleve skam ifm. VJ's eller andres (omgangskreds og seeres) syn på eller holdning til sig selv
- At blive afhængig af relationen til VJ (fx den udviste omsorg, anerkendelse og opmærksomhed)
- At blive afhængig af offentlighedens opmærksomhed og spotlight (fx medieinteresse, opmærksomhed og anerkendelse)
- Mulighed for at andre (fx anden presse) kan udnytte offentliggørelsen til egen vinding
- At blive objekt/middel for mål (fx stigmatisering ifm. underholdning, karikering)

Som ovenstående oversigt viser, er der mange risici forbundet med at medvirke i en dokumentarisk offentlig fortælling, og som det toner frem, er der flere overlap mellem disse potentielle konsekvenser for medvirkende og risici forbundet med videojournalisternes arbejde (jf. *Oversigt 2*), hvilket for alvor betoner den gensidige afhængighed, som ikke bør underkendes i relationen med en medvirkende. Videojournalisten er ikke et isoleret individ i en verden for sig selv, og dennes handlinger vil have betydning for den medvirkendes skæbne, hvorfor det kan argumenteres, at disse forbehold må tages med i overvejelserne i enhver videojournalistisk praksis, særligt når denne kommer i tæt berøring med den medvirkendes tanke- og følelsesliv.

Videojournalisterne beretter, at de nogle gange oplever, at de medvirkende søger deres rådgivning, omsorg og støtte i forhold til problemstillinger, som de aktuelt møder. Dette kan skyldes, at den medvirkende oplever en dyb interesse og opmærksomhed fra videojournalisten, og at samtaleemnerne ofte er af følsom karakter. Medvirkende med sårbarheder har derfor en relation til deres videojournalist, der har lighedstræk med den relation, en klient har til sin psykolog. Det vil derfor være relevant at søge inspiration og arbejdsredskaber i psykologien, som videojournalisterne kan bruge i praksis, og en særlig bevidsthed om videojournalistens kompetencer i forbindelse med samtale om sårbare emner bør betones for at undgå at bringe den medvirkende ud af psykisk balance eller potentielt forårsage retraumatisering. Desuden kan research fra projektets start, til at opnå indsigt i konkrete psykologiske problemstillinger vedrørende den medvirkendes liv som ønskes skildret, være hensigtsmæssigt.

I det tværfaglige krydsfelt mellem journalistikken og psykologien findes et større potentiale for videre forskning om journalisten som menneske og dennes forståelse i mødet for det menneske, som skal videreformidles. Videojournalisterne efterspørger i

forskningsinterviewene en højere grad af psykologisk indsigt i den del af arbejdet, der bl.a. omhandler relationen med medvirkende, og psykologien vil da kunne give berigende perspektiver herpå, eftersom dette særligt er psykologiens genstandsfelt. Dette kunne være i form af mere fokus på de psykologiske og etiske aspekter af arbejdet på medieuddannelserne, eller som kurser for medieinstitutionerne med fokus på håndteringen af de psykologiske problemstillinger, videojournalisterne oplever.

Konklusion

I arbejdet med at skabe en dokumentarisk fortælling om et menneske forholder videojournalisten sig til mangeartede hensyn, hvorved videojournalisten særligt oplever sig spændt ud i mellem hensyn til den medvirkende og dennes sårbarheder, hensyn til at skildre den faktuelle virkelighed samt hensynet til målet om at skabe en fortælling og dermed et produkt. Således befinder videojournalisten sig i et spændingsfelt og står over for etiske dilemmaer, hvorom der gøres mange etiske refleksioner. Væsentligt er ønsket hos videojournalisten, i den nære relation til den medvirkende, om at tage vare på den medvirkendes tillid og behandle denne ordentligt, hvilket videojournalisten opnår ved hjælp af sin intuition, samvittighed og sansning. Nærværet i den nære relation er en forudsætning for videojournalistens forståelse af mennesket, hvilket er essentielt for at kunne skabe en autentisk meningsfuld fortælling herom og derved give seeren den bedste mulighed for identifikation og indlevelse. Nærværet betyder ligeledes, at videojournalisten undervejs i samarbejdet er opmærksom på den medvirkendes sårbarhed, ønsker og forventninger, således at tilliden i relationen ikke svigtes. Gennem empati og fantasi kan videojournalisten sætte sig i den medvirkendes sted, og indsigten i den medvirkendes tanker og følelser opleves som en væsentlig del af arbejdet, hvilket fordrer en nær relation, der bryder med en traditionel opfattelse af en journalists distancerede relation med en kilde. Dialogen med både den medvirkende og kolleger er central i dette arbejde, eftersom det er via dialog, at aftaler, forventninger og krav forhandles og afstemmes, og er ligeledes af afgørende betydning for den mening og forståelse, der skabes og giver igennem produktet ud til seeren.

Videojournalisten oplever relationelle udfordringer og etiske dilemmaer, der afhænger af den konkrete situation og den medvirkendes partikulære sårbarheder. Dermed oplever videojournalisten således ikke, at der findes universelle retningslinjer, der kan anvendes for at sikre den medvirkendes velbefindende og er ydermere opmærksom på den medvirkende som et individ, der bør tages vare på. Relationen opleves som gensidigt afhængig, hvor videojournalisten er bevidst om, at egen etiske tilgang har konsekvenser for den medvirkende, hvorfor opmærksomhed på potentielle risici vil være relevant.

Gennem etisk og kritisk refleksion, der skabes i en vekselvirkning med erfaringsnær tydning i de specifikke situationer, kan skabes en opmærksomhed hos videojournalisten på egen tilgang til den medvirkende for at forebygge eventuel magtmisbrug, svigt og overgreb. Det faglige skøn må gøres i hver enkelt situation, og en pluralistisk

forståelse af etik i videojournalistisk praksis må vægtes for ikke at reducere virkelighedens kompleksitet. Løgstrups etik er særligt løfterig til at give perspektiver på nærhedsrelationen og omsorgsansvaret, videojournalisterne oplever, og dette etiske perspektiv betoner fænomener som sansning, empati og fortolkningskunst, der viser sig at være særligt væsentlige aspekter at forholde sig til i det relationelle arbejde med mennesker med specifikke sårbarheder. Der kan med fordel være mere fokus på psykologiske og etiske perspektiver i den videojournalistiske praksis for at klæde videojournalisterne bedre på til arbejdet i nærhedsrelationer med mennesker og de problematikker, der opleves heri.

Referenceliste

Antonovsky, A. (1987). *Helbredets mysterium*. København: Hans Reitzels Forlag.

Blach-Ørsten, M., Lund, A.B. & Burkal, R. (2015). Etiske journalister? I *Et spørgsmål om etik og nøjagtighed*, redigeret af Blach-Ørsten, M. & Lund, A.B. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Bondebjerg, I. (2008). *Virkelighedens fortællinger. Den danske tv-dokumentarismes historie*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Brinkmann, S. (2015). Etik i en kvalitativ verden. I *Kvalitative metoder. En grundbog*, redigeret af Brinkmann, S. og Tanggaard, L. 2. udg. 463-180. København: Hans Reitzels Forlag.

Bro, P. (2006). Nye roller i redaktionslokalerne – Hvad danske journalister gør og bør. *Journalistica*, 1: 63-79.

Brurås, S. (2014). *Etikk for journalister*. 5. udg. Bergen: Fagbokforlaget.

Buber, M. (1964). *Du og Jeg*. København: Hans Reitzels Forlag.

DR (2017). *DRs etik. Drs etiske retningslinjer, 26. januar 2017*. <https://www.dr.dk/etik-og-rettelser/dr-etik/drs-etik> Besøgt d. 24.2.2017

Enevoldsen, T. & Jelsøe, E. (2012). *Tværvidevidenskab i teori og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.

Fink, H. (2005). Etikkonceptionen i Den etiske fordring. *Slagmark* 42: 89-101.

Gergen, K.J. (2010). *En invitation til social konstruktion*. 2. udg. København: Forlaget Mindspace.

Gergen, K.J. (2012). *Virkeligheder og relationer*. 2. udg. København: Dansk Psykologisk Forlag.

- Gústafsson, J.** (2014), *Livshistoriefortællinger*. Frederiksberg: Frydenlund.
- Haslebo, G. & Haslebo, M.H. (2010). I Guds eget hus – journalistik som sandhedsvidne. I *Nye veje for journalistik – når journalistik skaber virkeligheder*, redigeret af Haslebo, G. & Haslebo, M.H. 33-63. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Højberg, H.** (2009). Hermeneutik. I *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Redigeret af Fuglsang, L. & Olsen, P.B. 309-348. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Jacobsen, B., Tanggaard, L. & Brinkmann, S.** (2015). Fænomenologi. I *Kvalitative metoder. En grundbog*, redigeret af Brinkmann, S. og Tanggaard, L. 2. udg. 217-240. København: Hans Reitzels Forlag.
- Koeske, G. & Kelly, T.** (1995). The impact of overinvolvement on burnout and job satisfaction. *American Journal of Orthopsychiatry* 65(2): 282-292.
- Larsen, P.H.** (2003). *De levende billeders dramaturgi. Bind 2 – TV*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Lomborg, K.** (1997). Livsytringer og sygepleje. En diskussion af K.E. Løgstrups etik med udgangspunkt i Kari Martinsen og Patricia Benners dialoger. *Sygeplejen* 46: 32-39.
- Løgstrup, K.E.** (1956). *Den etiske fordring*. 3. udg. Danmark: Gyldendal.
- Løgstrup, K.E.** (1987). *Solidaritet og kærlighed*. København: Gyldendal.
- Løgstrup, K.E.** (2013). *Opgør med Kierkegaard*. 4. udg. Aarhus: Forlaget Klim.
- Martinsen, K.** (2012). Etik i sygepleien – mellom spontanitet og ettertanke. I *Praksisformernes etik – bidrag til anvendt etik*, redigeret af Telléus, P.K. & Pahuus, M. 259-281. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Nortved, P.** (2007). Den etiske fordring – Omsorgens kjerne. I *Livtag med den etiske fordring*, redigeret af Bugge, D. & Sørensen, P.A. 175-187. Århus: Forlaget Klim.

- Pahuus, M.** (2002). Martin Bubger. Dialogens Filosofi. I *Eksistens og livsfilosofi*, redigeret af Birkelund, R. 261-279. København: Munksgaard.
- Pedersen, J.F.** (2007). Hvor svært kan det være? – Kommunikationen med psykisk udviklingshæmmede. Hillerød: Forlaget Lindhøjgård Kurser.
- Rendtorff, J.D.** (2011). *Etik for Psykologer*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Sass, K.L.** (2016). *Undersøgelse af tilrettelæggers arbejde med sårbare medvirkende. En interviewundersøgelse*. DJMX. <http://www.dmjx.dk/case/view/undersoegelse-vi-skal-snakke-etik-naar-vi-laver-tv-der-gaar-taet-paa> Besøgt d. 03.01.2017.
- Schmidt, S.** (2011). *Journalistikkens grundtrin II*. Århus: Forlaget Ajour.
- Schudson, M.** (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism* 2(2): 149-170.
- Skovgaard, M., Albæk, E., Bro, P. & de Vreese, C.** (2012). A reality check: How journalists' role perceptions impact their implementation of the objectivity norm. *Journalism* 14(1): 22-42.
- Tanggaard, L. & Brinkmann, S.** (2015). Interviewet: Samtalen som forskningsmetode. I *Kvalitative metoder. En grundbog*, redigeret af Brinkmann, S. og Tanggaard, L. 2. udg. 29-55. København: Hans Reitzels Forlag.
- Zahavi, D.** (2008). Fænomenologi. I *Humanistisk videnskabsteori*. Redigeret af Collin, F. & Køppe, Simo. 121-138. København: DR Multimedie.

Bilag

Bilag 1 Artikel til Zetland

Iflg. studieordningen på journalistik skal specialet indeholde en formidlende artikel til en bredere offentlighed. Her følger en artikel rettet til Zetland, der udgiver dybdegående og nuancerende artikel om tidens vigtigste spørgsmål, herunder featurehistorier om alt fra pop til politik, og er deuden mere interesserede i sammenhænge end sensationer (Zetland.dk). Artiklen er skrevet til mundtlig oplæsning for Zetlands lyttere.

I vor tid mangler vi tid. I temposamfundet ryger vores etik i baggrunden_

10. januar 2018 | Etik | 14 min.

Effektivitetssamfund. Produktivitetssamfund. Præstationssamfund. Konkurrencestat. Kært samfund har mange navne. Temposamfundet kan vi også kalde det. I hvert fald skal der i mange sektorer i vores samfund løbes hurtigt. I sundhedsvæsenet er der tryk på, pædagogerne og lærerne har travlt, og ikke mindst skal journalisterne arbejde på højtryk for at komme hurtigt ud over steppene med artikler og nyhedsindslag til befolkningen. Men hvad betyder det hurtige tempo, som vi ser så mange steder, egentlig for vores indbyrdes relationer?

Mit navn er Sara Buhl, og jeg har skrevet denne artikel, som jeg vil læse op for dig. Artiklen handler om, hvad det høje tempo i vores samfund betyder for vores omgang med hinanden. Det handler om etik, for etik handler om forholdet mellem mennesker, og om hvordan vi gerne vil behandle hinanden.

Måske er travlheden vi ser så mange steder nu blevet en menneskelig livsform, der er styret af foretagsomhed, hvor vores opmærksomhed hele tiden er rettet mod at nå dagens næste gøremål. Det er i hvert fald en pointe hos den norske filosof Kari

Martinsen, der har et interessant begreb i den sammenhæng. Det er det, hun kalder for moralsk stress. For i menneskets utallige gøremål mener Kari Martinsen, at der skabes en sansetørke, hvor der ikke er plads til nærvær. I sansetørken konstaterer man uden at erfare, og man handler ud fra vaner, skemaer og procedurer uden faglige skøn i situationerne. I den moralske stress lukker vi af for andres indtryk på os, og vi overser eller bliver blinde for hinandens behov. Det er måske særligt kritisk i professioner, der arbejder med mennesker. Jeg har oversat et citat af Kari Martinsen fra norsk til dansk, som jeg vil læse op for dig:

”Det kræver nærværelse, at en vejledes
af sin sansning og sårbarhed.
For det er den sansende åbenhed,
fantasien får næring fra, og som gør,
at en kan tænke omvendt,
at en i fantasien kan sætte sig i den andens sted,
fornemme noget af den andens sårbarhed
og så kunne overveje situationen
for at handle bedst muligt i den.”

Lad os for eksempel kaste et blik på sygeplejekulturen. Her er omsorgen for det enkelte menneske kernen for sygeplejerens etiske tilgang. I mødet med sin patient er sygeplejerens rolle at behandle og drage omsorg for patienten i forhold til de konkrete behov, patienten har. Patienten kan derfor have en forventning om at blive taget ordentligt vare på, når han eller hun træder ind på hospitalet. Patientens ansigt kan endda lyse helt op, når sygeplejeren træder ind i rummet, for nu kommer hjælpen. Men hvis sygeplejeren oplever at have for lidt tid, og derfor hele tiden må løbe hurtigere for at nå den næste patient og det næste mål, ryger tiden til nærværet med den enkelte patient. For patienten betyder det, at han eller hun ikke vil føle sig taget ordentligt vare på. Og for sygeplejeren vil det blive til en moralsk skyldfølelse over ikke at kunne handle og behandle sine patienter ordentligt, og den moralske stress kan derfor have en effekt på sygeplejeren, der måske begynder at slå blikket ned i stedet for at kigge patienterne i øjnene. For at udføre sit arbejde føles det som om, at det bliver nødvendigt at gøre mennesket til et objekt, til en opgave der hurtigt skal løses, fordi der ikke er tid til det nødvendige nærvær – nærværet, som er omsorgens ilt. Oplevelsen af at have for lidt tid og hele tiden løbe hurtigt for at nå det næste mål kan medføre, at fagpersoner kan føle sig presset til at gå på kompromis med deres idealer og værdier for blot at kunne komme igennem arbejdsdagen. Der ligger derfor en ubehagelig skyldfølelse, men også en ansvarsfralæggelse gemt i travlhedens tempo, påpeger hun.

I et samfund, der er præget af højt tempo, må vi spørge os selv, om vi giver os selv og hinanden den fornødne tid til at tænke over, hvordan vi handler til hinandens bedste. I de områder af vores samfund, der oplever et tungt tidspres, bliver konsekvenserne, at vi føler os nødsaget til at gå på et utilfredsstillende kompromis. Men har vi lyst til at godtage manglende tid som et acceptabelt argument for at

svigte hinanden? Er det, hvad vi har lyst til at byde hinanden, og for hvis skyld skal vi nå det hele?

Det er svært ikke at anerkende, at der i al omsorgsarbejde er en etisk fordring om at tage vare på det konkrete menneske, som man i sit professionelle liv står ansigt til ansigt med. Udfordringen i dag er, om der er tid til de overvejelser og refleksion, som etikken kræver. Kari Martinsen mener, at hvis det faglige skøn skal træffes på et oplyst grundlag, kræver det et rummeligt, langsomt og eftertænksomt sprog.

Lad os nu bevæge os videre fra etikken i de professioner, der arbejder med mennesker, og tale lidt om dig og mig og os alle sammen. For måske arbejder du ikke i et omsorgserhverv, men du træder alligevel løbende ind i relationer med andre mennesker. Ikke nok med at vi alle står i forhold til andre mennesker, vi er også med til at præge vores fælles verden gennem de historier, vi fortæller om os selv og hinanden. Den teknologiske tidsalder, vi nu befinder os i, giver alle mennesker med mobiltelefoner muligheden for på sin vis selv at være videojournalist. Ved at filme og med et enkelt klik sende historier om hinanden videre på diverse sociale platforme som Facebook, Snapchat og Youtube, er det ikke længere kun forbeholdt journalister at bringe oplysninger og fortællinger videre til et bredere publikum. Alle kan hele tiden publicere, hvad de ønsker, og med Facebooks nyeste livefunktion slipper direkte video ud, mens det filmes. De klip får lov til at ligge på Facebook, indtil Facebooks moderatere opdager dem og sletter dem, hvis de er for voldsomme, for drabelige, for selvmorderiske, for grove eller måske for nøgne.

Den norske journalist og filosof Svein Brurås har skrevet en kommentar med overskriften "Vi er ikke alle redaktører". Han skriver, at når nogen hævder, at vi på Facebook alle er redaktører, bliver medieselskabets ansvar individualiseret og pulveriseret. Svein Brurås mener altså, at det bliver den enkeltes ansvar, hvis Facebook som medieselskab fralægger sig ansvaret for indholdet på deres platform ved bl.a. at insistere på, at de er et teknologiselskab og ikke et medieselskab. Det kan der måske være noget om. Det er vel også derfor, at medier og journalister har en professionsetik, der skal sikre, at bl.a. kilder kan have en vis sikkerhed for, hvordan de bliver behandlet i medierne. For presseetikken lægger vægt på at tage hensyn til den enkelte borger og at borgeren beskyttes mod uberettiget krænkelse. Selvom journalistikken i traditionel forstand måske er bedst kendt for den oplysningspligt, journalister har, sættes den enkelte borger i centrum i hvert fald i presseetikken. Jeg vil læse en passage op fra Pressenævnets vejledende regler for god presseskik. Det er de gældende etiske regler i journalistfaget. Her står:

"Andres tillid må ikke misbruges.
Der bør vises særligt hensyn over for personer,
som ikke kan ventes at være klar over
virkningerne af deres udtalelser.
Andres følelser, uvidenhed

eller svigtende herredømme
bør ikke misbruges.”

Det er altså tilliden, der skal tages vare på, så lad os lige opholde os ved denne tillid et kort øjeblik. En interessant definition af etik møder vi hos den danske filosof Knud Ejler Løgstrup. For Løgstrup er netop tilliden mellem mennesker nemlig et grundlæggende vilkår ved menneskets liv. Tilliden udgør sammenhængskraften i vores samfund. Den er en del af vores eksistens, og er derfor ikke noget, vi kan at ændre på. Det forklarer Løgstrup ved, at et barn fødes i tillid, eftersom barnet er dybt afhængigt af, at barnets forældre drager omsorg for det og giver det kærlighed. Først igennem livet lærer barnet at udvise en forbeholden tillid. Løgstrups etik er interessant, når det kommer til menneskelige relationer, og han er særligt kendt for sin metafor, der lyder, at:

”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre
uden at han holder noget af dets liv i sin hånd.”

Vi har som frie mennesker retten til at bestemme over vores eget liv. Men uanset hvor selvstændige, vi føler os, er vores styrke og uafhængighed fundamentalt stadig en afhængighed af andre ifølge Løgstrup. Vi er nemlig i vores virkelige møder med hinanden med til at præge hinandens skæbne. Løgstrup skriver i Den etiske fordring fra 1956, jeg vil nu læse op:

”Med vor blotte holdning til hinanden
er vi med til at give hinandens verden dens skikkelse.
Hvilken vidde og farve den andens verden får for ham selv
er jeg med til at bestemme med min holdning til ham.
Jeg er med til at gøre den vid eller snæver,
lys eller mørk, mangfoldig eller kedelig –
og ikke mindst er jeg med til at gøre den truende eller tryk.”

Hvis nogen så krænker os eller behandler os dårligt, føler vi os såret eller svigtet. Vi er altså sårbar over for hinandens væremåder, og det er netop af den menneskelige sårbarhed, at Løgstrups etiske fordring forpligter os på et ansvar for at tage vare på det af den andens liv, vi står med i hænderne.

Hvis vi spørger Løgstrup er vores opgave så at tage vare på vores liv på en måde, så det er til den andens bedste. Det kræver i professionelle sammenhænge et fagligt skøn i hver enkelt situation med et menneske, og i det skøn må vi gøre brug af vores indsigt, fantasi og forståelse for den anden til at finde ud af, hvad den etiske fordring går ud på lige der. For det siger Løgstrups etiske fordring nemlig ikke noget om. Vi må i stedet bruge vores fantasi til at sætte os i den andens sted for at forsøge at finde ud af, hvordan vi handler til den andens bedste. Fantasien er altså grundlaget for empatien for medmennesket. Med den bruger vi vores sansning og

fortolkningsevne, når vi prøver at træffe den rigtige beslutning. Det er nemlig ikke altid lige nemt at vide, hvad der er det rigtige at gøre, og derfor kan der opstå mange etiske dilemmaer i ens arbejde og liv. Det vil ikke kunne være meget anderledes, når det handler om menneskers måde at komme ud af det med hinanden på. Men det kræver altså tid til de etiske refleksioner omkring, hvordan vi handler ordentligt i den konkrete situation med det andet menneske, og hvordan vi tager vare på det liv, vi står med i hænderne her.

Udover at være reflekterende mennesker, der kan tænke over, hvad vi synes er rigtigt eller forkert, godt eller ondt, er vi også spontane mennesker, der spontant bevæges og handler i vores liv med hinanden. Når vi ser et andet menneske blive udsat for noget forkert, vækkes en umiddelbar medfølelse i os, og vi kan føle trang til at gribe ind, når det sårbare i mennesket krænkes. Det skyldes, at vi er i stand til at forestille os selv i den andens sted. Vi bliver på den måde i stand til at tænke over og spørge os selv: Hvordan ville jeg ønske, at den anden handlede overfor mig? Det spørgsmål giver os så mulighed for at behandle andre på selv samme måde. For Løgstrup er spontaniteten i sig selv god, men den kan udeblive, og så må vi erkende, at vi også er fejlende mennesker, der ikke altid handler lige godt mod andre. Så kalder det på etisk refleksion.

En anden interessant filosof, der også beskæftiger sig med forholdet mellem mennesker, er den tyske dialogfilosof Martin Buber. I sin bog *Jeg og Du* skriver han om det ægte møde mellem mennesker, der kun lader sig gøre ved at man er nærværende og orienteret mod hele det menneske, som man står overfor. Det er det, Martin Buber kalder *Jeg-Du-forholdet*, og det er karakteriseret ved nærvær, og det finder derfor kun sted i oplevelsen af nutid. Derimod kan man også være i det Martin Buber kalder et *Jeg-Det-forhold* med et andet menneske, og her er man orienteret mod mennesket som en genstand, som man har et mål med. Hvis vi skal undgå at gøre hinanden til objekter for vores egen vindings skyld, kræver det altså nærvær, fordi det er i nærværet, at vi oplever og mærker apellen fra det andet menneske. Apellen handler om det, som den anden har brug for.

I de erhverv, hvor tidspresset opleves drænende, burde tiden til de etiske refleksioner og dialogen om den etiske tilgang i arbejdet prioriteres, både for de professionelles skyld, men i lige så høj grad for dem, de møder på deres vej.

Løgstrup undrede sig selv over, hvordan vi i en verden med uendelig elendighed, alligevel kan få det til fungere med hinanden. Det mener han, er fordi livet i sig selv er godt, og at den spontanitet, der kommer til udtryk i menneskers samvær, har en etisk værdi. Fordi mennesket er i stand til at nære kærlighed for hinanden. At livet i sig selv bærer etisk værdi kan måske lettest forstås ved Løgstrups begreb om talens åbenhed. Det handler om, at når vi taler, så taler vi ud. Talen er rettet mod den anden i åbenhed, og her siger man, hvad man har på hjerte. Hvis vi derimod faktisk skal fortie noget, skjule sandheden eller lyve, må vi anstrenge os. Den samme spontanitet ses i tilliden – vi har den fra start, men gennem livets skuffelser og svigt

lærer vi at udvise en forbeholden tillid. Derfor kan tilliden altså være et godt sted at starte, hvis vi skal handle etisk forsvarligt. Særligt journalister og politikere kan måske med fordel kigge indad og overveje, hvordan de forvalter deres etik, eftersom de ligger på bunden af troværdighedsskalaen sammen med bilforhandlere. At man er troværdig handler om, hvorvidt andre har tillid til en. Det er uanset om man er politiker, journalist, sygeplejer eller bare menneske.

Tilbage til alle os med kameramobiltelefoner, der i vores liv faktisk agerer som videojournalister, hvor vi viderebringer historier om hinanden i offentlige rum. Er vi opmærksomme på her at agere sådan, så vi hverken svigter, krænker eller gør den person, vi har filmet, til et middel og en genstand for vores eget projekt og mål. Det har noget med vores forventninger til hinanden at gøre, men din forventning og det, der giver mening for dig, er ikke nødvendigvis det samme som den andens. Men det er til gengæld din opgave ikke at svigte dit ansvar i mødet med den anden. Den almindelige borger er ikke på samme måde som journalister forpligtede på presseetikken. Men burde de efterhånden være det? Vi har ikke magt til at bestemme eller styre, hvordan andre behandler os, så vi må kigge indad og prøve at afspejle det i vores egen adfærd.

Selvom spontaniteten i talens åbenhed er god i den forstand, at vi udtrykker, hvad vi har på hjerte, udtrykker vi os nogle gange måske for hurtigt og for ugenomtænkt, for eksempel i kommentarfelterne på Facebook. Her er vi ikke altid lige gode til at træde et skridt tilbage, reflektere og forestille os selv som den anden. Hvordan ville jeg ønske, der blev skrevet til mig, hvis jeg var i den andens sted? Når vores gode spontanitet udebliver, må vi tænke os om en ekstra gang. Men det er der jo ikke tid til, vel?

Så vi må vidst nok bare forlade os på vores tillid til hinanden og håbe, at det hele nok skal gå.

Det var artiklen. Tak fordi du lyttede med.

Bilag 2 Samarbejdsaftale med DR Ung

Aftale indgået 31. maj 2017, ændringer godkendt 13. december 2017

Vedlagt er samarbejdsaftalen, der er indgået med henblik på at indhente empiri fra videojournalistisk praksis.

SAMARBEJDSAFTALE

Denne samarbejdsaftale er udarbejdet mellem Erik Struve Hansen, redaktionschef på DR Ung, DR, og specialestuderende i psykologi og journalistik, RUC, Sara S. B. Christiansen.

Specialet undersøger, hvilke udfordringer videojournalister oplever i arbejdet med (sårbare) medvirkende, og hvordan psykologien kan bidrage med perspektiver herpå.

Specialet beror på en motivation om at kunne bidrage med nogle perspektiver, der potentielt både kan beskrive videojournalisternes udfordringer, men samtidig også diskutere potentielle løsningsforslag.

Samarbejdsaftalen indebærer følgende:

Aftalen indebærer at den specialestuderende kan foretage

- 1 interviews á ca. 1,5-2 timer med 6 videojournalister fra afdelingen DR Ung
- 2 observationer på 2 supervisionsmøder mellem videojournalister og psykolog

I interviewet spørger jeg ind til videojournalisternes udfordringer forbundet med arbejdet henholdsvis i relationen til og fortællingen om den medvirkende, og interviewet spørger derfor til tanker, erfaringer, følelser og oplevelser forbundet hermed.

Tidsramme: Interviewene foretages snarest, når det passer deltagerne (senest 30. juni).

Kommunikation: Den specialestuderende tager selv kontakt til videojournalisterne og laver interviewaftale med dem. Deltagerne vil blive informeret om, hvad specialet drejer sig om, og om hvordan interviewet vil blive brugt i specialet, herunder også om anonymisering.

Fortrolighed: I rapporten anonymiseres deltagerens navne samt programmer og navne på medvirkende, kolleger, familiemedlemmer, venner mv., som evt. vil komme på banen under interviewet. Det er ikke relevant, hvem eller hvilket program, der præcist er tale om, men indholdet i de konkrete situationer og tanker forbundet hermed, som videojournalisterne beskriver. Selvom DR Ung står for adgangen til deltagerne, vil det være deltagerens samlede erfaringer, der vil blive spurgt ind til, og ikke kun de erfaringer, der er blevet gjort på DR Ung. Således undersøges altså ikke DR Ung som afdeling.

Resultater: Den specialestuderende udarbejder efter specialet et produkt formidlet til DR Ung som enten:

- en skriftlig sammenfatning af de væsentligste pointer i rapporten. Sammenfatningen indebærer de relevante perspektiver og eventuelle anbefalinger, som specialet med undersøgelsen er nået frem til.
- eller et mundtligt oplæg/slideshow for redaktionen med rapportens resultater.

Bilag 3 De presseetiske regler

De presseetiske regler - Vejledende regler for god presseskik

(Således som de blev formuleret af medieansvarsudvalget i betænkning nr. 1205/1990 og gengivet i bilag 3 til lovforslaget til medieansvarsloven.)

Grundlæggende synspunkter

Sikringen af ytringsfriheden i Danmark står i nøje forbindelse med massemediernes frie adgang til at indsamle informationer og nyheder og til at offentliggøre dem så korrekt som muligt. Den frie kommentar er en del af ytringsfrihedens udøvelse. Under varetagelse af disse opgaver bør massemediernes anerkende hensynet til den enkelte borgers krav på respekt for den personlige integritet og privatlivets fred og til behovet for beskyttelse mod ubeføjet krænkelse.

Under brud på god presseskik henhører også hindring af berettiget offentliggørelse af informationer af væsentlig betydning for offentligheden, samt eftergivenhed over for udenforståendes krav om indflydelse på massemediernes indhold, hvis eftergivenheden kan medføre tvivl om massemediernes frie og uafhængige stilling. Brud på god presseskik foreligger endvidere, hvis en journalist pålægges opgaver, som er i strid med nærværende presseetiske regler.

En journalist bør ikke pålægges opgaver, der strider mod hans samvittighed eller overbevisning.

Reglerne omfatter det redaktionelle stof (tekst og billeder), som offentliggøres i den trykte presse, radio og fjernsyn samt i de øvrige massemedier.

Reglerne omfatter tillige annoncer og reklamer i den trykte periodiske presse og i de øvrige massemedier i det omfang, der ikke er fastsat særlige regler herom.

Reglerne omfatter omtalte og afbildede personer, herunder også afdøde personer, juridiske personer og lignende.

Reglernes indhold

A. Korrekte meddelelser

1. Det er massemediernes opgave at bringe korrekt og hurtig information. Så langt det er muligt, bør det kontrolleres, om de oplysninger, der gives, er korrekte.
2. Kritik bør udvises over for nyhedskilderne, i særdeleshed når disses udsagn kan være farvet af personlig interesse eller skadevoldende hensigt.
3. Oplysninger, som kan være skadelige, krænkende eller virke agtelsesforringende for nogen, skal efterprøves i særlig grad, inden de bringes, først og fremmest ved forelæggelse for den pågældende.
4. Angreb og svar bør, hvor det er rimeligt, bringes i sammenhæng og på samme måde.
5. Det skal gøres klart, hvad der er faktiske oplysninger, og hvad der er kommentarer.
6. Overskrifter og mellemrubrikker skal i form og indhold have dækning i den pågældende artikel eller udsendelse. Det samme gælder de såkaldte spisesedler.

7. Berigtigelse af urigtige meddelelser skal finde sted på redaktionens eget initiativ, hvis og så snart kendskab til fejl af betydning i de bragte meddelelser indgår. Berigtigelsen skal foretages i en sådan form, at læserne, lytterne eller seerne får klar mulighed for at blive opmærksom på berigtigelsen.

B. Adfærd i strid med god presseskik

1. Meddelelser, der kan krænke privatlivets fred, skal undgås, medmindre klar almen interesse kræver offentlig omtale. Det enkelte menneske har krav på beskyttelse af sin personlige anseelse.
2. Selvmord eller selvmordsforsøg bør ikke omtales, medmindre klar almen interesse kræver eller begrunder offentlig omtale, og i så fald bør omtalen være så skånsom som mulig.
3. Ofre for forbrydelser eller ulykker skal vises det størst mulige hensyn. Det samme gælder vidner og pårørende til de implicerede. Ved indsamling og gengivelse af billedmateriale skal der vises hensynsfuldhed og takt.
4. Der bør opretholdes en klar skillelinje mellem annoncering og redaktionel tekst. Tekst og billeder foranlediget af direkte eller indirekte merkantile interesser bør kun bringes, hvis et klart journalistisk kriterium taler for offentliggørelse.
5. Andres tillid må ikke misbruges. Der bør vises særligt hensyn over for personer, som ikke kan ventes at være klar over virkningerne af deres udtalelser. Andres følelser, uvidenhed eller svigtende herredømme bør ikke misbruges.

C. Retsreportage

1. De under A og B anførte almindelige presseetiske regler gælder også for retsreportagen.
2. Reglerne for retsreportagen gælder også sagernes forberedelse, herunder straffesagers behandling hos politi og anklagemyndighed.
3. Retsreportagen bør være objektiv. På ethvert stadium af sagernes forberedelse og ved behandlingen i retten bør journalisten tilstræbe en kvalitativ ligelig gengivelse af parternes - i straffesager anklagemyndighedens og forsvarrets - synspunkter. En omtale af en straffesag bør følges op med et referat af sagens afslutning, hvad enten denne finder sted i form af tiltalefrafald, frifindelse eller domfældelse.
4. Det bør undgås at nævne personers slægtsforhold, stilling, race, nationalitet, trosbekendelse eller organisationsforhold, medmindre dette direkte har med sagen at gøre.
5. Så længe en straffesag ikke er endeligt afgjort eller bortfaldet, må der ikke offentliggøres meddelelser, der kan lægge hindringer i vejen for sagens opklaring, eller tilkendegivelser om, at en sigtet eller tiltalt er skyldig. Ved omtale af en straffesag skal det klart fremgå, om sigtede/tiltalte har erklæret sig skyldig eller ikke-skyldig.
6. Der skal i videst muligt omfang følges en klar saglig linje ved afgørelsen af, hvilke sager der omtales, og i hvilke tilfælde navne på de implicerede nævnes. En sigtets eller tiltalts navn eller anden identificering bør udelades, når ingen almen interesse taler for at offentliggøre navnet.
7. Der skal iagttages varsomhed med meddelelser om, at politianmeldelse er indgivet mod en navngiven person. Meddelelser herom bør som regel ikke bringes, før anmeldelse har medført indgriben fra politiets eller anklagemyndighedens side. Dette gælder dog ikke, hvis det anmeldte forhold i forvejen er kendt i videre kredse eller har væsentlig almen interesse, eller det efter de foreliggende omstændigheder må antages, at anmeldelsen er solidt underbygget.
8. En sigtet, tiltalt eller domfældt person bør forskånes for at få fremdraget en ham tidligere overgået straffedom, hvis den er uden betydning for de forhold, han nu er sigtet, tiltalt eller dømt for. I anden nyhedssammenhæng bør de mod en person tidligere rejste straffesager som regel ikke omtales.

Bilag 4 Medieansvarsloven

LBK nr 914 af 11/08/2014 (Gældende)

Ministerium: Justitsministeriet Journalnummer: Justitsmin., j.nr. 2012-7700-0033

Udskriftsdato: 7. marts 2017

Senere ændringer til forskriften

Ingen

Bekendtgørelse af medieansvarsloven

Herved bekendtgøres medieansvarsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 85 af 9. februar 1998, med de ændringer, der følger af § 25 i lov nr. 433 af 31. maj 2000, § 2 i lov nr. 1404 af 21. december 2005 og lov nr. 1625 af 26. december 2013.

Kapitel 1

Lovens område

§ 1. Loven gælder for følgende massemedier:

- 1) Indenlandske periodiske skrifter, herunder billeder og lignende fremstillinger, der trykkes eller på anden måde mangfoldiggøres.
- 2) Lyd- og billedprogrammer, der spredes af DR, TV 2/DANMARK A/S, de regionale TV 2-virksomheder og foretagender, der har tilladelse til eller er registrerede til at udøve radio- eller fjernsynsvirksomhed.
- 3) Tekster, billeder og lydprogrammer, der periodisk udbredes til offentligheden, såfremt de har karakter af en nyhedsformidling, som kan ligestilles med den formidling, der er omfattet af nr. 1 eller 2, jf. dog § 8, stk. 1.

Kapitel 2

Almindelige bestemmelser

Indenlandske periodiske skrifter

§ 2. Ved udgiver af et skrift forstås den, for hvis regning skriftet udgives. *Stk. 2.* Et skrift anses for indenlandsk, såfremt udgiverens virksomhed udøves her i landet. *Stk. 3.* Et skrift anses ikke for periodisk, medmindre det er bestemt til at udkomme mindst to gange årligt.

§ 3. I ethvert indenlandsk periodisk skrift skal det være angivet, hvem der efter stk. 2 er skriftets ansvarshavende redaktør, herefter kaldet redaktøren.

Stk. 2. Ved redaktør forstås den, der er beføjet til at træffe endelig afgørelse om skriftets indhold. Der kan kun være een redaktør.

Stk. 3. Ansvar for manglende eller urigtig angivelse af redaktør påhviler udgiveren og redaktøren. En urigtigt angiven person er tillige ansvarlig, såfremt angivelsen er sket med den pågældendes samtykke.

§ 4. Redaktøren skal efter anmodning give enhver, der har retlig interesse heri, oplysning om identiteten af de personer, der er omfattet af § 10, § 10, jf. § 9, stk. 2 og 3, § 14 og § 27, stk. 1.

Radio og fjernsyn

§ 5. DR, TV 2/DANMARK A/S, de regionale TV 2-virksomheder og foretagender, der har tilladelse til eller er registrerede til at udøve radio- eller fjernsynsvirksomhed, skal over for Pressenævnet angive, hvem der efter stk. 2 er redaktør.

Stk. 2. Ved redaktør forstås den, der er beføjet til at træffe endelig beslutning om at udsende et program eller indslag. Der kan kun være een redaktør.

Stk. 3. Ethvert radio- eller fjernsynsforetagende skal på begæring oplyse, hvem der er redaktør.

Stk. 4. Ansvar for manglende eller urigtig angivelse af redaktør påhviler radio- eller fjernsynsforetagedet og redaktøren. En urigtigt angiven person er tillige ansvarlig, såfremt angivelsen er sket med den pågældendes samtykke.

§ 6. Redaktøren skal efter anmodning give enhver, der har retlig interesse heri, oplysninger, der kan identificere nærmere angivne udsendte programmer og identificere de personer, der er ansvarlige efter reglerne i § 17, stk. 1, § 18, stk. 1, § 20, stk. 1, og § 27, stk. 1.

§ 7. Redaktøren skal sikre, at der på forsvarlig måde opbevares en kopi af alle udsendelser i 6 måneder.

Stk. 2. Uanset at den i stk. 1 nævnte frist er udløbet, skal kopi af udsendelser, om hvis indhold der er indgivet klage eller rejst sag, opbevares, indtil 6 måneder efter sagen er afgjort. Opbevaringspligten består, så længe en sag behandles ved Pressenævnet eller domstolene.

Andre massemedier

§ 8. Foretagender, der udgiver de i § 1, nr. 3, nævnte massemedier, skal for at være omfattet af lovens regler have indgivet anmeldelse til Pressenævnet.

Stk. 2. For anmeldte foretagender gælder reglerne i §§ 5-7. *Stk. 3.* Justitsministeren kan fastsætte nærmere regler om anmeldelsens indhold og form.

Kapitel 3

Strafansvar for mediernes indhold Indenlandske periodiske skrifter

§ 9. Strafansvar for indholdet af et indenlandsk periodisk skrift kan kun pålægges forfatteren til en artikel i skriftet, redaktøren og udgiveren, jf. dog §§ 14, 25 og 27.

Stk. 2. Reglerne om ansvaret for artikler finder tilsvarende anvendelse på billeder og lignende fremstillinger.

Stk. 3. Løbesedler, plakater og opslag m.v. anses for bestanddele af det skrift, hvortil de henviser, eller hvorfra de hidrører.

§ 10. Forfatteren til en navngiven artikel i skriftet er ansvarlig for indholdet af artiklen efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 2. En artikel anses for navngiven, såfremt den med forfatterens samtykke offentliggøres under dens eget navn eller billede. Det samme gælder, når artiklen offentliggøres under forfatterens pseudonym eller mærke og det er alment kendt, hvilken person der anvender det pågældende pseudonym eller mærke.

Stk. 3. Er der angivet flere forfattere til en navngiven artikel, uden at det fremgår, hvilken del de hver især er forfatter af, er de alle ansvarlige for artiklens indhold efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 4. Er forfatteren til en navngiven artikel et selskab, en forening, en selvejende institution eller lignende, er den pågældende juridiske persons ledelse ansvarlig for artiklens indhold efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 5. I de i stk. 4 nævnte tilfælde kan ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeansvar.

Stk. 6. En tekst, der offentliggøres med angivelse af et nyhedsbureau som kilde, anses ikke for at være navngiven.

§ 11. Redaktøren er ansvarlig for indholdet af en unavngiven artikel i skriftet, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 2. Redaktøren er tillige ansvarlig for indholdet af en navngiven artikel i skriftet, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod forfatteren efter § 10 på grund af den pågældendes manglende tilknytning til riget, eller fordi den pågældende mangler den til pådragelse af strafansvar fornødne

tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

§ 12. Redaktøren er endvidere ansvarlig for indholdet af en artikel eller udtalelse, som har været bragt navngiven i et andet massemedie, og som gengives i redaktørens skrift. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Hvis forfatteren har givet sit samtykke til gengivelsen, omfattes artiklen eller udtalelsen af reglerne i §§ 10 og 14.

§ 13. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af en navngiven artikel i skriftet, hvis den med redaktørens vidende er skrevet af en fast medarbejder ved skriftet, hvis den er skrevet efter opfordring af eller under anden medvirken af redaktøren, eller hvis redaktøren vidste, at indholdet var urigtigt eller indebar en krænkelse af privatlivets fred.

§ 14. Den, der i en artikel citeres for en navngiven udtalelse, er medansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, såfremt udtalelsen er gengivet korrekt og den pågældende har godkendt, at udtalelsen gengives navngiven.

§ 15. Udgiveren er ansvarlig for skriftets indhold, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod redaktøren efter §§ 11-13 enten på grund af manglende eller ukorrekt angivelse af redaktøren eller på grund af redaktørens manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes udgiveren som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 2. Er udgiveren et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan det i stk. 1 nævnte ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeansvar. Er udgiveren staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

Radio- og fjernsynsudsendelser

§ 16. Strafansvar for indholdet af radio- og fjernsynsudsendelser som nævnt i § 1, nr. 2, kan kun pålægges forfatteren til en tekst, den, der fremsætter en udtalelse, redaktøren og radio- eller fjernsynsføretaget, jf. dog § 20, stk. 2, § 25 og § 27.

Stk. 2. Reglerne om ansvaret for tekster og udtalelser finder tilsvarende anvendelse på film, billeder og lignende.

§ 17. Forfatteren til en tekst, der udsendes, er ansvarlig for indholdet efter lovgivningens almindelige regler, såfremt den pågældende har givet samtykke til tekstens udsendelse. Dette gælder dog ikke, når der er givet forfatteren tilsagn om anonymitet, jf. dog § 20, stk. 2.

Stk. 2. I det i stk. 1, 2. pkt., nævnte tilfælde er redaktøren ansvarlig for tekstens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 3. I forskudte udsendelser er redaktøren endvidere ansvarlig for indholdet af en tekst, såfremt forfatteren ikke har givet samtykke til, at teksten udsendes, eller ansvar ikke kan gøres gældende mod forfatteren på grund af dennes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

§ 18. Den, der fremsætter en udtalelse i en forskudt udsendelse, er ansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, medmindre

- 1) den pågældendes identitet ikke fremgår af udsendelsen, eller
- 2) den pågældende ikke har givet samtykke til, at udtalelsen udsendes, eller
- 3) der er givet den pågældende tilsagn om at medvirke uden at kunne identificeres, og der er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf.

Stk. 2. I de i stk. 1, nr. 1-3, nævnte tilfælde er redaktøren ansvarlig for udtalelsens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Det samme gælder, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod den, der har fremsat udtalelsen, på grund af den pågældendes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed.

§ 19. Redaktøren er endvidere ansvarlig for indholdet af en tekst eller udtalelse, som har været bragt navngiven i et andet massemedie, og som gengives i en udsendelse fra det pågældende radio- eller fjernsynsforetagende. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Hvis forfatteren eller den, der har fremsat udtalelsen, har givet sit samtykke til gengivelsen, omfattes den pågældende af reglerne i §§ 17, 18 og 20. En tekst, der offentliggøres med angivelse af et nyhedsbureau som kilde, anses ikke for at være navngiven.

§ 20. Den, der fremsætter en udtalelse i en direkte udsendelse, er ansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, medmindre der er givet den pågældende tilsagn om at medvirke uden at kunne identificeres og der er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf. I dette tilfælde er redaktøren ansvarlig for udtalelsens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Det samme gælder, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod den, der fremsætter en udtalelse, på grund af dennes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed.

Stk. 2. Strafansvar for indholdet af tekster eller udtalelser, der fremføres eller fremsættes i direkte transmissioner i radio og fjernsyn af offentlige møder eller andre aktuelle begivenheder, ifaldes efter lovgivningens almindelige regler.

§ 21. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse som nævnt i § 17, stk. 1, § 18, stk. 1, og § 20, stk. 1, hvis

- 1) den med redaktørens vidende er forfattet eller fremsat af en fast medarbejder ved radio- eller fjern- synsforetagendet, eller
- 2) hvis den er forfattet eller fremsat efter opfordring af eller under anden medvirken af redaktøren, eller
- 3) hvis redaktøren vidste, at indholdet var urigtigt eller indebar en krænkelse af privatlivets fred, samt ved direkte udsendelser vidste, at teksten ville blive udsendt eller udtalelsen ville blive fremsat.

Stk. 2. Redaktøren er endvidere medansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse, hvis der trods tilsagn om anonymitet som nævnt i § 18, stk. 1, og § 20, stk. 1, ikke er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

§ 22. Den, der oplæser eller på anden måde formidler en tekst eller udtalelse, er ikke ansvarlig for tekstens eller udtalelsens indhold.

§ 23. Radio- eller fjernsynsforetagendet som sådant er ansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod redaktøren på grund af manglende eller ukorrekt angivelse af denne eller på grund af redaktørens manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes radio- eller fjernsynsforetagendet som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 2. Er radio- eller fjernsynsforetagendet et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan det i stk. 1 nævnte ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeansvar. Er radio- eller fjernsynsforetagendet staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

Andre massemedier

§ 24. Strafansvar for indholdet af de massemedier, der er nævnt i § 1, nr. 3, ifaldes efter reglerne i §§ 9-15 eller §§ 16-23 afhængig af massemediets karakter.

Fælles bestemmelser

§ 25. Lovgivningens almindelige ansvarsregler finder anvendelse for lovovertrædelser, der begået indholdet af et massemedie, og som kan medføre straf af fængsel i 6 år eller derover.

§ 26. Et medieforetagende hæfter umiddelbart for bøder og sagsomkostninger, der idømmes efter reglerne i §§ 9-25.

Stk. 2. Retten skal ved fastsættelse af bøde, der idømmes efter reglerne i §§ 9-25, navnlig lægge

vægt på lovovertrædelsens karakter og grovhed, det pågældende massemedies udbredelse samt den fortjeneste for massemediet, som er eller kunne være opnået ved lovovertrædelsen. Retten kan i stedet for dagbøder anvende anden straf af bøde.

§ 27. Den, der har ladet en annonce indrykke, er ansvarlig for indholdet heraf efter lovgivningens almindelige regler. Det samme gælder den, der har bistået hermed.

Stk. 2. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af annoncer efter lovgivningens almindelige regler. Opfylder redaktøren ikke sin oplysningspligt efter §§ 4 og 6, er denne ansvarlig for annoncens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

§ 28. Rigsadvokaten bestemmer, om der af det offentlige skal rejses tiltale i anledning af indholdet af et massemedie, der er omfattet af loven.

Kapitel 4

Erstatningsansvar for mediernes indhold Indenlandske periodiske skrifter

§ 29. Erstatningsansvar for indholdet af et indenlandsk periodisk skrift påhviler dem, der efter reglerne i §§ 9-15 og §§ 25 og 27 kan ifalde strafansvar.

§ 30. Udgiveren af et indenlandsk periodisk skrift hæfter umiddelbart for de erstatninger og sagsomkostninger, der idømmes efter § 29.

Radio- og fjernsynsudsendelser

§ 31. Erstatningsansvar for indholdet af radio- og fjernsynsudsendelser som nævnt i § 1, nr. 2, påhviler dem, der efter reglerne i §§ 16-25 og 27 kan ifalde strafansvar.

§ 32. DR, TV 2/DANMARK A/S, de regionale TV 2-virksomheder og foretagender, der har tilladelse til eller er registrerede til at udøve radio- eller fjernsynsvirksomhed, hæfter umiddelbart for erstatninger og sagsomkostninger, der idømmes efter § 31.

Stk. 2. Hæftelsen omfatter dog ikke erstatning for skade forvoldt ved direkte transmission af offentlige møder eller af aktuelle begivenheder, medmindre skaden er forvoldt i tjenesten af en ansat i den pågældende institution eller virksomhed.

Andre massemedier

§ 33. Erstatningsansvar for indholdet og udbredelsen af de i § 1, nr. 3, nævnte massemedier ifaldes efter reglerne i §§ 29-32.

Kapitel 5

Presseetik

§ 34. Massemediernes indhold og handlemåde skal være i overensstemmelse med god presseskik.

Stk. 2. Klager over overtrædelse af stk. 1 kan rettes til det pågældende massemedie selv eller direkte til Pressenævnet, jf. dog stk. 3. I begge tilfælde er klagefristen 12 uger efter offentliggørelsen. Massemediets afgørelse kan senest 12 uger efter, at den er kommet frem til klageren, indbringes for Pressenævnet.

Stk. 3. Klager over DR's, TV 2/DANMARK A/S' eller de regionale TV 2-virksomheders overtrædelse af stk. 1 skal senest 12 uger efter offentliggørelsen indgives til disse. De pågældende virksomheders afgørelse kan senest 12 uger efter, at afgørelsen er kommet frem til klageren, indbringes for Pressenævnet.

§ 35. For indholdet af reklamer i radio og fjernsyn og klager over indholdet af reklameindslag gælder reglerne i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed.

Kapitel 6

Genmæle

§ 36. Anmodning om genmæle i massemedierne over for oplysninger af faktisk karakter, som er egnet til at påføre nogen økonomisk eller anden skade af betydning, og som er blevet bragt i et massemedie, skal tages til følge, medmindre oplysningernes rigtighed er utvivlsom.

Stk. 2. Anmodning om genmæle kan fremsættes af den, oplysningerne vedrører, eller efter dennes død af de nærmeste pårørende.

Stk. 3. Anmodning om genmæle skal fremsendes skriftligt til redaktøren senest 12 uger efter offentliggørelsen af de faktiske oplysninger, der ønskes imødegået.

Stk. 4. For genmæle vedrørende indholdet af reklamer i radio og fjernsyn gælder reglerne i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed.

§ 37. Pligten til at offentliggøre et genmæle påhviler redaktøren.

§ 38. Genmælets indhold skal i alt væsentligt være begrænset til de nødvendige faktiske oplysninger, og indholdet må ikke være retsstridigt.

Stk. 2. Genmælet kan af vedkommende massemedie kræves udformet af den, der anmoder om genmæle.

§ 39. Genmælet skal offentliggøres vederlagsfrit uden unødigt forsinkelse og skal bringes på en så fremtrædende måde, som det efter omstændighederne med rimelighed kan forlanges.

Stk. 2. Redaktionelle bemærkninger i umiddelbar tilslutning til offentliggørelsen skal indskrænkes til faktiske oplysninger.

§ 40. Afslag på genmæle skal snarest muligt skriftligt meddeles den, der har anmodet om genmælet, med oplysning om, at afslaget kan indbringes for Pressenævnet senest 12 uger efter, at afslaget er kommet frem. Nævnets adresse skal samtidig oplyses.

Stk. 2. Klage over et ufyldstgørende genmæle kan senest 12 uger efter dettes offentliggørelse indbringes for Pressenævnet.

Kapitel 7

Pressenævnet

§ 41. Der oprettes et Pressenævn bestående af en formand og en næstformand og 6 andre medlemmer, der beskikkes af justitsministeren. Formanden og næstformanden, der skal være jurister, beskikkes efter udtalelse fra Højesterets præsident. 2 medlemmer beskikkes efter udtalelse fra Dansk Journalistforbund, 2 medlemmer beskikkes til at repræsentere de redaktionelle ledelser i den trykte presse og radio og fjernsyn efter udtalelse fra disse, og 2 medlemmer beskikkes som offentlighedens repræsentanter efter udtalelse fra Dansk Folkeoplysnings Samråd.

Stk. 2. Medlemmerne og stedfortrædere for disse, der udpeges efter samme regler, beskikkes for 4 år. Genbeskikkelse kan finde sted.

§ 42. Ved nævnets behandling af en sag medvirker foruden formanden eller næstformanden 3 andre medlemmer, heraf et af de efter udtalelse fra Dansk Journalistforbund beskikkede medlemmer og et medlem beskikket til at repræsentere de redaktionelle ledelser samt et medlem beskikket som offentlighedens repræsentant.

§ 43. Pressenævnet træffer afgørelse i sager om, 1) hvorvidt der er sket en offentliggørelse, der er i strid med god presseskik, jf. § 34, og 2) hvorvidt et massemedie efter reglerne i kapitel 6 er forpligtet til at offentliggøre et genmæle, herunder om genmælets indhold, form og placering. *Stk. 2.* Formanden kan afvise

1) klager, som åbenbart ikke hører under nævnets kompetence, jf. stk. 1, eller som er åbenbart grundløse, og

2) klager fra personer, virksomheder m.v., der er uden retlig interesse i det påklagede forhold. *Stk. 3.* Formanden afviser sager, hvor klagefristen i § 34, stk. 2 eller 3, eller § 40 ikke er overholdt.

§ 44. Klage til nævnet skal indgives skriftligt.

Stk. 2. Nævnet kan af egen drift optage en sag til behandling, hvis sagen er af væsentlig eller

principiel betydning. I tilfælde heraf indhentes en udtalelse fra den forurettede. Den forurettedes navn nævnes kun, såfremt tilladelse hertil foreligger.

§ 45. Nævnet indhenter en skriftlig udtalelse fra det massemedie, som klagen vedrører, og kan under sagens behandling indhente supplerende oplysninger hos parterne.

Stk. 2. Nævnet kan endvidere kræve udleveret et eksemplar af skriftet og en båndoptagelse af den radio- eller fjernsynsudsendelse, som klagen vedrører.

§ 46. Sager for nævnet skal fremmes mest muligt.

Stk. 2. Undlader vedkommende massemedie inden 7 dage efter modtagelsen af nævnets henvendelse at fremsende sine kommentarer til nævnet, kan sagen behandles på det foreliggende grundlag.

Stk. 3. Nævnet kan indkalde sagens parter til mundtlig forhandling. Såfremt klageren uden lovligt forfald udebliver fra sådan forhandling, kan nævnet afvise klagen eller behandle den på det foreliggende grundlag. Hvis det indklagede massemedie udebliver, behandles sagen på det foreliggende grundlag.

§ 47. Et medlem kan ikke deltage i behandlingen af en klage, der vedrører det massemedie, den pågældende er tilknyttet, eller når der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes upartiskhed.

§ 48. Nævnets afgørelse træffes efter stemmeflerhed ved begrundet kendelse, medmindre en forligsmæssig løsning er opnået mellem parterne. I tilfælde af stemmelighed er formandens stemme afgørende. Hvis en kendelse ikke er enstemmig, skal dissensen anføres i kendelsen.

§ 49. Nævnet kan pålægge redaktøren for det indklagede massemedie snarest muligt at offentliggøre en kendelse i et af nævnet nærmere fastlagt omfang. En sådan offentliggørelse skal ske uden kommenterende tilføjelser og på en så fremtrædende måde, som det med rimelighed kan forlanges.

§ 50. Nævnets kendelser kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed. **§ 51.** Nævnet afgiver en årlig beretning om sin virksomhed til justitsministeren. Beretningen skal offentliggøres.

§ 52. Justitsministeren fastsætter Pressenævnets forretningsorden efter forhandling med nævnet. *Stk. 2.* Nævnet bistås af et sekretariat. *Stk. 3.* Justitsministeren kan bestemme, at udgifterne til nævnets virksomhed skal afholdes af massemediernes efter en fordeling, som fastsættes i nævnets forretningsorden.

Kapitel 8

Straf m.v.

§ 53. Overtrædelse af § 3, stk. 1, jf. stk. 3, § 4, § 5, stk. 1, jf. stk. 4, § 5, stk. 3, §§ 6, 7 og 8, stk. 2,

straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

Stk. 2. Undladelse af at efterkomme pålæg om offentliggørelse efter § 49 og § 54 straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

Stk. 3. Er en overtrædelse begået af et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan der pålægges den juridiske person som sådan bødeansvar. Er overtrædelsen begået af staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

§ 54. I en dom, hvorved nogen findes skyldig til straf, erstatning eller mortifikation for indholdet af et massemedie, kan retten bestemme, at indholdet af dommen snarest muligt skal offentliggøres i mediet i et af retten nærmere fastlagt omfang. Pligten til offentliggørelsen påhviler redaktøren.

Stk. 2. Offentliggørelsen skal ske uden vederlag og på en så fremtrædende måde, som det med rimelighed kan forlanges.

Kapitel 9

Ikrafttræden m.v.

§ 55. Loven træder i kraft den 1. januar 1992. *Stk. 2.* Samtidig ophæves lov nr. 147 af 13. april 1938 om pressens brug.

§§ 56-58. (Udelades)¹⁾

§ 59. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. §§ 1-54 og § 58 kan ved kongelig anordning helt eller delvis sættes i kraft for Færøerne og Grønland med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Justitsministeriet, den 11. august 2014

KAREN HÆKKERUP

/ Lennart Houmann

¹⁾ §§ 56-58 vedrører ændringer i andre love.

Bilag 5 Interview med Johannes Pico

Johannes Pico er formand for Film & TV Gruppen i DJ

Film&TV Gruppen i DJ er en specialgruppe for alle, der arbejder med film og tv-produktion som freelancere eller som fastansatte på produktionsselskab.

Interview foretaget 14. december 2017:

Specialestuderende:

”Hvordan oplever du en stigning af anvendelsen af videojournalister i dokumentar- og reportageprogrammer?”

Johannes Pico:

”I FILM&TVGRUPPEN i DJ kan vi se at der de sidste 3 år er sket en kraftig stigning i medlemstallet af faggruppen VJs. Tallet for optaget i denne gruppe er steget eksplosivt. Der ud over kan vi fornemme at mange af disse medlemmer har mere og mere arbejde. Dette har måske noget at gøre med at flere tv kanaler har ændret deres profiler og derfor nu søger mere lange nære dokumentar formater. Formater der kræver at man kan følge sin case over lange perioder og kræver at man ”fylder” og påvirker ”virkeligheden” mindst mulig. Alt sammen udfordringer som passer godt til brugen af VJS.”

Bilag 6 Refleksioner ifm. artikel

I dette bilag vil knytte nogle bemærkninger til overvejelser gjort i forbindelse med valg af emnet for artiklen og afsender.

Løgstrups etiske fordring været et centralt teoretisk, etisk perspektiv, som er blevet inddraget i sammenhæng med videojournalisternes relation med medvirkende med sårbarheder, hvilket specialet ikke har fundet gjort før. Løgstrups etik har været relevant og interessant at inddrage i denne sammenhæng, da denne lægger vægt på det enkelte menneskes skøn i situationer med mennesker, og er dermed erfaringsnær. Da Løgstrups etik er en human etik, der som sådan omhandler alle mellemmenneskelige relationer, er det ikke nødvendigvis kun begrænset til videojournalistens og en medvirkendes indbyrdes relation. Sammensætningen af det fænomenologiske, etiske perspektiv, Løgstrup repræsenterer, der belyser videojournalisten som værende i en etisk relation med et sårbart udleveret menneske, og Gergens socialkonstruktionistiske betoning af videojournalisten som en poetisk aktivist, der gennem samtale og formidling skaber nye fortællinger og sociale virkeligheder, er et frugtbart tværteoretisk perspektiv, der kan drages hen på almenmenneskelige relationer. Bubers nærvær i oplevelsen af forholdet med et Du og overførelsen af denne i Det-form giver ligeledes relevante perspektiver og skaber bro mellem de førnævnte teoretikere.

I denne tid, hvor den teknologiske udvikling og nyere medieplatforme muliggør, at alle mennesker i deres indbyrdes relationer kan skabe fortællinger om hinanden, der gøres tilgængelige i offentligheden, får jeg lyst til at spørge, om vi alle da er videojournalister? Borgeren, hvem der gives fri adgang til at publicere, hvad end der måtte ønskes, er dog ikke uddannet i eller underlagt en presseetik. Vi kan i dag publicere live mens en hændelse sker, så der ikke er tid til at tænke over, hvorvidt det man har gang i er etisk forsvarligt. Presseetikken kan forstås som et sikkerhedsnet for, at borgere kan have tillid til afsenderen og dermed også til, at afsenderen ikke har misbrugt sin magt i denne forbindelse.

Særligt centralt finder jeg det nærvær, og den tid dette kræver, som et væsentligt makroperspektiv på omsorgsarbejde, der er særligt pressede i disse tider. Derfor bliver min artikel et bidrag til en filosofisk refleksion omkring, hvordan vi egentlig ønsker at behandle hinanden, også i en tid, hvor netop manglen på tid kan fremstå som årsag til ansvarsfralæggelse, negligering af værdier samt oplevelse af skyld og dårlig samvittighed. På mikroperspektiv finder jeg det interessant, at det ikke blot er i omsorgsarbejde, at spørgsmålet om, hvordan vi behandler hinanden, rejses, men også

hvordan den enkelte borger gennem publicering af levende, visuelle billeder behandler og drager omsorg for sin næste.

Derfor er Zetland som medie valgt, da jeg finder det mere interessant at belyse etik og forholdet mellem mennesker generelt, og dermed nå ud til en bredere befolkning, fremfor fx at vælge Journalisten og lægge fokus primært på journalisters forvaltning af etik. Dette kunne også sagtens være relevant (men relevansen vil da begrænses til primært journalister), da min undersøgelse peger på etiske dilemmaer og relationelle udfordringer i forbindelse med arbejde i form af fortællinger om menneskers sårbarheder, der ikke nødvendigvis kun begrænser sig til videojournalister, der arbejder i dokumentargenren. Disse kan sandsynligvis genkendes som problemstillinger og etiske overvejelser hos journalister, der i den ene eller anden genre skal formidle et andet menneskes tanker og følelser. Her vil også kritisk og etisk refleksion over eget virke være relevant, samt de sårbare faktorer og risici for medvirkende (*Oversigt 3*), der kan være forbundet med at udtale sig i medierne for mennesker, der i forskellige perioder af deres liv er sårbare.